

گڏ ڪرڻي ڪرڪوڪ لڙ ڦٽا ٻارو و
ڙماري دا نيشٽوان . . ٺٺي
محمود محمدمد

تایید تم ندیدی کا نی شاری ک رکووک

کډرکووک وک هډر شارکي لډ شارکاني ئم گډوونډ , ئو هډکارانډي بډ شوډي گشتي , بوونډ تډ هډي گډش و گډورډ بوونډ وډي شار و ډډډډي شارنښيني لډ جيهان , هډمان کاريگډرييان لډسډر گډشکردني شاري کډرکووک و بډرزيوونډ وډي ډډډډي شارنښيني لډم دډډډډر داناو , لډ نډوان گډورډ بوون و پوکانډو * , کډچي جوتياراني هډرمي کډرکووک , لډ لاديکانيدډو بډ ناوډندي شار , بډدډر نيدډ لډ ياساي جيهانډي لډ گډډډډاني پډکھاتي کډمډډ , لډ گواستندډ وډي کډمډډگډ لډ قډناغي دډرډبډگايډتييدډو بډ قډناغي سډرمایداري , کډ سيمای سډرکي ئم گډډډډانکارييدډ , خډي لډ کډچي بډ کډمډډي جوتياران لډ لادډو بډ شار , لډ ژيانډي لادډنښينيډو بډ شارنښيني دډبينډتډو .

[illegible]

گڏشڪردنی شارٽڪان لاءِ هٿرم ، وڻات ، کيشوٺرکان ناست و شڪوازی
جودا جودا دڳرنه برر ، شاری وا هٿیه لئماوئیکی دیاریکراودا لئ
نیش و نما دڳووت و دڳوکٽو، تننانت لئسار نهخش دسسٽو
، شاری دیکه هٿیه به پچوانو به اادی پیشبینی نهکراو لئ
ماوئیکی کورت خاپندا گڏش دڳات .

گرنګترین ژ و پشم رجانې پوښت ل و پارچ زويي دا ه بټ , ک شارکې ل سړ دروست د کرټ , ب ب رد وام بوون و گ ش کردنی شار , د توانين ل م وت ي ئين خلدون و ب گوړی کات و س رد می خی ل لم خان دا چ بک یند و : ((ئین خلدون ل سد دی 14 ز باسی ل و کردوو , بوونی ل و و گ , زوی کشت و کا , سوت م نی , کرست ی خانوسازی ب شو نی شار گرنګ , تاکو هاو نیشتمانیان بتوانن پداو یستی کا نیان دا بین بکن 1 .

ننگر نځر ما نه گړنگه او یستی دروستېوون و گڼه کړدنی شار بهت

، ل 7 سڊ ل م و پ ش ، ديار ئ م پ و ر ا ن ل ئ ستادا گ ا نيان ب س ردا هاتوو ، ژيانى نو پ شم ر جى نو بى ب ر ه م ه ناو . شار كى و ك دوبى د پ ك ئاوى شيرينى تدا نيي ، ك چى ب ت گ ر ن گ ت ر ي ن و پ ش ك و ت و ت ر ي ن شارى ع ر بى و ه موو ژ ه ا تى ناو است س ن گ ا ف و ر و ه ن گ ك ن گ ي ش نا ت و ا ن ب ه ر د و ك ي ا ن و م گ ل م م ك مام ناو ندى ت ر ب ك ن ، يان خ ر ا كى ب و ل ب و لى هاوو ا ت ي ي ك ا ن يان ب ر ه م ب ه ن ن ، ك چى ه موو ج ي ه ا ن ا و ا ت خ و ا ز ن ت ي ا ن د ا ب ژ ن . ب پ بى ئ م پ و ر ا ن ي ئ ي ن خ ل د و ن د ي ا ر ي ك ر د و ن ئ و پ ا ر چ ز و ي ي شارى ل س ر د ر و س ت د ك ر ت د ب ت د ا ر ا ي ه ن د ك ت ا ي ب ت م ندى ب ت ، ل و ت ا ي ب ت م ن د ي ا ن و د ت و ا ن ي ن ئ و ه ن ن ج ي ن ، ناو چى ك ر ك و و ه موو پ دا و ي س ت ي ي كى ب ش ا ر ب و و ن و گ ش ك ر د ن و ن ش و ن م ا ك ر د نى ه بوو ، چ ل ا ب ر د و و د ا ، يا خ و د ل ئ ستادا ، ك پ دا و ي س ت ي ي ك ا نى گ ش ك ر د نى ش ا ر گ ا و .

ه ر م ي ك ر ك و و ، ئاوه و ا ي كى گونجا و سازگار و ل ب ا ر ي ه ي ن گ ر م ن س ا ر د ، ب ژ ي ا ن ، ك ش ت و ك ا ، ب خ و ك ر د نى م و م ا ت . پ ل ي گ ر م ا ك ي ل ن ا ن 8,6 ب 42,8 پ ل ي س د ي ي (ئ ت س ي ك ر ك و و - ل 30) ، ئ ا ي ب ا ر ا ن ب ا ر ي نى ل ن ا و ن ز ي ا ت ر ل 500 م ل م ب ك م ت ر ل 200 م ل م ، ل ل ناو ندى ش ا ر 300-400 م ل م 2 .

ز ر ي ل و گ ا ي ب ر ي نى ن ا ي ا ب ب م گ ل ك ا ن ي ا ن ل پ د ش ت ك ا نى ك ر ك و و ، ه ا نى ك چ ا ر ك ا نى د و ر و ب ر ي د ا و ب ن ي ش ت ج ب و و ن ل ل ، ل و ر گ ي م و م ا تى و ن د ك ا نى ب ا ش و ر ب و و ل و ر ز ق ا ت و ق ي ي ك ا ن د ا ، ل و د ش ت ا ي ي ئ ر D و ي ا ن ه د د ا ، ز و ي ت خ ت و ب ر ا و ب ك ل ا ن و ك ش ت و ك ا ك ر د ن ، د ش ت ي ي كى ك ا كى ب ك ا كى د و ر ي ش ا ر ي D ا و ، د ش ت ا ي ي د گ ي ر ت ا د ح ز ب ك ا ت ج گ و ج ب ا ر ي پ ئاوى پدا D و ا ت ، ل پ ا ك ا ر ز و ب ا ر K ا ن ، د ش ت ا ي ي ب ا ن س ا ي ي ت ا ك و د ي د ي چ ا و ت خ ت ا نى و پ ل گ ز و گ ي ا ي ، ت ا د ب ي و ت ب پ ي ت و ب R ك ت .

گ ن م و ج ي ك ك ل ل گ ر ن گ ت ر ي ن ب ر و ب و م ك ش ت و ك ا ي ي ك ا نى ه ر م ي ك ر ك و و ، ئ م د و و ب ر و ب و و م ب خ و ا ر د ن س ت ر ا ت ي ژ ي ي ك ا نى م ر ف D ا D ن ر ت ل ت و ا و ي م ژ و و د ا ، د ت و ا ن ر ت ب م ژ و و ي D و و ر ه ب گ ر ت ر ت و پ ا ش K و ت ب ك ر ت ، ه ا و ك ا ت ب R گ ي K گ ي D و و ر و س خ ت ب گ ر ت ب ب ا ز ر گ ا نى و گ و ا س ت ن و ، خ o ا ر D نى S R كى و B R D و ا م ي م R ف ي ش . ه ن D ك ل م ژ و و ن o س ا ن ل و B a و D D ا ن ، ج o ت ي ا ر ا نى گ ن م و ج ، B ه ي ب و نى K ا تى Z R ي B ت a و و ل ز S T a ن و B ه ا ر (گ ن م و ج K ا تى Z R ي ناو ت B و B ر ه ن ا ن) ، Z ي ا ت ر B ي ر D K ن و و د ا D ا ه ن ا ن D K ن ، B ي ز o و ت ر T K B B ش ا R S T ا نى B o و N ل M ژ o و D a . B پ چ و ا ن ي ئ و ناو چ ا ن ي ج o ت ي ا ر K ا نى ل ج ي ا تى گ ن م و ج B

کاری چاندنی مـرـزـو و خـریـک بوونـ ، سا 12 مانگ ، خـریـکی بـرـهـم هـنـانـ ، کاتیان نامـنـت بـ بیرکردنـو .

گـنـم بـ یـکـم جار لـ مـژوودا لـم ناوچـیـ بـرـهـم هـنـراو و بـ جیهاندا بـاوبـتـو . پاشماوـکانی گوندی چـرمووی 30 ماـیـ نـزیک کـرکووک ، چـمیـ زنـی دـقـری قـسـوکـ ، باشتـرین بـگـن بـ ئـو استییـی ناوچـی کـرکووک دایانگـی شـیـ کشتوکا .

((کـرکووک بارانی زـر و ئاووهـوای فـنـکـ ، ناوچـیـکی بـ بـرـکـتـ بـ بـروبوومی دـمی ، چاخی کشت و کاـی سـرـتـایی لـ نـزیک 10 هـزار سا لـمـوبـرـو و لـ کوردستان ، چـمچـماـ چـرمو - چـم زن سـری هـداو . یـکـم ئاوـدانی لـ شـوـی گوندی کشت و کاـی لـ کوردستانـو سـری هـدا 3 .

لـ مـژوودا کشتوکا و بازرگانی لـ پـشـوـی بزاوتـ ئابوریـکانی کـرکووک بوونـ . کـرکووک وکـ شار و ناوچـ ، گرنگی سـ لایـنـی هـبوو لـ ابردوودا ((ناوچـیـکی کشت وکاـی ، سـرـری بازرگانی ، ستراتیژی شوـنی سـربازی)) .

کشت و کاـی ناوچـی کـرکووک ، بـشـوـی گشتی دـمیـ ، بـشـک لـ زـویـیـکی گاسنی پـدا نـهـاتبوو ، هاوکات بـراویش لـ دـمز و چـم و جـگـلـو کانی و کارـزـکانی کراو . دـوروبـری کـرکووک بـ باخی میو و زوو کارـزـ پـ ئاوـکانی ناسراو لای گـگـید و ئـهـا تناس و گـشتیارـکان .

بوونی لـوـگـی بـرینی نایاب ، ئاووهـوای گونجاوو لـ بار (نـ سارد و نـگـرم) یارمـتیدـری پـروـردـ کردنی بـرـبـاوی مـوماـت و ئـشـ وـاخ و تـنـت گامـش بوو لـم ناوچـیـ . لایـنـکی دیکـی گرنگی ئـم دـقـرـ ، بوونی سامانی ژـر زـمینی زـر و زـبـنی ئاوی سازگار .

بوونی سـرچاوـی ئاوی خواردنـو لـ نـزیک شار ، هـکاری سـرـکیـ بـ بوونی هـر شارـک و گـشـکردنی .

کـرکووک ناوچـیـکی دـوـمـند لـ ووی هـبوونی ئاوـو ، پاشـکـوتـکی گـورـی سامانی ژـر زـمینی ئاوی هـیـ ، لـم ناوچـیـ زـر بـ ئاسانی بیر دـگات بـ ئاو ، سـرباری بوونی ئاوی سـرـزـمینی زـر تیایدا وکـ زـی بچوک ، خاسـ ، عـرـفـ ، ناوچـی قـریـ ، سیروان ، ... کانی و کارـز و ناعورـکانی .

ئاوی خاسـ سـرباری خواردنـو ، بـ کشت و کاـ و ئاودـری و کارپـکردنی ئاسیاوـکانی شار بـکار دـهـنـرا . شوـنـکـی لـ بـزاییـ ، بـیـ مـترسی لافاو لـ سـر شار نیـ .

هـرچی لـ ووی کـرـسـی خانوـوـیـ ، دـتوانین کـرکووک بـ دـوـمـندترین شاری ناوچـکـ دابنـین لـم بوارـدا ، دارای خاکـکی

پتو ، قوای جیو خو اګر ، بږدو مومم ای بږه نږ ، جری کړسای خانوو ، تلمنی خانوو و شووی دروستکردنی دیاری دکات . کړکووک دارای ناوه وای مام ناو نډیپ ، ب پپی پووی ئین خلدون بـت ، خوکککای ویستیان لـ خانووی بږدینډ () ئین خلدون باووی وای خوککای ناوچای ناوه وای مام ناو نډی خانو کانیان بـ بږد دروست دککـ و بـ شووی کی هونـ ریپانـ دپـ ازـ ننـ و 4 .

کړسای سږتای خانوو دروستکردن لـ کړکووک بریتیپ : (ناوی خاص ، گچ ، قای ، گای سوور ، قمیشمان ، دیرگ ...) . بوونی کوری بږه م هږنای گچ لـ کـ ناری شاری کړکووک بـ دوری نړیک بـ 1-2 کم لـ قـ او ، قای و بږدی مومم ای سپی زږ و زږ بـ کـ بـ ناوبانگ لـ هږمان شو . هږوها وباری خاص لـ نړیکترین پنتی ناو دانی کړکووک وای ، قـ چـ ند مـ ترک لـ وای دوور ، سږباری ئووی وکـ ئا مازمان پیدای ، نړیکی لـ سږچاوای ئاو و ، زوو گـ یشتن بـ ئاو بـ لـ دانی بیر و ناعور و کارز . گـ سووری ناوچای کړکووک ، بـ ناوبانگ لـ خـ راـ گری و جیـ بـ سواق دان و پـ کردنـ وای بان خانوو ، یاخود دروستکردنی خشت . تنووری کړکووک لـ هـ موو عـ راق و ناوچـ کانی دـ ورو بـ و دـ دن بـ کـ یـ ، بـ هـ ی باشی گـ کـ و خـ اگری و جیـ قوـ کـ . نړیک بوونی شار لـ ناوچای زو باخ و دارستان کـ و ، وکـ قـ ریپ ، چـ می زـ نگـ ، سـ رخاس ، قـ سـ وکـ ، شـخ بزـنی خواروو سږوو ، قـ رـ حـ سـ ، تاز ، خورماتوو ... ، هږوها بـ شـ مانـ چـ و پی کـ نار چـ م و وبار کـ ، دـ توانـت پـ داویستیـ کانی خانوو دروستکردن دابین بکات ، لـ داری دیرگ و تـ خـ دیـ رگا و پـ نجـ و قـ میـ ژکردنی خانوو ، لـ قامیش کـ لـت و کـ پر دروست دـ کرـت ، سږری خانووی پـ دادـ پـ شرـت ، کړکووک ناوچـ یـ کی دـ وـ مـ ندـ بـ پیشـ مانـ قامیش .

هاوکات دابینکردنی پـ داویستی مان و حـ مامـ کانی شار لـ سوتـ مـ نی ، هږوها دـ رگای مان لـ دار گوـ زی پتـ و دروست دـ کران ، بزماري سـ رپانی گـ وـ بـ سـ ریپـ و ، تـ نانـت بـ 10 کـ سی بـ هـ زیـش ناکرایـ و .

زږری شار گـ وـ رـ کان یان لـ دـ شتایین ، یاخود کـ وتونـ تـ قـ راغ وبار و دـ ریاو . کړکووک کـ وتـ تـ ناو نډی ناوچـ ی گـ رمیانـ و ، جگـ لـ باربوونی کـ شـ کـ و بـ پیتی خاکـ کـ ، هاوکات کـ وتـ تـ دـ شتایپـ کی پان و بـ رینی ئاودار و ، گـ لی و دـ و ملـ ی تـ نگـ بـ لـ کړکووک نیپ ، بـ یـ قـ ای بـ دروستکراو بـ پاراستنی لـ هـ رشی داگیرکـ ران ، شار کـ وتـ تـ ناو قـ ایـ کی لـ گرتن نـ هاوو ،

لډ دامښی دښتکۍ برینی په لډ هښت و تپلک ، گردکاني ستراتیژین په کاروباری سربازی ، ، زو باخی سوزی کړکوک لډ وپرهښانی تور و سق و سوازایی پناوبانگ لډ ناوچک و هښموو عراق .

پکها تي جوگرافي شار ، کاریگری لښر قبارکي دادنډت ، دښتایی بوونی سنووری شار ، هکاری گورښوونډی تی په گوډر ی ژمار ی دانیشتوانی . کړکوک ووتی جړگی تختاییدک و ، په هر چوارلادا توانای گورښوونډی و فراوان بوونی هی ، په پچوانډی سلمانی و واندز و ټاکر و نامډی و .

هروها لډباربوونی ټاووهوا ، هاوکاری زربوونی ژمار ی دانیشتوانډ ، تا ټاووهوا لډبار بډت ، تډدروستی هاووا تیان باش دډبډت و نډخشی کم دډبډت و ، هاوکات پډیداکردنی خړاک سانا دډبډت ، په نمونډ ټاووهوا هکاری سربکي بوونی نډخشی لډ ناوچ ی ئیستیوائی ، کډ ئمښ په یډک لډ خاا نډگتیفکاني کیشوری ئفریکا دادنډت ، یډک لډ هکاریکاني زربوونی مردن و دواکوتویی ټابوری .

لایډنکي دیک په درډډان په ژیان و گښدان په چالاکي ټابوری ، بوونی سوتډنی و وزی لډ نړیک شار . لډ چاخکاني ناوډاست ، وز بریتی بوو لډ دار و پاشماوی ټاډ و ټاوو هډزی دډست و ټاډ (دار و پاشماوی ټاډ زیانیان هی په ژینگ) 5 .

مژوونووس یډناییکان لډپرسي (ئلیکسډنډری گورډا) ټماډ په سډ شتی گرنگی ستراتیژی سډردم کډنکان دډکن لډ کړکوک ئویش (قډا ، ټاگر ، ووباری نډوت) 6 . کوات کړکوک دډوډمډنډ په هښموو سډچاوکاني وز .

وک ټماډمان پډیدا ، کړکوک ناوچ یډکی لډبار په پډروډکردنی ټاډ ، خډکی کړکوک ، په پډفراوانی کډکیان لډ پاشماوی ټاډ وډردگرت په سووتډنی ماډان و گډرمکردنی حډمامکان ، ئمښ زډرجار سډچاو ی نډخشی کوشندکان بوو لډ مژوودا . هډچډنډ دډرهښانی نډوت لډ کړکوک کډنډ ، وک گرنگترین بډشی وز) (لډ سا ی 1639 و نډوت بډشوی سډر تایی لډ کړکوک دډرهښراو 7 .) (یډکم بیري نډوت لډ جیهان لډ سا ی 1859 ز لډدراو 8 .

قیر لای کریستانکان پیرزی خی هی ، لډ سواقدانی پډرستگان بکاری دډهنن . لډ مژووی کډنیشدا بکاری هاووا) (لډ نډو گډک لډ ئشکوتی (شانډډر) چق یډک دډزراو تډو ، ک لډ بډردی مډمډمډم دډوست کراو و مستک ی ئسک و په قیر دا پډشراو 9 . ئمښ بډت هی ئوی گرنگی بازرگانی شارک ی زیاد کردوو .

قچا باشتري نامراز بوو ب دست گلانوو ب داککی ل مانوو .
زربای شار ککان کان ل سرتادا بریتی بوون ل قچایک یاخود
کوتوون توو ناو شورایک , ل ووو گشایان کردوو و پلایان
هاویشوو و گور بون توو , تا کو ل کتاییدا قچا بوو ب
ناو ندی شار .

ک رکوک ب های شوی دروستکردن کای و چ بوونوی ل ناو قچا ,
قباری ب شایک کای نزیک بوو ل 11% , ن بوونی گاو بانی برین
ووام ب شکوتنی هایکانی گواستنوو و داخواری سردم بداتوو

گرنگی پ ندانی قچا ل لاین دوو توو , خراپی
خزم تگوزاریدکانی , لم دیان سایی دوایندا , دانیشووان
دوو م نددکی قچا بر و گشک همن و نوکانی ک نار شار
کچیان کرد , ل جگایان هژاران نیشته بوون .

لم سانی دوایندا بشی زری دانیشووانی قچا , یان
ل تورکمان هژارکانی پک دها تن , یاخود ل جوتیار کوردانی
ل لادوو کچیان دکرد ب شار , ب های هژارانی کر خانوو ل قچا
دگیرسانوو .

ل سدکانی ابردوو , دساتی ناوچ ل لاین قچاو ب یو
د بردرا . ل و سردمان و زیفی شار زیتر و زیفی کی سربازی
بوو , نك و زیفی برهم هنان و ئابووری و کارگهی . ب ی
د بینین شارکان بریتی بوون ل سربازگی ی کی گور : ((قچا
ل سرتاو دزگای کی سربازی بوو , کاری کردوو ب دابین کردنی
ئاسایشی ناو قچاو و دوروب رکای . سرباری ئوی ناو ندی
کارگهی ناوچ ک ش بوو . ل گ ئو و شدا قچا تایب تم ندی شاری
ن بوو , دانیشووان کای بشوی سروشتی ل سربازان پک دها تن ,
ئو و سربازانی کاریان ب قچاو پ یوست بوو)) 12 .

قچای ک رکوک دانیشووان کای ل سربازان و دست و پو و نددکانیان
و هاوو اتیان پک دها ک ب بازگانی و پیشگیری و فرمانبری
و کشت و کای ژیان دگوزرینن .

وک باسمان کرد شار قچا , بکی سربازی گچاو , ل ز
کاتدا شوینی ک بونوی سربازان و خزانگانیان بوو , ل و
شوینوو پ یو ندی ب دوو تی ناو ندییوو دکرا , قچای ک رکوک
نمون ی ک ب ئم , ناو ندی دساتی م رکازی بوو ل ناوچ کدا

ک رکوک ل کتایی سدی نزد هم هژاران سربازی تدا
م درابوو ب وتی بارن ئیدوارد ندد ((ل بر چ ندد هایک
تورکیا ب چاوکی تر دیوانیی ئم شار , ل بر دا نزیک 4500

چەكدارى دەۋىتى تەدا مەدرا بوو 13 .

دروست بوون و گەشەى شار , يان ھەكارى سەربازى ل پىشتەۋ بوو ھەروەك كەركووك و ھەولەر بە بوونى قەۋەكەى , ياخود ھەكارى ئاينى بوو وەك نەجەف و كەربەلا , يان ھەكارى سىياسى بە داسەپاندنى دەسەسات بەسەر ناوچەدا وەك بەغدا , ياخود ھەكارى ئابورى بوو وەك موصلە و بەجى .

شارى نەجەف ل سەددى 9 كەچى وەك ئىبن بەتوتە دەيگەتەۋە ((باشترىن شارى عەراقى بوو , ل ەۋى بىنا سازى و ەك و پەككىيەۋ , بازارەى باش و پاڭزى ھەبوو , ل ەكەى دەرگەى ئاۋەدانيەۋە چوینە ژورەۋ , بازارەى بەقەۋەكان و چەشتچى و نانەۋەكان پەشۋازىيان لەكردىن , دۋاىى بازارەى سەۋزەۋ ميو , پاشان بازارەى بەرگە دروو ... 14 . كەبونەۋە ل دەۋرى ناۋەندەكى كارگەۋەى بە داسەپاندنى دەسەساتى دەۋەت بەسەر خەۋەكان , سەربازگىرى , باج سەندن ئەركەكانى شارن ل ەۋەدودا .

ھەروەھا ەكخستىن پەۋىستە بە كەبونەۋەى دانىشتۋان ل دەۋرى بازارەى , بە ەكخستىن كارەكان و پاراستنى نەزم و ياسا بازارگانىەكان و ەك گرتن ل ەفە و تەۋەكەبازى و دزى و تەۋەكان , ئەمانەش بە دەسەسات ناكەت .

بازارەى پەۋىستى بە چاۋدەرى و باج و لەپرسىنەۋەۋ پاراستن ھەيە , باج نەدان بە دەسەساتى مەركەزى گەۋرەترىن بەرەنگەربونەۋەۋ تەجەدەى سىياسى بوو ل ەۋەدود . بە دابىنكردنى ھەموو ئەمانە شار پەۋىستى بە دەسەسات ھەيە , بەرزترىن ئەرگانى دەۋەت ل ەۋەسەردەمە قازى قوزات و والى ولات و قائىدى قۋات بوو , كە ئەمانەش ل ەشار دادەنىشتن , پادشاش ل ەپايتەخت , ھەروەھا زىندان وەك شوۋەنى لەپرسىنەۋە ل ەپەشەلىيەكان بەھەمان شەۋە ل ەشاردا ھەبوو .

بوونى سەربازگە پەۋىستە ل ەھەر ناوچەيەك , ل ەلايەكەۋە بە پاراستنى ناوچەكە ل ەداگىركارى دەرەۋە , كە بەردەۋام ل ەبەردەم ھەشەۋە ھەرشەدا بوو , ل ەلايەكى دىكەۋە بە پاراستنى ەگەۋ بانەكان , و سەركوۋەتى ياخى بونەۋەكان . ھەروەھا ھاۋكات ناۋەندى كەكردنەۋەى باجى ەاھدارى(پاراستنى ەگەۋە بان ل ەدزى) ل ەخەكە ل ەۋەكارۋانانەى ل ەئەھەسات و ەئەۋاۋا , باكوور و باشۋەۋە بە شاردا تەدەپەين بە ناوچەۋەۋەۋە تەكانى دىكە .

گەشەى شار پەۋىستى بە دابىنكردنى ئاسايش و جەگىرى سىياسى , ئابورى , كەمەۋەيەتى ھەيە , شەھەموو كات مەترسىيە بە سەر گەشەى شار و مانەۋەى .

كەۋاتە ل ەئەنجامدا دەتۋانىن بەين : باشترىن ئامراز بە پاراستنى شار , ل ەسەردەمە پەشەپەيدا بوونى چەك و تەفاقى سەربازى

نو، ، بوونی قوای .

هاوکات ئو شارانی قوایان نوبو، ، شوراو دڤرگای شاریان هوبو، ، نمونئ سکندریی ل میسر 4 دڤرگای هوبو، ، شوان دڤرگاکانی داخراون 15 . بڤغدا بڤهمان شو دڤرگای هوبو، ، بڤام موص قوای و شورای پکک و هوبو .

کړکووک بازارای ناوچک

شار ناو نڤندی بازرگانی و چالاکی ئابوریی، ، هومو شمکک کی بڤ دت و لڤو دڤرچت، ، نیشانی شارنشینی و بڤرز بونڤوی ئاو دانیی ل ناوچ .

ژیانی لاد ساد و ساکار، ، شار شوینی کولتوری بڤکاربردن، ، خک بڤ دواي خشیدا دڤکڤن، ، بڤی بازارای بڤرد وام ل گڤکڤن داندای . لاد زیان تیدا ساد و ئاسود و همن، ، بڤام زیانی شار جڤنجا و ئاڤز .

کړکووک نڤو نڤندی کی بازرگانی گڤوریی ل ناوچک، ، دڤورو بڤری ئاو دانو پڤ ل شارچک و قوای ئاو دانی، بازارای ساغکردن و بڤروبووم کشتوکاییی کانی ناوچک و دڤرو بڤرکشی بوو . . ناو نڤدی ناردی خوری و مڤوما٬ات و بڤروبوومی کشت و کای هڤرکک بوو بڤ دڤرووی ناوچک و و٬اتیش . .

ل بڤرزاییی کانی زاگرس و، ، جوتیاران بڤروبووم کانیان ل بازارای ساغکردن و . زڤریی ئو بڤروبوومانای دڤنڤردان دڤروو، ، ل و بڤروبوومان پک دها تن، ، توانای بڤرگ گرتنی گڤی دوور و، مانو بڤ کاتی درڤخاین، ، بڤرگ گرتنی سختی گڤی هڤراز و نشوییان هوبو، ، وک دانو و و خوری و پڤست و . . (هڤروها همان هڤکک و تو وای کردو دام زراو بازارگانیی کان شار کانی کوردستان ل یڤکتری بچن 16 .

ل دائیری مڤعارفی بڤریتانیدا کړکووک وک یڤکک ل بازار سڤرکیی کان کوردستان سڤرکراو 17 .

ل دائیری معارفدا بڤم شو ی و سفی کړکووک کراو : (بنک ی کی گرنگ و سڤرکیی بازرگانیی ل کوردستان) (هڤروها دڤنوس٬ت) (کړکووک بڤ بازارای بڤره م هڤنای کشت و کای ناوچک دڤرمڤردت . جڤگ یڤک بڤ هڤناردنی خوری و دانو و و٬ات و نک و کڤتیری بڤره م هڤنراو ل بڤرزاییی کانی زاگرسدا 18 .

ل بڤرواری 25-6-1820 کل دیس جیمس یچ، ، ل گڤشتک کی کوردستانیدا، ، کاتک دڤت میوانی میری بابان ل سلمانی، ، ل یاداشت کانیدا ئم ای خوار و نویوو : (شووی ابردوو من و عومر ئاغا سڤبارت بڤ بڤروبوومی کوردستان زڤر دواين . شاری کړکووک ئو بازارای ک هومو بڤروبوومی ئم بڤشی کوردستانی بڤ

دې برادره 19 .

کړکوک جگه لېوې بازارې ساغکردنې وې بېروبوومی جوتیاران بوو ،
هاوکات بازاره کې ناوې ندى پيدا کړدى پډاودىستىي کاني
هاووې تيانى هره مې کړکوک و شار کاني د وروېرېش بوو ، ئېم
وا دېکات بېين : کړکوک شار کي بازگاني هره مې گرنگ بوو لې
ناوچېکې ((لې هېندېک تېبېنى پچدا ئېو دېرکې وېت گېلېک شتوم کې
دېگمېن و بې بېها لې کړکوک وې بې سلېمانى دېنېردرا 20 .

کړکوک پېيوېندىي کې ئابورى بېهېزى بې شارى سلېمانىي وې هېبوو
، بازارې دوو مې خېکې ناوچېکې بوو ، ئېمېش وایکړد خېکې هېردوو
شار پېيوېندىي بېهېز پېکې وې بېستن ، تا ئاستى هېگرتنى پاش ناوې
کړکوک لې لايېن بازگاني سلېمانىي وې ((ئېم جېرې پېيوېندىي
بېهېزې ئابوورىيانې وایکړد کې هېندېک لې خانېوادې بازگانيي
ناسراوېکاني سلېمانى نازناوې ((کړکوکى - کړکوکلى)) بېخېيان
دابنېن 21 .

هره مې شار ، ئېو پانتاييې جوگرافيايې ، نزيکترين بازار لېوې
شارى سېر کې هره مېکې ، هېموو خېکې ئېو سنوورې ، پېيوېندىي
سېر کېيان بېو شار وې و پډاودىستىي کانيان لې دابېن دېکېن .
کړکوک پېکېکې لې شار هېرېمىيې گرنگېکان ، پانتاييې جوگرافيايې
هره مې کړکوک بېرفراوان و تېختاييې ، هاوکات دېوېمېند و بې
بېره مې ، بېيې پېيوېندىي کړدن بې شار وې سانايې ، بېهېي
دېوېمېندىي و فراوانى د وروېرېکې وې ، پېويستى بازارې
دېوېمېند و گېورې هېي .

هېندېک هره مې شار کې دوورن لې ناوېندېوې ، دانىشتوانېکې دابېش
دېبن بېسېر دوو بېش ، لې نېوان دوو شار ، وېک دېشتى تېقتق و
ناوچېي تېکيېي چېمچېما و گېور و سېبيران

بېهېي لې بارى پېکها تې زېوى و کېش و هېواي هره مې کړکوک وې ،
د وروېرېکې هېموو ئاوېدان بوو بې درېژايي مېژوو ، هاوکات هېچ
بېرېستېکې سروشتى سېخت نېبوو لې نېوان کړکوک و هره مېکې ،
لې يېکترين دابېت و پېيوېندىي سېخت بکات لې نېوانيان ، بېيې
دېبينىيې بېشکې زېرى هره مېکې بې شارو چکېکانيي وې ،
تېنانت هره مې شار کاني د وروېرېش ، بازارېي هېمىشېي و
بېردېواميان کړکوک بوو ، تېنانت بېهېي سېرې بېوونىي وې
بېتې بازارې هره مې شار کاني د وروېرېش .

بازگاني گرنگترين فرمانى نېوان شار و هره مېکېيېتى ، سېربارى
ئېرکې کارگېيېکان کې لادې بېشار دېستېتېوې .

جوتيار لې شاردې ئېو بېره مانې دېفرېشت کې لې بېکارېرى خېي
زياترې ، هاوکات پډاودىستىي کاني ئېژانې دېکېت ، بېيې بوونى

شار و بازار به درختان به بزاوتی نابوری و پشفت چوونی شار پویست ، چندی زیان پیش بکوت ، هزی به کاربری هاووتیان سردد کوت ، پداویستی هاووتیان دچتت سر ، لاد و شار زیاتر پویستیان به یکتتر دبت . شار و لاد له گگی کا ، سرمایه ، خزم تگوزاری ، بازگانیه و له یکتتر نزیك دبنه و .

بازار های سهرکی گور بوونه وی شار ، چندی بازار گشت بکات ، چالاک بت ، دونه مند بت ، نه وندی لق و په پکانی له کا گگی و خزم تگوزاری له گیدای گشت دکن ، هاوکات پویستی به هزی کاری زیاتر دبت به پپا گیشتن به کاروبارکانی ، له گیدای ژمارهی دانیشتووان په به پی گشتی بازار دچتت سر .

سهرباری نه وی له دونه مندیدا نه خشی کم دبتت و ، ناستی تمان دچتت سر ، کم مگی تهر ک متر دکوتت بهر هشتی نه خشی کوشند .

به همان شو ، چندی ژمارهی دانیشتووان زیاد بکات ، دبتت هی گور بوونه وی بازار کنکان ، هاوکات پدا بوونی بازار ای تاز . وات بازار و ژمارهی دانیشتووان په یو ندیه کی استوانه یان له گگی ی کدیدا هی .

له گگی گشتی بازار و زربوونی ژمارهی دانیشتووان ، ژمارهی خانوو و گا و بان و مزگوت و حمام و خان و قوتابخانه و ... زیاد دکات ، به مانش وپوی شار گور دبتت و ، له گیدای کارگگی یی کای فراوان دبت .

به هی گشت کرنی بازار و زربوونی ژمارهی دانیشتووان و نا زبوونی کارگگریه و ، شاری ک رکوک له سنوری خی ک قای دچوو درت و ، له سرتادا به هر چوارلای شاردا به شووی بازنیی گور بو و ، ک رکوک و هولر نمونه یکن به نم گور بوونه و . هیچک 17 دوکانه کی گگی کی میدان و بازار ای شمشیر دروستکردن کای نایه توانی پویستی شار و دوروبر دابین بکات ، هاوکات ژمارهی خانووکانی نایه توانی نه و حشامات به وینه و ، به شار پویستی به دچوون بوو له ناو قای .

شار یان به شووی بازنیی به دوری خیدا گشت دکات ، به سرتاگا سرتکیه کانی شار ، یاخود به دوری ناوندی بازگانیه کانداهل و په دهاوت . به ک رکوک له دوو قناغی جودا جودادا ، هردوو شوو گشتکردن کای به خوه بینیه .

له سرتادا ک رکوک به دوری بازاردا ، به چواردوری قیادا گشتیکرد ، له قناغی دواتردا به دوری خی و گگا سرتکیه کانداهل گور بو و په وپی هلاویشت ، دوی نه وی دورو بهری بازار کان توانای په کردن وی نه و حشامات یان نه ما له نه نجامی

بـرزی زـربوونی ژمارـی دانـیشتووان و کـچی جوتیاران لـ لادـو و وـو لـ شار دـستی پـکرد ، لـ قـناغـی ئاواـبوونی دـر بـگایـتی و سـرهـهـدانی سـرمایـهـداری .

شار جگـ لـوـی بازای ئـ و گـی هـر مـ ، هاوکات بازای فرـشتنی هـزی کاریشـ لـ ناوچـکـ ، بـکارانی هـر مـی شار بـ پـیداکردنی بـووی خـیان ووی تـدکـن ، بـیـ پنتی گیرسانـو کـچی بـکارانی هـر مـ .

کارـ گرنگـکانی اـبردو و لـ شار بریتی بوون لـ : بیناسازی ، پـستـسازی ، دـبـخانـ (سرکـ - عـرق - ترشیات) دروستکردن ، هـروـها بـرهـمی ئاژـداری و هـویرکاری .

لـ سـر تـادا ناوچـی نیشتـجـ بوون ، ناوچـی بازرگانی و پیشـسازی لـ شاردای هـموو تـکـ بوون ، بـمـام لـ قـناغـکانی دوواتردا بـ گـورـبوونـو و مـدـرن بوونی شار ، ئـ و کـرتانـ لـ یـکـتر جیاکرانـو ، گـگـ و ناوچـ پیشـسازییـکان دـر کرانـ دـر وـی شار .

چینـ کـمـایـی تیـکان لـ شاردای ، بـ دـوری یـکـتر دایـجـمسـر دـبـستن ، گـگـکان لـ سـر بنچینـی چینایـتی ، هـندکـ جار لـ سـر بنچینـی پیشـی دایـش دـبن ، جـماوـری شار دایـش دـبن بـ سـر گـگـکی میلیـ (هـژارنشین و مام ناوـندی) ، هـروا هاووـاتیانی ناو کـلـت و چینکـکان ، لـ لایـکی دیکـو و گـگـکی اقـی قـراغ شارـکان . ئـم گـگـکانـ (بـ تایبـت گـگـ دـو مـند نشینـکان) سنوری نـتـووی لـ شارـکی فرـنـتـووی وکـ کـرکووک دـبـزـنن ، شـووی سـرو نـتـووی بـخـو و دـگـرت .

بازای شار

کـرکووک شارـکی سـر لـی بازرگانی بوو لـ مـژوودا ، ئـمـش وای کردووـ گرنگی ئابوری تایبـتی خـی هـبـت .

پـیوـندی نـوان بـغدا - کـرکووک لـ چاخـ سـر تـایـکانی ئیسلامدا لاواز بوو . لـو سـردـمـ گـگـ بـغدا - کفری - داقوق - ئـربیل زـر بـ کـمی بـکار دـهـنـرا 22 ، لـ بـرامبـردا گـگـ موصـ سامـا بـغدا زیاتر بـکار هـتووـ ، دیارـ گرنگی لـی ئابووری شاری موصـ هـکاری ئـمـ بوو .

گـگـ ئـربیل - ئـتون کـپـری- دـی شاقرد ، قـای کـرخینی (کـرکـ) - داقوق- قـای خورماتوو- بـغدا ، تـیمور لـنگ دووجار پـیدا تـ پـیوـ ، یـکـم جار لـ سایـ 1394 . هـروـها شـ محـمـد بن قـرـ یوسف لـ سایـ 1411 ز هـمان گـگـ بـیوـ 23 .

پردـ لـ سـدی 16 دا هـبوو ، کاتـک گـشتیاری ئـوروپی لئون رالوف بینوییدـتی ، ناوی ناوچـکـی بـ پردـ نویووـ 24

بېلام به شوی گشتی ئم گایه ، سرباری بوونی گای موصه -
سامه ۱ - به غذا یکه بوو له گا گرنگه په بایه خکانی بازرگانی
له ناوچه که . له نوان هردوو دوه تی ئران و عوسمانی ، شهنگار -
موسه - هوله ر - پرده - کرکوک - داقوق - کفری - خانقین - مندهلی -
کرماشان ، یاخود به به غذا . دواتریش به هاتنی ئینگلیزکان و
پشه چوونی هکارکانی گواستنه و په یو ندی ئم گرنگی له
دست نه دا ، به که به هی سنوری بوونی ناوچه که و ، گرنگی زیاتری
پیدا کرد .

((به ریتانیی کان هوه یاندا کرکوک و هوله ر بکه نه بنکه یکه به
پت وکردنی په یو ندی په ئابوریی کان ، به ژئاوای ئران -
کوردستان - ئازربایجان و په بدهستن . به مبهستی ئو و
په یو ندی کان له گه ناوچه کان قفقاس و ئو دیوو قفقاس ، که
دکه و تهنوری سه فیه توه له کار بخن 25 .

به هی سستی هیه کان گواستنه و ، بوونی کرکوک و که شاری سه ر
له بازرگانی ، بوو هیه ئو و په ژماره یکه زر (خان) له دروست
بکرهت و که و سته یکه به پشودان ، ئم میوانخان و کاروان
سه رایان ، یاخود ئم خانان دوو ئرکیان ئنجام ده دا ، له
لایه که و فره شگاو و بازار په ساغکردنه و په ربوومی جوتیاران بوون ،
له لایه کی دیکه و و زیفه میوانخان یان ده گه ۱ ، هاوکات شوینی
حواندنه و په ئاژانه کانیان بوون و باری گالیسکه و ئسپه کان تده
داد گرترا .

هروه ها سه ر په بوونی کرکوک ، وای ده کرد ، شار به رده وام
قهره باغ بهت له نه و ئاپور په فره شیار و که یاردا ، به بازرگانان
و نه و په بواران له ناوچه و شار و وهاتانی دیکه و به کرکوکدا
گوزریان ده کرد ، به شار و وهاتانی دیکه .

خان کان له دوکان و ژوری خه و حسانه و په که ده هاتن ، ده که وتنه
ناو ندی بازار و ، زربه یان دوو نه م بوون ، نه می سه ر و به
حسانه و په میوان کان ، له ژماره یکه زر ژوور په که ده هات ،
خوار و شه و که که گای که ل و په ل و شوینی ئسپ و که و . به کار
ده هه ران .

به دیوی دهر و شه له سه ر په گاکان دهر گای فره شگاکان ده کرانه و . تا
ئسته که شه له بازار په گور و جووت قاوی کرکوک ، ژماره یکه له و
خانان له تده ماون به هه مان نه خشی کهن .

سرباری بوونی ژماره یکه خان ، کرکوک به ژماره یکه زری گه رماو کان
ده ناسرای و . له بهر ئو و هه موو ما که توانای نه بوو گه رماوی
تایبه تی به خه یان دروست بکهن ، ئاوو سوتنه می په یدا کردن به
گه رماو له کرکوک سانا نه بوو ، به تایبهت له قه ها ، هروه ها

پانتای شار گگی بیو نادا ، هـموو ما ک گـرماوی تایبـت بـ
خـیان هـبـت ، چونکـ سنووری شار لـ قـاـدا قـتیس مابوو ، سـرباری
ئـوی لـ وی ئابوریـو قازانجی زـری هـبوو ، نـخـش و دـوـمـند
و سـربازو گـشتیار و بازرگان و بـواران بـی دـچـوون ، بـیـ
ژمارـی کی زـر حـمام لـ کـرکووک دروستکران . گـرماو بـ یـکـک لـ
لـز تـکانی زیان دادـنرا .

((شاری دیمـشق 160 گـرماوی تـدا بوو ، لـ بـر ئـوی ما کـان
گـرماویان نـبوو ، وتـیـک باو بوو ((نـعیم الدنیا الحمام)) 26 .
مزگـوت و بازار و حـمام و خانـکانی شار هـموو لـ نـزیکـی کـتر و
بوون ، کـرکووک بـ ژمارـی زـری حـمام و خانـکانیـو دـناسرایـو

لـ شار کار دابـش دـبـت ، بازار سـرباری بوونی ژمارـی یـک زـر
فرـشگای وردـواـ فرـش ، سـوزـ فرـش ، قوماش فرـش (تـنانـت
فرـشـتنی ئاورـشم و قوماشی زـچـن) ، گـنـم فرـش ، قـساب ، کـباب
خانـ ، چـشـخانـ دوکانی بـن و بـرامـ و بـخـو ، ژمارـی یـک
پیشـسازی سـر تـایشی تـدا بوو نموونـ کاسـ ، گـزـ ، مـشکـ ، شـربـ
، کوپـ ، تـنوور دروستکردن . بازارـی توتنجی ، قمچی ، قازان
سپیکـر وـ ، کـبابـچی ، قوماش فرـش ، کورتان دوور ، بـرگ دوور ،
لـفـدوور ، چـخماچی ، زـنـگـر ، پاکـ کـر وـری چـک ، شـغـر چـی ،
ئاسنگـر ، پیشـسازی چـقـ و خـنجـر ، گاسن ، پـنجـر ، قاپ و
قاچاغ و سـ تـ دروستکـر ، نـجـای سـندووقی دوـدوی و قاپی و
پـنجـر و سـفت دروست کـری تـدا بوو .

لـ نـجـف و بـغدا و موصل بازارـکان لـ یـکـتری جیابوون ، سـوزـ
فرـش – قـساب- ئاسنگـر – نـجـا ... هـتـد 27 . بـ کـرکووکیش ئـمـ
استـ .

بـشـوی گشتی شار لـم پـکـهاتـانی لـ خوارـو ئاماژـی پـ دـمـ
پـکـ دـهات : قـا – شورا – سـرای – زیندان – بازار – خانو –
کـان – مـرقـدی پیاوچاکان – قـبرستان- مزگـوت – تـکیـ – خانـقا
– خان – چایخانـ – قوتا بخانـ – مـخـزـن – فرـشگـا .

قـبرسان و مزگـوت گرنگی خـیان هـبوو ، گـورـی شار بـ بوونی
ژمارـی ئـو مزگـوتانی نوـژی هـینی تـدا دـکرا دیاری دـکرا ،
شارـکی وکـ بـغدا لـ سـدی 8 کـچی 11 مزگـوتی تـدا بوو نوـژی
هـینی تـدا دـکرا 28 .

کـرکووک پاش قـتیس مانـوی بـ ماوی زیاتر لـ 45 سـدـ ، لـ ناو
قـا ، لـ دـوروبـری 3 سـدی اـبردوودا ، سنور کـنـکی خـی
دـبـزـنـت و گـورـ دـبـتـو ، بـ دوو ئاراستـدا گـشـ دـکات ، لـ
وی وپـوی شار و ژمارـی دانیشـتووان ، لـ خوارـو دـینـ سـر

((كركووك وڪو شارڪ ئو دمم نڀوى ل نڀو ناواندا نڀوو ،
بڀڪ ئو ناوچڀي ڪ شارى ڪركووكى ئستاي ل هڪڪوتوو لڳڻ
ناوچڀى ڪانى دڀروبڀرى ب چڻد ناوى دىڪ ناسراو : بڀناوبانگترين
شارى ئو وڃتاي دڀڙرى ڪركووك ، شارى داقوقا(داقوق) بوو * ڪ
ل سڀرچاو ڪاندا تا اڍيڪ زانيارى مڙووي ل سڀر تمار ڪراو
35 .

((تا ڪ تاي سڀدي 14 ل ڀوى ڪارگڀڀي و ئابوريڀو بڀشڪ بوو ل
داقوق 36 .

لڀم خشتڀي خوارو ، ڪ ئامارى داهاتى ڪوردستانى بڀشى
عوسمانىڀي ، ل ساى 1349 ز ئنجامدراو ، تيايدا ئماڙ بڀ
داقوق ڪراو نڪ ڪركووك ، هڀروها خشتڪ دڀو مڀندى ناوچڀي
ڪركووك دڀردڀخات ، ڪ ل دواى سنجار زڀرترين داهاتى هڀوو بڀ
دڀو تى ناوڀندى :

زڀنگا باد 11500 دينار

خانڀقى ن 12200

اربيل 22000

ئاڪر 27000

داقوق 78000

سنجار 147500

ئامد 30000 37 .

ڪركووك ناوڀكى تازڀي بڀ شارڪ ، تاكو سڀدي پانز هڀمى زايڻى ،
ڪركووك بڀ قڀڀاي ڪرخيڻى ناوبراو ((بڀ يڪم جار ناوى ڪركووك
بڀم شڀوڀي ئستاي ل ساى 1424-1425 ز بڀڪار هاتوو ، ل
پڀرتوڪى زڀفڀرنامى شڀرڀفڀدينى عڀلى يڀزدى 38 .

يڪم بڀڪار هڀناني ناوى ڪركووك ل لايڻ عڀلى يڀزديڀو بوو ل
سڀدي 15 ى ز 39 .

وڪ ئاماڙمان پڀيدا ، زڀر پڀيان وايڀي ، ڪركووك تڀنها ل
قڀڀايڪ پڀڪ هاتوو ، تڀنانت ل سڀدي شانز هڀميشدا ((بڀ
گوڀرڀي (منمنڀي) يڪى مڙووي ڪ هڀرش ڪانى سوڀتان سلڀمان
قانونى بڀسڀر عڀراق ل ساى 1525 دا دڀردڀخات ، تڀنها ئوى خاسو
قڀڀا دڀردڀڪوڀت ، ئمڀش ئو دڳيڀنت ، ل و ڪاتڀدا شارى
ڪركووك تڀنها ل قڀڀا پڀڪ هاتوو 40 .

هڀمان نووسڀر ، ئاماڙ بڀ قڀبارڀي شار دڀڪات ، ل ناوڀاستى
سڀدي 16 ((بڀ گوڀرڀي بڀگڀنام ڪان ، ڪ مڙويان دڳڀتڀو بڀ
ساى 1548 ، شار پڀڪ دڀهات ل 145 خانوو ڪ خڙان ڪان تڀيدا
دڀڙيان ، و 23 خانوو سڀتتى تڀدا دڀڙيا ، سڀربارى بوونى بڀيڀچى و
ئاش و مزگڀوت ل شاردا 41 .

يٰڪَـٰلِكَ لَوۡ مِزۡجٌ وَّتٰنٰى اَمَّاۤىۤى پـښـداوۍ ، مِزۡجۍ وټى ټولۍ يۍ))
مِزۡجۍ وټى ټولو لۍ سۍر پاشماوۍ يۍ كۍ نيسۍ دروستكړاوۍ ، مۍ ژوى
دۍ گۍ ټټوۍ بۍ سۍ دۍ 42 16 .

مِزۡجۍ وټۍ كۍ گرنګۍ پيرۍ زى ديكۍ يۍ شار ، مِزۡجۍ وټى دانيال پۍ غۍ مېرۍ
((مِزۡجۍ وټى دانيال پۍ غۍ مېرۍ لۍ اۍ بردوودا كۍ نيسۍ بووۍ ،
نووسينۍ كان سۍ رى دۍ يگۍ ټټوۍ بۍ سۍ دۍ چواردۍ 43 .

((سوۍ تان مۍ حمود غازان ، كۍ حوكمۍ ئۍ ران وۍ عۍ راقى كردووۍ لۍ ساۍ
1295 – 1304 دا ، پاش ئيسلام بوونۍ زۍر توندۍ وۍ بووۍ ، كۍ نيسۍ
كريستانۍ كاني كردووۍ بۍ مِزۡجۍ وټى ، ئۍ گۍ رى ئۍ وۍ هۍ يۍ ئۍ وۍ كۍ نيسۍ
دانيالۍ كړدۍ بۍ مِزۡجۍ وټى 44 .

قۍ ۱ سۍ ربارى دانيسټوانۍ كۍ ، شوۍ نۍ نيسټۍ جۍ بوونۍ سۍ ربازانيسۍ
بووۍ ، بۍ هۍ ئۍ وۍ يۍ شار سۍ نګۍ رى پارۍ زګارى ناوچۍ كۍ بووۍ لۍ
هۍ رشى تاۍ انچى وۍ داګير كۍ ران ، بۍ يۍ هۍ موو كات وۍ زيفۍ سۍ ربازى
هۍ بووۍ . گۍ كۍ ئۍ غالق چونكۍ شوۍ نۍ نيسټۍ جۍ سۍ رګردۍ
سۍ ربازيۍ كاني ئينكشاريۍ كان بووۍ بۍ يۍ بۍ گۍ كۍ ئۍ غالق
ناوبراوۍ ((گۍ كۍ ئۍ غالق لۍ قۍ ۱ شوۍ نۍ نيسټۍ جۍ سۍ ربازان بووۍ
45 .

بۍ هۍ مان شوۍ گۍ كۍ حۍ مام ، بۍ يۍ ئۍ وۍ ناوۍ لۍ نراوۍ ، چونكۍ
حۍ مامۍ كۍ گۍ ورۍ تۍ دا بووۍ ، گۍ كۍ مۍ يدانيسۍ بازايۍ لۍ بووۍ ،
بازايۍ شمشۍر دروستكړۍ كان ، هۍ روۍ ها پاشماوۍ يۍ 17 دوكانۍ لۍ
دۍ زراوۍ تۍ وۍ . حۍ مام مۍ سيحيش چونكۍ كريستانۍ كاني تۍ دا ژياوۍ ...
((كۍ نټرين باۍ خانۍ لۍ قۍ ۱ ، يۍ دۍ قزلۍ رۍ ، كۍ لۍ 5 نهۍ مۍ پۍ كۍ
ها تووۍ ، نهۍ مۍ يۍ كۍ مۍ زيندان بووۍ ، بۍ يۍ بۍ وۍ گۍ كۍ يان ووتووۍ
(زيندان) 46 .

بوونۍ زيندان وۍ سوپا لۍ قۍ ۱ يۍ كۍ ركووكدا ، بۍ مانايۍ بوونۍ
فرماندارۍ سۍ ربازى وۍ قازى دۍ لۍ قۍ ۱ ادا ، لۍ وۍ سۍ روۍ بۍ ندۍ دا ئۍ مۍ
دوو پلۍ كارګۍ يۍ ، بۍ رزترين پلۍ دۍ سۍ اۍ تداريۍ تۍ هۍ رۍ مايۍ تۍ
بوونۍ لۍ پاۍ والۍ وۍ ات ، ئۍ وۍ كۍ ساۍ تيانۍ بۍ وۍ پلۍ كارګۍ يۍ
بۍ رزۍ وۍ تۍ نها لۍ شاردا دادۍ نيسټن ، پاش ئۍ وۍ كۍ ركووك پلۍ يۍ
كارګۍ يۍ كۍ يۍ رز بوۍ وۍ واليشۍ تۍ دا جۍ گير بووۍ .

گۍ كۍ ئيمام قاسم لۍ ناوۍ استۍ سۍ دۍ 16 دا ناوۍ دان بووۍ ، دوورى
قۍ ۱ لۍ ئيمام قاسمۍ وۍ لۍ دۍ وروۍ رۍ 1 كم ، بۍ يۍ دۍ توانينۍ ئۍ مۍ
ناوۍ دانيۍ بۍ بۍ شۍ كۍ لۍ شار دابنۍ ين ((بۍ گوۍ رۍ ئۍ وۍ سۍ رچاوانۍ يۍ
بۍ دۍ سټمانۍ وۍ يۍ كۍ مۍ ژووى دۍ گۍ ټټوۍ بۍ ساۍ 1548 گۍ كۍ ئيمام
قاسم لۍ 21 ماۍ پۍ كۍ ها تووۍ ، بۍ مۍ مۍ ژووى مِزۡجۍ وټى ئيمام قاسم
نۍ زانراوۍ ، لۍ ئۍ وۍ يۍ وونۍ ئۍ مۍ مۍ رۍ دۍ لۍ ساۍ كاني 1614 – 1691
– 1894 چاك كړاوۍ تۍ وۍ 47 .

مټووی مزارگا کا زړ کټنتر ل سړد می چاک کردن و ی چ ند جار ی ، هرو سا مزارگای کسای تیپ کی وک نیمام قاسمی پیر ز لای شیعه کان ، ب ټ او دانی ناب ټ ل د ورو ب ټ ک ی ، مزارگای کسای تیپ کی گ وړ لای م زه ب کی گ ټ پ رستی وک شیعه ، پ و یست ټ مو زین و خزم ټ گوزاری ه ی ، ب ر د و ام شیعه کان ب س ر دانی ها توون ، بوونی خان ټ ب ناوی هیندلر خانی ل ک رکوکدا ، ک ب ناو زیار ټ تکرانی هیندی و ناو نراو ، با شترین گ واهیید ب ټ ټ م ب چوون .

وک ټ اماژ مان پی دا ، نووسراو کان ټ اماژ ب بوونی ټ او دانی ل د ر و ی ق ټ ، هرو ها ټ بوونی د ټ ، با بزانیین گ شتیار ټ بگان ټ کان ل م بار و ټ چ د ب ټ : ((ټ ټ ر ک ی ټ م گ شتیار ی ف ر نسی بوو ، ل سا ی 1735 س ر دانی ک رکوک ی کردوو ، ل سا ی 1739 دوو بار س ر دانی کرد ټ و ، با سی ټ و د کات ک رکوک شار کی ق بار مام ناو ندید . هرو ها ټ اماژ ب ټ و ش د کات ک رکوک ل دوو ب ش پ ټ د ټ ، ب ش ی ټ م ق ټ ا ک ی و ب ش ی دوو می ناو چ ی د ورو پ شتی ق ټ ا ی ک بازار ی شار پ ټ د ه ټ ټ 48 .

ب پ چ و ا ن ی (یا قوت الحموی) و ټ و س ر چا و ا ن ی ټ اماژ مان پ یان دا ، ک باس ل و د ک ، ک رکوک ل د ر و ی ق ټ ټ او دان بوو ، ه ند ټ س ر چا و ی دیک پ یان وای ((ل س ر ت ای س د ی 18 شاری ک رکوک ل ناو ق ټ ا ق ټ یس ماو ، ل د وای ټ و م ټ و دانیشتوان ل د شتایید ک ی خوار ق ټ لاو خانویان دروست کردوو . ل سا ی 1766 گ ټ ک کارستن نیب ر س ر دانی ک رکوک ی کردو و د ټ : ((ک رکوک د ک و ټ د شتایید کی جوانی ب ب ر ک ټ و ، ب مام ټ او دانی ک م . ټ نها ک م ټ ل شار ک ل س ر ټ پ ل ک ک ماو ، ټ پ ل ک ک (ق ټ) ق ر با غ ب دانیشتوان ، شور ی کی ب قو ب دروست کراو و حامید ی ی نیج ری ټ دای (حامید : ب ش ټ ل سوپا ک پار زگاری ل و شار د ک ټ ټ یدان) ټ م ټ پ ی د ټ ټ ق ټ . خانو کان ی ټ م ق ټ ا ی ب جیا وازی ل و پ ی خراپیدان ، ل ناو ق ټ ا 3 مزگ و تی ب منار ی ټ دای . ک رکوک بار گای پاشا کان ب پ ل ی (گوغتن) ب مام پاشا کان ل ناو شار ک ټ ناژن ، ب ټ ک ل دیو ک ی دیک ی و بار ک ټ د ټ ټ و ناو چ ی د س ټ ا تی ب چوک 49 .

و ل ب پ ی ه ر دوو س ر چا و ، ک رکوک د ک و ټ د شتایید کی ق شنگی د و م ند و ، ب مام ک م ټ او دان . ق ټ ا ی کی پ ل دانیشتوان ، ب مام خزم ټ گوز رانی ټ ندروستی لواز . هاوکات ناشی ز ری ټ دای ، ل و و ټ ارد ل د ک ر ټ و ټ و ا ن ی باشور د ک ر ټ . ل ب ر ټ و ی ټ او دانیید کان ی ق ټ ا و د ر و ی ، داب ا ن ټ ل ټ وانیان ه بوو ، هرو ها ټ و ناو دانیان ک بوون و ی چ ی

دانیشتوان نښوونځی ، بڼه یو ځای چوڼد پوازکی لږو لږو ځای بچوکی دانیشتووان بوونځی ، بڼه یو ځای ټولو پواز نښتځایانځی لای هڼندک بڼه بڼه ځای لږ کړکووک دپاری نځایو .

کارستن نیوځای هڼر ځای وځای دځایو ، ټاوانځی بڼه ټاوانځی دځای دځایو ځای ټاوانځی ځای (ټاوانځی ځای) دځای ، ټاوانځی سږباری ټاوانځی مڼزارگی ټاوانځی قاسم بوونی ځای ټاوانځی لږو کات و شوڼځی ، ناتوانځی هاشای لږو بڼه .

ناتوانځی ټاوانځی لږو یاد بڼه یو ، لږو دواي هڼو ټاوانځی ځای ځای ټاوانځی ټاوانځی ، هڼرشه مڼو ټاوانځی و ټاوانځی و سږو ټاوانځی کان بڼه سږو ټاوانځی و ټاوانځی بڼه کړکووکیشو ، زږو ټاوانځی کان کړو ټاوانځی بڼه شا ټاوانځی و ټاوانځی و ټاوانځی و بڼه ، ټاوانځی وایکړد لږو ماو ټاوانځی چو ټاوانځی سږو ټاوانځی دځای بڼه ټاوانځی - کړو ټاوانځی ټاوانځی - ټاوانځی لږو ټاوانځی لږو دابڼه زیندا بڼه ، ټاوانځی کان هېچ پښو ټاوانځی وایان بڼه ټاوانځی نښتځای شایان ټاوانځی پښو ټاوانځی .

ټاوانځی لای مڼوونوسان باو ، سږو ټاوانځی ځای ټاوانځی عوسمانی ، ټاوانځی دوا سږو ټاوانځی دځای ټاوانځی ، سږو ټاوانځی پوکا ټاوانځی و مت بوون بوون لږو مڼووی دځای ټاوانځی ، سږو ټاوانځی می گیان ټاوانځی دځای ټاوانځی ټاوانځی تورکی بوو ، سږو ټاوانځی ځای ټاوانځی و دوا کړو ټاوانځی و گڼ ټاوانځی و ټاوانځی و هڼر سږو ټاوانځی بوو ، دځای ټاوانځی سږو ټاوانځی بڼه ټاوانځی هڼو ټاوانځی ټاوانځی و هڼر سږو ټاوانځی لږو ټاوانځی .

چو ټاوانځی ، بڼه یو چاو ټاوانځی گڼ ټاوانځی شاری لږو ټاوانځی . چو ټاوانځی ، پښو ټاوانځی ، کاولکردن ، ټاوانځی و بڼه ، کړو ټاوانځی ، نځای ټاوانځی ، لافاو ، بوم لږو ټاوانځی ... لږو مڼوودا زږو ټاوانځی چو ټاوانځی لږو مڼو ټاوانځی ، زږو ټاوانځی بچووک کړو ټاوانځی ، زږو ټاوانځی لږو بڼه چو ټاوانځی کړو ټاوانځی و لږو ټاوانځی سږو ټاوانځی ټاوانځی ، ټاوانځی بڼه کړکووک دروست .

لږو خوارو چو ټاوانځی دځای مڼو ټاوانځی :

((لږو سږو 1248 ز ټاوانځی لږو ټاوانځی ، لږو ټاوانځی کان کړو ټاوانځی ټاوانځی ټاوانځی ، قو ټاوانځی کړو ټاوانځی 50 . سږو 1733 سږو ټاوانځی گول ټاوانځی بڼه قو ټاوانځی ، بڼه ټاوانځی داگیر ټاوانځی .

((سږو 1743 هڼر ټاوانځی نادر شا 80 ټاوانځی کړکووکیان ټاوانځی دا ، 20000 گول ټاوانځی ټاوانځی و 20000 گول ټاوانځی نیقییان بڼه قو ټاوانځی ، ټاوانځی ټاوانځی لږو کوژرا 51 . نادر شا لږو سږو 1743 کړکووکي داگیر کړد ، لږو سږو 1746 عوسمانی ټاوانځی گرتیان ټاوانځی .

سږو 1769 بوم لږو ټاوانځی لږو شاری دا ، سږو 1821 ټاوانځی هڼرشه بڼه کړکووک کړد ، قو ټاوانځی گرت ، بڼه ټاوانځی لږو مانگی شځایان دږکران ، لږو سږو 1822 ټاوانځی و پښو ټاوانځی داگرت 52 .

لږو ټاوانځی داها ټاوانځی بڼه چو ټاوانځی بڼه ټاوانځی و نځای ټاوانځی و ټاوانځی

دځکځین ، پلاماری دانیشټووانی شاری کړکووکیان داو ، بښکی زړ دانیشټووانی شاریان کوشتوو ، خټکی کړکووکیان ب ناچارکردنی شار چټ کردن کردوو .

ولی ب باوځی من ئگړ کړکووک ل دځووی قځا بښووی ځک و پځ و فراوان ب پا قځا یا ئاو دان بواي ، ئگړی ئو هڅو شوری شاریان بی دروست بکړدای ، وځ زړ ل و شاران ی ل بی قځا یان شورایان هڅو ، یاخود ئو شاران هڅووک قځا و شورایان پځو هڅو ، نمون بښووی دوو م شاری موص قځا و شوری پځو هڅو ، ئووی وای کردوو بیر ل دروستکردنی شورا نکرټو ب ئاو دانی دځووی شار ، ئو هڅو ئاو دانی کان پواری بچوکی لځو و لوی داب او بوو ل شار و ل یټر . بوونی ئاو دانی بچووک لځو و لوی پواری بچووک لځو نریک شار کان ئاسای .

ئو گوند و ئاو دانیان ی ل و سږد م ل دځووی کړکووک هڅو ، بښک نڅوون ل شار ، بځام ب گډوډوونوی شار ، دواچار بوون ب بښک لوی نمون قځری و تسن و باوای . یاخود ئاو دانی دځووی قځا لوان ی هڅو پځووی ئاو دانی ناو قځا بوبټ ، خټک کځی هڅو نځ ل و رز کان سا ، ب پځا نځی کار کانیان (ئاژداری ، کشت و کا ، ئاش ، در و ، کځکردن ووی سوت م نی) ل دځووی قځا ، جگیر بوون ب ماو یټکی دیاریکراو ، یاخود ما و هڅواری هاویند دځوون مندان بوبټ . دځوون مندان بڅی ب باوون ووی نڅشی ، تنگی جگا و ، کمی ئو ، خراپی خزم تگوزاری پځوون تځو و ئو پځی چمی خاس و تیدا نیشت ج بوون ، پاشان د بینین هڅو موو دزگا کارگ یټ گرنګ کان وځ قش و م جیدی هڅو ل و بر دروست دکرټ ، دواتریش هڅو ب و شوی م دچټ پښو ، تځوای دزگا کارگ یټ کان گرنګ کان شاری دځوون ئو بځی شار و .

ل سږدی 18 ب دواو ، د بینین ک م ک م ، دځووی کړکووک ، ل ووی ئاو دانی و گځی سروشتی ل سږخ دځات ، ل دځتپ کدا ب پا قځا یا ئاو دانی پیدا دټ ، قځاری ئاو دانی کان ل و دځد چټ مژوونوس و گځید و گځتیاران ئماژی پ نځدن) ل کارگ ی عوسمانیدا بازو کان بځوږی پسپږی و جږ کان استځو دځووی قځا ت نیشت ج کراو کځان دابو ، بځام دایږ و سږاکانی حکوم ل ناو قش کځی ک ل لای ئاژوای ووبار کځو و یټ دروست کرابوون ب باوون و 53 .

سږباری گځکی ئیمام قاسم * و قځری * و شوان * ل پښ ئو مژوون و ل دځووی قځا هڅوون .

لـر و دـبـنـيـن , بـرـتـكـيـيـ بـ بـشـك لـ ناوـكى ئاـوـدان
كـرـدـنـو سـرـتـايـيـكـانـى شـار , لـ كـرـكـوـك بـ گـشـتى و ئـژـهـتـاـتى
قـاـ بـ تـايـبـتى , بـ دـوـاـى ئـو مـژـوـوـدا لـسـرـتـاـو شـار بـ دـوـرى
قـاـدا بـرـيـن بـوـو و پـلو پـى هـاويـشت .

سـرـبـارى ئـو ئاـوـدانـيـانـى ئاـماـژـمـان پـيـان دا , ((تـكـيـى شـخ
عـبـدـوالـحـمـان (تـاـبـانـيـيـكـان) لـ سـاـى 1706 لـ دـرـوـى قـاـ
دـرـوسـتـكـرا 54 .

دانيشتووانى شار بـ ئـنـدازـيـك زـر بـوون , بازـا و كـارـگـى شـار
بـ شـوـيـك بـرـفـراـوان بـوون , شـار نـايـتـوانـى هـيـچـك لـ پـانـتـايـى
قـتـيس مـاـوى قـاـدا و كـ اـبـرـدـوـو بـمـنـنـو , و پـوـى قـاـ نـايـتـوانـى
پـداويـستى گـشـى بازـرگـانـى , پـيشـسـازى , خـزمـتـگـوزارى , زـرـبـوونـى
ژمارـى دانيشتووان , بـرـيـنـبـوونـو و كـارـگـى دابـيـن بـكات , بـيـ
شـار پـوـيـستى بـ پـست گـيـن و دـرـچـوونـ دـرـوـ بـو لـ قـاـ . قـاـ
نـ جـگـى دـرـوسـتـكـردنـى بازـاـى نوـى هـبـو , نـ دـتـوانـرا قـسـرو
قـسـورى نوـ و مـا و خان و قـوتـاـبخـانـ و مـزگـوتـى تـازـى تـدا دـرـوسـت
بـكرـت , بـيـ دـرـچـوونـ دـرـوـ لـ قـاـ شـشـك بـو بـسـر شـار
قـاـيـى كـرـكـوـكـدا بـرـپـاـكـرا .

((لـ قـاـ 756 خانـو هـبـو لـ مـا و مـزگـوت و تـكـيـ , لـ 3
گـيـكـ پـك دـهـات , بـشـى بـاـكـور ناـوى مـيـدانـ , گـيـكـى ئاـغالـق لـ
ناـوـاـست و حـمـام مـسـلم يـان زـيـندان لـ باشـوور 55 .

هـيـچـى دى كـرـكـوـك لـ تـوانـاـيـدا نـما لـ قـاـبـار و شـوـازى كـنـدا
بـمـنـتـو , و مـام بـ زـرـبـوونـى ژمارـى دانيشتووان و پـشـكـوتـنـ
ئـابـورى و كـمـمـاـيـتى و فـرـهـنـگـيـكـان بـداتـو ((دانيشتووانى قـاـت
بـ دـرـوـيـان گـواسـتـو و لـ وـاـتـكـانـى شـارـسـتـانـى ئـوـروپـى
نـزـيـكـبـوونـو كـ دـسـتـيـكـرد بـ بـاـكـشـاـى بـسـر لـاى ئـژـئاـوـاى
و و بـارـكـكـكـكـ دـوـاـى ئـو و كـچـبـرـكـان تـيـدا نـيـشتـجـبـوون و
زـرـبـيـان لـ مـسـيـحـيـيـكـان بـوون 56 .

هـرـچـنـد گـشـى شـار لـ سـدـى 18 و 19 لـ عـقـراق و ئـژـهـتـاـتى
ناـوـاـست , زـر بـ سـستى و لـسـرـخـيـى دـچـوـو پـشـو , لـ چـاو
ئـژـئاـوا , كـ بـ دـوـاـى شـشـى پـيشـسـازى , گـشـى گـورـى كـرد ,
كـرـكـوـكـيـش و كـ شـارـكـانـى دـيـكـى نـاـوـچـك گـشـى گـورـى بـخـو
نـبـيـنى ((كـرـكـوـك شـار جـوانـكـ زـر نـگـاـ لـ دـوـو سـدـى دـوايـندا
57 .

نـابـت ئـو لـ يـاد بـكـيـن كـ كـرـكـوـك بـ دـرـژـايـى مـاـوى مـلـمـلانـى
نـوان عـوسـمـانـى و سـفـوـى , بـ دابـاـوى و فـرامـشـكـراوى مـاـيـو ,
گـرـنـگـى پـ نادرا , چـونـكـ خـاـى تـمـاس و بـروـو بـونـو و بـرـى
پـشـو و جـنـگ بـو لـ نـوان ئـو دـوـو دـوـو تـ , لـگـ لـ شـكـر كـشـان

و داگیر کردن با شوی ئاسایی شار دبو و و ران .
ل کتایی سد 18 و ، ک رکوک برفراوانترین ق ناغی برین
بون و ب خ و بینی ل م ژووی خیدا ، ل دوی دروستکردنی و
تا کو ئ و کات . بازاری فراوان و م د رن (ق یس ری) ، مزگ و تی
نوی نگا و نگی ل دروست د کر ، گ ک کانی ها و ا تیانیش
د ر چ د ر و و ق ا ب پ د شت کانی دام نی ق ا)
ح لواچیه کان و مزگ و تی غ و س دروستکردنیان د گ و و ب س
1780 58 .

ل س 1759 قوتا بخانی غ و سیی ل گ ک کی ح لواچیه کان
دروستکرا 59 . ل س 1790 ز قوتا بخانی م یدان دروستد کر 60 .
ل دوی ح لواچیه کان ، ب دووری چ ند م تر ک ل ق ا و ،
بازا کی م د رن ب گو ر ی ئ و کات ، ک بازا ی داخراوی
ق یس ری دروست د کر ، ه ر چ ند ق یس ری ک رکوک ل چا
ب ش ل شار کانی تر ز ر در نگ دروستکرا ، نمون ل شاری موص
چ ند سد ل و و پ ش ق یس ری ه بو ، دروستکردنی ق یس ری ب دوایدا
ق ش ، گ ور ترین ئینجازی خان سازی ل س د ی 19 ل ک رکوک دا
، سیما ی کی نو یان ب شار ک ب خشی ، ش قیان ل ق ا بوونی شار
و شاند .

س رباری ئ و ی بازا ی ق یس ری ب و ژمار ز ر ی دوکان و ،
ت کان کی گ و ر ی ب بازا ی شار ک دا ، ه ر ب ی د بینین ب
دوی دروستکردنی ق یس رییدا ، ناوچ کانی نزیک ی د ب ت ل م ،
ز ر گ ک کی نو دروست د کر) (ق یس ری ل س 1800 دروستکرا ،
7 د ر گای ب دروستکرا ، ل 300 دوکان پ ک هات 61 .

س 1804 گ شتیار ی هندی میرزا ابو ت ا ب خان س ردانی ک رکووی
کردو و ، د ت ک رکوک شار کی م زن و م حک م ، خانو و کانی ب
ب ردو قای دروستکرا و ، ز ر ب ی ب و و خان د چن 62 .

گ ک کی ئینگلیزی بکنغام ، دوی 4 د ی ، ل س ردانی ک رکووی کارستن
نیبور ، ل س 1816 ، س ردانی ک رکووی کردو و ، ب م ش و ی
باسی شارمان ب د گ و و : (ک رکوک ل 3 ب ش پ ک د ت ،
ه ر ب ش کیان و پ و کی فراوانی ه ی ، ب ش س ر کی ل س
ت پ ل ک ی ک ب ت پ ل ک ک ی ئ ر بیل د چت ، ل نا و ئ م ق ا ی
ژمار ی کی ز ر خانو و ه ی ، منار ی ه ر 3 مزگ و ت ک ل خانو و کانی
دیک ب ر ز ترن ، ژمار ی دانیش توانی ل ن وان 5-6 ه زار . ب ش
دو و می شار ، ک گ ر ن گ ب پار ز گاری ل شار ، ئ م ب ش و پ و ی
فراوانتر و ژمار ی دانیش توانیشی ز تر ل ب ش کانی دیک .
د ک و و ت د شتایی پا ق ا و ، ل و دا خان س ر ک ی کانی شارو
چا ی خان و بازا کان ه ی ، دانیش توانی ئ م ب ش نزیک ل 10000

کس . بـشی سـیـمی شار نیو میل لـ دوو بـشـکی دیکـوـ دوور ,
ئـم بـشـ بـچـوـکـترین بـشـ , خانووـکانیشی پـرتـ , ژمارـی
دانیشتوانی لـ 1000 کـس تـپـ ناکات , بـمـش کـی ژمارـی
دانیشتوانی کـرکوک لـ 15000 تـپـ ناکات 63 . هـرسـ بـشـکی
کـرکوک گـورـیـ , بـ پـلـیکـ وامن لـدـکات وا بیر بکـینـوـ ,
بـین لـوانـیکـ بـکـکـ بوبـت لـ ناوچـ ئاوـدانـکان لـمـژوی زوودا
کـرکوک هـشتا گـورـترین شاری دـشتایـکانی ئـژـهـا تی دجلـیکـ 64
.

لـ دواى دروستکردنی بازارای حـلواچییـکان لـ دـرـوی قـا ,
لـتـنـیشت بازارای گـورـی شار , بـ دـوری بازار و قـا یا گـگـکی
نیشتـجـبوونیش دروست دـکـرت ((بریادی و ئاوچی و مزگـوتی نـعمان
مـژووی دروستکردنیان دـگـگـتـوـ بـ سـای 1818 65 .
سـای 1812 پـرتوکـخانـ لـ گـگـکی موسـا دروستکرا , 150 پـرتووی
تـدا بوو 66 .

گـگـکـ ئاوـدانـکانی خوار قـا , لـ سـرـتادا بریتی بوون لـ : ((
ئیمام قاسم , ئـخی حوسـن , پریادی , چقور , ئاوچی و موسـا و چای
 , هـمویان لـ دـورو بـری یـکـ ماوی مـژووییدا دروستکراون 67 .
لـ سـای 1815 قوتا بخانـیکـ لـ لایـن جولـکـکانـوـ دروستکرا , بـ
ناوی (موسوی مکتبی) ((ناوـکـ تورکیـ , ئـمـش باشتـرین بـگـیکـ
بـ ئـوی مـرج نییـ , ئـو شوـنـانـی ناوی تورکیان هـگـرتـوـ ,
مـرکی تورکی بونیان پـوـ بـت) , ئـم قوتا بخانـیکـ 60 قوتا بی کو
تـیدا دـخوـند 68 .

گـگـیکـ بـریتانی کلودیس جیمس لـ سـای 1820 ز سـردانی لـیلانی
کردووـ لـ 10کم ی شاری کـرکوک , هاوکات سـری لـ قـاـش داوـ ,
باس لـوـ دـکات , چـند گـگـکـ لـ دـرـوی قـا هـیکـ 69 .
گـگـیکـ بـریتانی کلودیس جیمس لـ سـای 1820 ز سـردانی لـیلانی
کردووـ لـ 10کم ی شاری کـرکوک , هاوکات سـری لـ قـاـش داوـ ,
باس لـوـ دـکات , چـند گـگـکـ لـ دـرـوی قـاکـی هـیکـ 70 .

بـ دواى زـربوونی ژمارـی دانیشتوانی شار , گواستـوـ بازارای
سـرکی شار بـ دـرـوی قـا , ناوچـی خوار قـا دـبـتـ ناوـندی
ئابوری شار , بـیـ بـرفراوان دـبـت و گـشـ دـکات , بازارای
جـراوجـری لـ پـیدا دـبـت , بـ گوـری کار و پیشـکانیان
بازارـکان دابـش دـبن ((ناوچـی خوار قـا لـ سـای 1822 و
گـشـی کرد , بازار , چایخانـ , خان , ما , ئاسنگـر و خمچی و
دارتاش و ... لـ دروستکرا 71 .

هاوکات بـهـی زـربوونی ئاوـدانی دـرـوی , قـا پـویستی بـ دـرگای
نوـ هـبوو , بـ پـتـوکـردنی پـیوـندی ناو قـا لـگـگـ دـرـوی , کـ

به هـر چوارلادا شار پـل و پـای هاویشـت ، کار و کاسبی و چالاکییـه
تابورییهـکانی شاریش هـموو کـوتنـه دـر وـی قـهـا . قـهـا 4 دـرگای
هـیه ، دـرگای قـهـاوا (تـپ قـای) لـ 1822 کرایـه و (تـپ قـای
لـ سـای 1822 کرایـه و ، به ئـوی هاووـاتیان لـ نزیکترین ماوـدا
بگـنـه سـر پردـک 72 .

بهـام به گوـرـی سـرچاوهـی کی دی ، لـ سـای 1824 ز لـ قـهـاوا
دـرگای باش قـای لـ بهـرامبـر قـهـا لـ گـه یـزک دوکان دروستکرا ،
هاوکات دـرگای کی دیکـه و لـ گـه کـم مـهـک دوکان لـ بهـشی قـهـهـات
کـرانـه و 73 . لـ سـر هـر دـرواز و دـرگای کی قـهـا کـشکـه
دروستکراوه کـه دیدـوانی گورز به دـست دـیپاراستن ، ئـم دـرگا
تازانـه پـیوست بوو به گـورـه بوونـوی شار و .

لـ سـر تادا وکـه ئاماژـمان پـای دا گـورـه بوونـوی شار ، تـنها به
دـوری قـلدا بوو . بهـش کی دـوری قـهـا (خـهـاوا) بهـدیوی خاسـه یا ،
بهـهی چـمی خاسـه و ، توانای گـورـه بوونـوی نییـه ، کـه لـ هـندک
خاـدا بهـینی قـهـا و خاسـه زـر تـنگ دـهـتـه و به چـند مـترکـه ، بهـیه
گـورـه بوونـوی کـرکوکـشوی بازـیی بهـخـه و نـگرت .

ئـوبـر خاسـه ، به تایبـت قـریه گـشـی زـر ناکات لـ چاو بهـشـکانی
دی شار ، بهـهی دوری لـ ناوـندی شار و نـهـبوونی پردی مـحکم لـ
نـوان هـردوو بهـش کـی شار ، پردـک بریتی بوو لـ (پردی دارین ،
به پانای 5 مـتر ، لـ نـوان هـردوو پردـکـی ئـستا ، به
گواستنـوی گالیسکـه کـه ئـسپ ای دـکـشا بهـکار دـهـهـنرا 74 .

خاسـه شاری کردبوو به دوی بهـشی دابـه او لـ یـکـتر ، به تایبـت لـ
زستان و بهـهار کـه ئاو هـهـدـستـت پـیوـندی گران دـهـت لـ زـربـه
کاتـهـکاندا (لـ سـای 1822 قـریه بچوکترین بهـشی کـرکوکـه بوو ،
دانیشتوانی لـ 1000 کـس تـه ناپـهـی 75 .

لـ سـای 1825 ئاشـکی گـورـه ، سـای 1826 مزگـوتی نایب ئـغـی لـ
گـهـهـکی ئاخـر حوسـن ، سـای 1836 قـرـه سـرای لـ گـهـهـکی شاتـرلو کـه
کرا به بارـگای دـهـت ، سـای 1845 بهـیوکـه تـکیـه لـ گـهـهـکی بهـاخ
دروستکرا ن 76 .

به دوایدا ئاوـدان کردنـه و پـیوـه به ئـوبـر خاسـه ، دروستکردنی
قشـه و مـجیدیـه لـوبـر تـهـکانی دا به گـورـه بوونـوی شار لـ و بهـش
. دروستکردنی قشـه و مـجیدیـه (قشـه لـ قشلاق و هاتوو ، قشـه
مانی زستان ، لاقیش به مانای شوین دت) لـ پا قـیسـری هـنگاوی
گـورـه بوو به به مـدـرن کردنـی شـوی شار و گـشـدان به تـری
بیناسازی لـ مـژووی نوـی کـرکوکـدا ، تـهـنات چـسپانـدی کـرکوکـه
وکـه گرنگترین شاری ناوچـه کـه .

((قشـه ی کـرکوکـه لـ سـای 1863 مـد نامیق پاشا دروستی کرد 77

.) (قش ل سا 1836 ل سار پانتای 15000 م تر چوارگ ش دروستکرا , قسری م جیدی ل سا 1840 دروستکرا , ک ل 70 ژور پک د هات , ماوی کی ز ر مت س فید و دارایی و تاپ و دادگای تدا بوو , ک گرنگترین د زگا کانی و س رد م بوون 78 . ب م ش و ی د بینین ک رکوک ل پا گ ور بون و ی بازار و گ ک کانی , کارگ ی ک ش گ ور بو و و ش و ی م د رنی ب خ و ی بینی , ئ م ش و ل ا مدان و بو ب پ شک و تن کانی ژگار .

.) (ل سا 1870 ل پا ق ل بازار ی گ ور دروستکرا 79 . دروستکردنی بازار ی گ ور , ب و پانتای و و ب ر ب ر فراوان و , و ل ا مدان و بو ب پ داویستی س رد م , ل گ ور بون و ی شار و ز ر بوونی ژمار ی دانیشتووان و نیشت ج بوونی و ند کان ل لاد کان . م د ح ت پاشا ل سا 1869 ه و ی دا , ع شیر ت کان نیشت ج بکات , ع ر ب کانی ناو چ ی ح و ی ج ی ک رکوک ب ش کن ل و ان .

ب دروستکردنی پ یو ندی ب ه ل ز ن وان ه ردو و ب ری شار , ک کارگ ی و س ر بازگا ک و ت بوون ب ش نو ک ی شار و , بازار و ئا و دانیش ب ر ک ی دیک , دروستکردنی پرد کی ب ه ل ل سار خاس پ ویست بوو , ه ر ب ی .) (ل سا 1875 پردی ب ردینی خاس دروستکرا , ئ م ش بوو ه ی گ ش ی ب ش دیوی ق ری , پرد ک ل 2 - 4 - 1954 و خ نرا , ل شوینی پرد ک ی ئ ستا دروستکرای و 80 . د ر چوون د ر و ی شار ب د ر و ی ق ل , ب رین بون و ی ل ه ردو و ب ری خاس , پ ویستی بوونی ه ی کانی گواستن و ی ه نای پ ش و ب ب یو ندی و گواستن و , ب ی پردی ب ردینی خاس ز ر گرنگ بوو , ب ب ی ک ب ستن و ی ه ردو و دیوی شار .

.) (ل سا 1882 خان و چایخان و ب ی خان ل سار خاس دروستکران 81 .

ب دروستکردنی پردی خاس , دیوی ق ری و م جیدی گ ش ی کرد , ب ی پ ل ی دوو می گ ش ی شار ب رین بوون و ی ق ری بوو ل و ب ر پرد ک .) (سا 1890 ق ری ل 3 : شاترلو , ساریک هی , ب گلر پک د هات 82 .

.) (ب ش د شتای ک ی شاری ک رکوکیش (ق ری) , س ر ت ای س د ی ه ژ د ی م د ست ب ئا و دان کردن و ی کراو , ناوی ق ری ش ل گوند کی ب و ناو و ر گیراو 83 .

هاوکات ل پا چایخان ی م جیدی و .) (ت کی ی س ید ئ حم دی خان قا , ل سا 1860 ل دروستکردنی بون و 84 .

دروستکردنی ت کی ی س ید ئ حم د خان قا , ک ک سای تی کی کوردی

بـهـزی خاـوـند نفوزی هـمو ناوچـی کـرکوک بوو ، هـنگاوـکی گـورـ بوو بـ گـشـدان بـ شار و پـیدا کردنی هـزمـنیای زیاتری کورد لـ کـرکوکدا ، هاوکات پـیـوـندی موریـد و هـوادارـکانیشی بـ کـرکوکـو بـهـز دـکرد .

گـداو هاووـاتیـان ، جوتیار و ئاغاگان بـ خـیان و دیاریـیـکانیانـو دـهاتـنـ خـزمـت شـخ ، شـخ لـ لایـن ماـتـکـیـو پـشتیوانی لـ دـکـرت ، بـیـ ئـگـر کـسایـتی بـهـزو نیشتمان پـروـر بـت ، بـهـی پـیـوـندی نـرت پارـزی باوـو لـ و سـردـمـ کارایی لـسـر پارسـنگی نفوزی نـتـوـکانیش دادـنا لـ شار .

کـرکوک لـ سـای 1880 پـکـ دـهات لـ (4630 ما ، 1183 دوکان ، 284 عـرـسـه ، 12 نانـواخانـه ، 12 حـمام ، 64 باخچـه ، 68 زـ ، ... 85 .

هـرچی نووسـری ئـلبانی شـمسـدین سامیـی لـ ئـنسـکلـپیدیای عوسمانی کـ لـسـای (1896) لـ چاپخانـی(میهران) لـ ئیستانـبـ چاپ کراوـ لـ سـر کـرکوک بـم شـوـیـ نویسیـیـتی(قـایـکـ ، 36 مزگـوت ، 7 قوتاـبخانـه ، 15 تـکیـ و زاویـه ، 12 خان ، 1282 دوکان ، 8 حـما م ، پردـکـ ، روشـدیـکـ ، 3 کـلیسای هـیـ .

شارـکـ بـ نـو قـا و ئـو گـشـکانـی لـدـوـرو بـر و لای راستی قـا درووست کراون پـکـ دـت . سـ لـسـر چواری دانیشـتوان کوردن و بـشـکانی دیکـش لـ نستوری، تورک و عارب و هـتـر ، پـکـ دـن. 760 ئیسـرائیلی(خـی نـووسـراوـ یـهـودی، نووسـراوـ ئیسـرائیلی) 460 کلدانی. سـرـایـی ئـوـی کـ چـند کاروانسـرایـی کی بـ بازرگانی هـیـ ، کشتوکـای بـراو هـیـ و لـدـوـرو بـریـو بـاخی میـو هـن. لـدـوـرو بـری شار ئاوی کـانزایی و نـوت زـرـ . لـشار ئامـری رستن و چینی قوماش هـیـ .

لـ شاردا نزیکـی 20 ئامـری رستن و چینی قوماش هـیـ. لـشار دـباغی دـکـرت و تـنانـت ئاوریشـم بـرهـم دـت. ئاوی شکوفـی پـرتـقا دـگیرـت. لـهاوین ئاو و هـوای گـرمـ. ئاو و هـوای شار فـنـک و پاکـ. لـ شارکـدا چـند مـقـبرـی کی لـیـ و هـندـ پـر و چاکیش قـبرـکانیان خـکـ دـچـتـ سـری) * .

بـم شـوـیـ دـبینیـن کـرکوک لـم ماوـیـدا گـورـ بونـوـیـکی فراوان بـخـو دـبینـت ، لـ دواي دروستکردنیـو تا ئـوکات بـ هاوتا بوو .

گرنگترین قوتاـبخانـه سـرـتایـیـکانی کـرکوک ئـمانـی خوارـوـن ، لـگـ سـای دروستکردنی :

- قوتاـبخانـی غـوسیـ (حـلواچیـکان) سـای 1709 .

- قوتاـبخانـی الایوبیـی ، سـای 1710 گـشـکی شـاتـرلو .

- قوتا بخاننەى پيشەسازى 1868 لى كەتايى شەقامى ئەتەس .

- قوتا بخاننەى شەيدەسالى 1868 (يەكەم قوتا بخاننەى نەقامى لى كەركوك دامەزرا لى گەلەكى ئەخى حوسەن .
- قوتا بخاننەى ئىبراھىم پاشا لى شاترلو سالى 1891 .
- قوتا بخاننەى نائىب ئەغلى ئەخى حوسەن 86 .

15 سالى يەكەمى سەددى بىست ، لى كەركوك ژيان وەك خەى مايەو ، پاشان بەھەى گەشەى بازىرگانى و ھاتنى بەلگانەو بە ناو ەراق ، لى دواى داگىر كەردنىيەو لى سالى 1918 گەشەى كەرد . وەلە لى ووى قەبارەو ژمارەى دانىشتوانەو ، جگە لى سەردەمى گرانى گەورە ، شار ھەر لى مەزن بوون و گەورە بونەو دا بوو .

((وپەوى شارى كەركوك و ھەولەر لى نەوان سالى 1890-1914 بوو بە دووجارى خەى 87 .

((سالى 1920 وپەوى كەركوك بوو بە 4,8 كم 88 .

بە دواى داگىر كەردنى ەراق لى لايەن ئىنگلىزەو . ((پەلىسخانە لى ئەھمەتەى خاسەو لى ئەشەك مەيدان دروستكرا ، مەلھايەك (دعارە) لى تەنىشتىيەو كرايەو بە پەلىسەكان 89 .

لى سەردەمى جەنگى جىھانى يەكەم ، دەست كرا بە دروستكەردنى ھەى ئاسنىنى بەغدا - كەركوك . بە دوايدا ويستگەى شەمەنەفەرى كەركوك دروستكرا . بوونى شەمەندەفەر و ھاتنى ئەتەم بەل گەشەى بە شار دا ، بوونى شەمەندەفەر و ئەتەم بەل ھەكارى گەشەى شارن ، ھاوكات گەشە بە پەيوەندى و بازىرگانىش دەتات . ئىتر سەردەمى كەلەنە تەسكى ئەوپە داخراوى بن تاقدارەكانى بەخ و چقور و موسەلەنەما ، كەلەنەكان دەبەت فراوان دروست بەرەن ، چونكە ئەتەم بەل و عارەبانچى پەدا تە دەپەن . دروستكەردنى شەقامى بەرىن ، قەبارەى شارى گەورە كەردەو ، سەربارى ئەوەى زەر پىشەو كارگەلەى نوەى وەك پەلىسى ھاتوچەو دوكانى فەتەرى و فەرشىارى يەدەكى ئەتەم بەل و پەنچەرچى ... لى گەلە خەيدا ھەنا .

دەزگەى پەلىس ، گومرگ ، باج ، يانەى وەرزى ، نەخەشخانەى سەربازى ھەموو ئەمانە پەويستى ئىنگلىزەكان بوو لى ەراقدا ، بەيە سوپاى ئىنگلىز كەوتەنە دروستكەردنى ئەم دەزگەيانە لى شارەكانى ەراق .

شارى كەركوك لى وى كەلەيەو لى ماوۋەى 4 دەيە ، دوو گەلەنكارى بەسەردا ھات ، سالى 1879 مەسەرفىيەى كەركوك بوو بە بەشەك لى ولايەتى موسە ، دوايى بوو بە ولايەتەكى سەربەخەو لى سالى 1919 ھەولەرى لى جيا كرايەو 90 .

هاتنی ئینگلیزکان سرباری ئووێ وێك ئاماژمان پێی دا ، بـ پـداویستی خـیان کـوتـنـ دوستکردنی دـزگـا ئـیداری و خـزمـتگـوزاریـکـان ، لـ لـایـکـی دـییـو تـرزی نوـ لـ خانـسازی و نـخـشی شـقامی نوـشیان لـگـنـ خـیاندا هـنا .

لـ سـردـمی داگیرکـری بـریتانیاشدا ساـی 1919 ئینگلیزکان سـرایکی دوو نهـمی یان لـ ئـژئاوای شارـوو بـ بـرد و قـسـ دروست کرد و بانیشیان بـ ئاسن و برگو قایم کرد تا ساـی 1972 یش هـر سـرای حکومـت بوو 91 .

پـیدا بوونی خانوی چـند نهـمی ، بـکارهـنـانی چیمـنتـ و شیش و شـلمـان ، تـشـنـکردنی تـرزی خانووی ئـژئاوایی گـرنگـترین سیمـاکانی تـلـارسازیـ لـ دواـی هاتنی ئینگلیزکان بـ عـراق .

هـروـها دواـی هاتنی ئینگلیزکان ، گـرنـی دان بـ دیوی دـرـوو بـ تایبـت باخچـی بـر دـرگا زیادی کرد ، بـ پـچـوانـوو لـ تـرزی خانوی ئـژهـتـاتی گـرنـگی بـ ناوـوو دـدرا .

بـمـ ئـك گـنـانـکاریـانـ تاكو دـیـكـانی دواـیی لـسـرخـوو بـ هـمـنـانـ دـچـوو پـشـوو ((چـمـنتـ لـ چوارچـووـیـکی تـسـكـ بـکارهـنـراو ، بـهـی بـرزی نـرخـکـی و بـکارنـهـنـانی لـوو پـشـ 92 .

کـاتـك دـووـت کـوتـنـ دوستکردنی خانوو بـکارمـندانی کـرتـی نـوت لـسـر تـرزی ئـژئاوایی ، ئـیتر ئـم مـدـیـ لـ شـاردا بـاو بوـوو و جـکـوت ((لـ سـرـتـای پـنـجـاکـان سـدان خانوو بـ ناوی گـنـکـی عـرـفـ دروستکرا (کرکوک جدید)) ، زـربـی دانـیشتـوانـیان ئاشوری و ئـرمـن و تورکمان بوون 93 .

هـروـسا بـ وـمـدانـوو بـ پـویستی سوپای ئینگلیز لـ شارـکـ ((هـزـکـانی ئینگلیز ئوتـلی Resthouse یان دروست کرد . بـ دوایدا لـ ساـی 1925 ، ئوتـلی ئـحمـد پاـسـ لـ شوـن ئوتـلی کـرکـوکی ئـستا دروستکرا 94 .

واتـ کـرکـوک لـ قـناغـی خانـوو گـواستیـوو بـ قـناغـی ئوتـل پاـسـ ، ئـمـش هـنگـاوـکی مـژویدـ بـ مـدـرنـ بوونی شار .

تـکـ بوونی عـراق بـ جیهـنـوو ، اـدیـو تـلـگـراف و تـلـفـن و تـلـفـزین و سینـماـی لـگـنـ خـیدا هـنا ، ئـمـانـش هـموو کـرکـوکیان گـرتـوو ((ساـی 1940 سینـما غازی دروستکرا ، لـ نزیک پردی بـردین 95 .

لـ ناوـاستی سـدـی 16وو وێك ئاماژمان پـیدا ، ژمارـی خانووـکانی کـرکـوک ، تـهـا لـ 168 خانوو پـكـ دـهـات ، لـ ناوـاستی سـدـی بیست و لـ ماوـی 4 سـدـدا ، ژمارـی خانووـکانی زیاتر لـ 47,1 جار زیاد دـکـات بـ زیاتر لـ 8000 خانوو .

((ژماری خانو کانی خی لی 8000 خانویک ددا ، ژماری دانیشتوان کشی لی 60000 کسک زیاتری ک زربیان بـتورکی و کوردی ددوین 96 .

((گرنترین شقامی شارک دژمـرن ک 18 شقامن 97 .
گواستنـوی قـوارـی بـرهـم هـنـانی ئابوری وقات لی کشت و کاـوی
بـ بـرهـم هـنـانی نـوت ، تـکانی گـوری بـ شار دا ، بـمـش سـنگی
ئابوری لی لادیو گواسترایـوی بـ شار (کـرکوک - موصل - بـسر)
بـغدا) .

((سالی 1952 و بـ 1955 ژماری 341 خانوو لی عـرـفـه دروستکرا 98

((سالی 1952 ژماری 12 خانوو)) و ((1953 ژماری 98 خانوو)) .
((سالی 1954 ژماری 202 خانوو تـواو کرا)) ((1955 ژمارک
گـیشـت 341 خانوو)) 99 .

تـنـها لی نـوان سالی 1949 بـ 1952 ، لی شاری کـرکوک بـ فـرمی
داوای مـمـت بـ دروستکردنی 705 خانوو کراو ، هـرچـند لی و
سـردـمـم گری یاسایی لی بـردم خانوو درـستکردن هـوو ، بـ
ئـوی جوتیاران لادی بـجـ نـهـن بـگوازنـوی بـ شار .

سا 1949 1950 1951 1952

کـرکوک (ژ مـمـت) 148 162 158 237

کـی عـراق 3347 2950 2956 4343 100 .

لی بـشـکانی داهاتوودا بـ چـی و تـرو تـسـلی لی گـشـکردنی شاری
کـرکوک لی نـوان سالی 1947 بـ 1957 لی هـموو بوارکـان
دکـمـینـوی .

بـم شـوی بـ کـرکوک لی گـور بـونـوی بـردـوامدا بوو لی سالی
1973 وپـوی گـیشـت 24,7 کم 2 ، دوانز ئـنداز قـباری قـا 101

*مـختوتـی ژمار 2636 لی پـرتوکـخانی ئـوقافی بـغدا هـی ، لی
سالی 1117 هجری کـرکوک بـ بـلد هاتوو ، لی مـختوتـی دیک
ک لی 1135 هجری بـ ژمار 20629 بـاوکراو تـوی بـ لادی ناوی
هاتوو ، دیار لی و ماو یـدا وداوو برسـتی کـرکوک گـرتـتـوی ()
هوی کـرکوک - محمد علی قـرـداغی - ئاراس - 8-9) .

▪ بـ پی سـچاوی (شری التاریخ فی احیاء کـرکوک - د.صبحی

ساعتی - ایلاف 7-14 - 2005) کارستن نیبـر فـرـنـسیـی ،

و لی بـ پی سـچاوی 102 .

** (گـگـ کی ئیمام قاسم کـنـترین گـگـ کی کـرکوک 103 .

***)) (بگوهری کانتیرین سچاوه ل برددستماندای ، ک
مژووی دگوتتوه ب سالی 1548 ، ل گهرکی قریه 70 ما
هه بوو ، ب ئندازی لادیکی بچوک بوو 104 .
****)) (گهرکی شوان ، شوهندواری ماوه برامبهر ئهمد
ئاغای 105 .

*****)) (تسن ل سالی 1548 ل 93 ما پک دهات 106 .
***** بام نوسهرکی دیکه ی تورکمان پی وای ل 360
دوکان پک دت)) (قیسری کړکوک 360 دوکانی تداپ ، 12
شوق لسه ریه ویه 107 . ناوبراو پی وای 360 دهره ی
ژکانی سا و 12 ک دهره ی مانگه کاننی سا .
* قش)) (قشلاق وشه یکی تورکیه)) .

گه شکردنی ژماره ی دانیشنوانی شاری کړکوک

وک پشتهر ئاماژمان پی دا ، کړکوک شاره بوو زهر ک
گه یدو و گشتیار و ژهه تناس سهردانیان کردوو و یان ته ی
کوتوو ، به ی کمتیرین زانیاری ل برددستدای سه بارهت ب
قباره ی شاره ک و ژماره ی دانیشنوانی .

ب داریکردنی قباره ی شاره ک ، دهشت خمه اندنکان زیاتر ئامانج
پیکته ، چونکه ل ئاستی دیاریکردنی گهه ک و ژه ی ئاو دان
شاردای . بام ئم خمه اندنان ب دیاریکردنی ژماره ی دانیشنوان
ئنجامی نادرست دهات ب دهستوه ، چونکه به ب ئنجامدانی ئامار
ناتوانهت ل گه ی خمه اندنوه ، ژماره ی دانیشنوانی شاره ک
دیاری بکرت ، ئم ل کاته کدا ئو ئاماران ل مزنه ندی ئو
کسان زیاتر نه بوون . سهباره ی ئم زهر ل و زانیاریان ی ک
هن ، ل گه ی کدیدا ناکه دهکونه و . به ی ئو ئاماران ی
ل برددستدان هه موو مزنه ندی و قه به اندنی گه ید و گشتیاران ،
ئوانیش ماوه ی ک ل شاره ک ماونهتوه ، نه یانتوانیوه زانیاری
تواو لسه ژماره ی دانیشنوان ک بکنه و .

تا کو دوا ی داگیرکردنی عهراق ل لاین ئینگلیزه و ، دهوت هیچ
جره ئامار کی نه کردوو ب دیاریکردنی ژماره ی دانیشنوان ، به ی
ل و ی زانیاریه و ل م بواره کړکوک هه ژاره ، ئوه ی هه ی و
ل برددستدای جگای متمان په کردن نی ی .

ئاماری مدهرنی جیگه ی متمان ، تا کو سالی 1947ز ئانجام نه دراو
ل شاری کړکوک ، ئوه ی هه یه گریمان و مزنه ده ی ، نهتوه یه
بچاوه تنگه کان (کورد و تورکمان) ئو وت و ژماران ی ل قازانجی
خپان بکاری دهه نن ، ئوانه شی ب په چوانه ی دروشم سیاسیه کان

ئەمەلىيەتتە ، چاۋى خەيلى ئاست دەنەقەن ، ئەمەلىيەتتە جەڭگىلى سەر خاۋەندارىيەتتىكى شەرىكەركۈۈك لى جەڭگىلى ئىمارەتلىرىنى بىردۈۋەن سەرچاۋى گەرتۈۈ .

گەڭەككى ئىنگىلىزى بىكىنگام لى سە 1816 ، سەردانى كەركۈۈكى كەردۈۈ ، بىم شەۋەت ئامار بى ئىمارەتتىكى دىنىشتۈۈنى شەرىكەركۈۈك : ((كەركۈۈك لى 3 بىلەن پەك دەت ، ھەربىيەتلىرىنى بىرلەشتۈۈرۈۈش ، بىلەن سەردانى كەردۈۈ تەپەككەتلىرىنى كە بى تەپەككەتلىرىنى ئىربىل دەچەت ، لى ناۋ ئەم قەۋەتلىرىنى ئىمارەتلىرىنى زەرخانۋە ھە ، مىنارلىرىنى ھە 3 مەزگەۋەتلىرىنى لى خانۋەكەنى دىكە بىرەتەن ، ئىمارەتتىكى دىنىشتۈۈنى لى نەۋان 5-6 ھەزار . بىلەن دۈۋەتلىرىنى شەرىكە گەڭە بى پارەنگەرى لى شەرىكە ، ئەم بىلەن ۋەپەۋە فرەۋەنەت و ئىمارەتتىكى دىنىشتۈۈنى زەرتە لى بىلەن كەنى دىكە . دەكەۋەتلىرىنى دىنىشتۈۈنى پەقەتلىرىنى ، لى ۋەدە خانە سەردانى كەردۈۈ شەرىكە چەخەنەۋە بازەۋەكەن ھە ، دىنىشتۈۈنى ئەم بىلەن نەزىكە لى 10000 كەس . بىلەن سەۋەتلىرىنى شەرىكە نەۋەمىل لى دۈۋە بىلەن كەنى دىكەۋە دۈۋە ، ئەم بىلەن بىرەتەن بىلەن ، خانۋەكەنىشە پەرتە ، ئىمارەتتىكى دىنىشتۈۈنى لى 1000 كەس تەپەككەتلىرىنى نەكەت ، بىلەن شەرىكە ئىمارەتتىكى دىنىشتۈۈنى كەركۈۈك لى 15000 تەپەككەتلىرىنى نەكەت 108 .

ۋەلە كەلىمەنى فەرتەسى 4 دەۋە دۈۋە بىكىنگام ، لى سە 1856 سەردانى كەركۈۈكى كەردۈۈ ، ۋەنە پەنجە لى سە ئىمارەتتىكى دىنىشتۈۈنى شەرىكە دەت . ، ئەۋە ئىمارەتتىكى دىنىشتۈۈنى شەرىكەركۈۈك دىۋەتلىرىنى بى 25000 كەس ، جەڭگىلى لى سەربازەنى عەسمەنى لى شەرىكە ، ئەۋەش دىۋەتلىرىنى كەرتەكەن 75% دىنىشتۈۈنى شەرىكە دەھەنەن 109 .

دۈۋە كەلىمەن بى 17 سە ، ئەندەزەۋەتلىرىنى ۋەسە يۈسەپ تەشەرىكە ، كە لى سەۋەتلىرىنى 1872-1873 سەردانى كەركۈۈكى كەردۈۈ ، ئىمارەتتىكى شەرىكە بى 12000-15000 دىۋەتلىرىنى كەردۈۈ . بىلەن دەكەت ھەۋەۋە دىنىشتۈۈنى شەرىكە كەرتەن ، جەڭگىلى لى 40 خەۋەتلىرىنى كەرتەن 110 . لى كەتەۋە سەۋەتلىرىنى نەزەت بىلەن گەۋەرتەۋە زەنەۋەتلىرىنى نەۋەتلىرىنى ((كەركۈۈك شەرىكە ۋە ناۋچەۋەتلىرىنى گەڭە بى پەۋەتلىرىنى ۋە پەرتەنەۋە لى تۈركەۋە بىرچەۋە كەرتەن ، دىنىشتۈۈنى كەركۈۈك 17 ھەزار كەس 111 .

دۈۋە دۈۋە بىلەن ۋە گەۋەتلىرىنى يۈسەپ تەشەرىكە ، شەمسەدەن سەۋەتلىرىنى دىنىشتۈۈنى شەرىكەركۈۈك لى قاموس ئەۋەتلىرىنى تۈركە بى 30000 دىۋەتلىرىنى كەردۈۈ ، لى دۈۋە 10 سە لى ۋە مەۋەۋە ، مەجەرسەن ئەۋەتلىرىنى بى كەم دەكەتلىرىنى بىلەن نەۋە .

((مەجەرسەن لى سە 1907دا ، 16 ئەۋەتلىرىنى بىلەن كەرتە خانەكەنى كەركۈۈك مەۋەتلىرىنى ، ئىمارەتتىكى دىنىشتۈۈنى كەركۈۈك بىلەن لى كەم 15000 دىۋەتلىرىنى كەردۈۈ 112 .

11 سا دواي گشت کي مڃڻ رسڻ ، ئڊڊ نيس ژماري شاري ڪرڪوڪمان دڊاٽ ((ئڊڊ نيس : ڪاٽڪ بريتانيي کان داڳيريان ڪرد ژماري دانيشتواني شار ڪڍ دڳيشت 25 هٺار ڪڍس 113 .

سالي 1920 ژماري دانيشتواني بيشي استي شاري ڪرڪوڪ گيشت 32191 ڪڍس ، ڪي دانيشتواني شار گيشت 59210 ڪڍس 114 .

لڊرو ئم جياوازيي ئاشڪرايان مان بڊرد ڪڍوت لڊيار يڪردني ژماري دانيشتواني شار ، دڊيني هڙ ڪڍس ڪڍ سڙداني شاري ڪرڪوڪي ڪردو ، ژماري يڪي داو بڊستو ، ئم ش بڊهي ئو بڊو ، زانياري دروست بڊبو لڊسڙ ئاماري شار .

لڊ لايڻ دڳس تداريي تي بڊو ئاماري دروست بڊڪراو ، ٽاڪو ئو بڳا ناڻ ڪي لڊ وڊر بڳر لڊ ياداشتنا م و نوسين ڪا نيان .

بڊووني سڙمڙي دڳو تي و بانڪي زانياري لڊ شار ، هڙڪاري ئم سڙل شوان ي ، ڪ بڳا ناڻ ڪا گڏا وڊتو بڊ وڳا تي خيان ، لڊ دڳري بير وڳري و نوسراو ڪا نيان ، بڊ مڙنڊي خيان ژماري دانيشتواني شاري ڪرڪوڪيان ديار يڪردو ، بڊي ژمار ڪا ناڪ لڳي ڪتر ، نا توانر ٻيشتيان ٻي بڊستر ٽ و وڪ بڳي نامي بڊ متمان ڪي لڊ وڊر بڳر تر ٽ ، بڪر ڊ سڙچاو بڊ توڙين و يڪلا يڪردن وڳي ڪش مڙويي ڪا و ساغڪردن وڳي ناسنامي شار ڪڍ . هڙچڻند هڙڪار زڙ لڊ ئارادا بو ، بڊ ئو وڳي ژماري دانيشتوان بڊرد وام لڊ بڙبون وڳو داب زيندا بڊت ، لڊ گشتدا گش ڊڪاٽ و لڊ شوڻ خي ابو ست ٽ ، لڊوان : گراني ، ڊخشي ، لفاو ، شڙر ، قات و قاي

سڙما و گڙما ڪي گرنگيان هڙبو لڊ زڙبووني ٽڙي مردن ، سڙباري ڊخشي . با چاوڪ بخش نين ، بڊ بڳي بچوڪ ، لڊ گرنگرين ئو وڳو داو سروشتياني ، لڊ ماو يڪي ڪوورتي مڙويي ، لڊ ناوچي ڪرڪوڪ ويانداو ، ڪڍ بوون بڊ هڙڪاري مردني بگ ڪڍ م و ما وڳراني بگ هاو وڳا تياني شار ڪڍ . ئاڪاميان بگ ڪڍ مبون وڳي ژماري دانيشتواني شار و چگ بوون و وڳران بووني ٽواو بو ، ئم سڙباري جڳ و هڙش ڪا ، بگ تايبت هڙشي سڙويي ڪا بگ سڙ ڪرڪوڪ ، گرتن و مڳنيق بارانڪردني وڪ پڙشتر ئاماز مان پي دا ((نادر شا لڊ سالي 1743 ڪرڪوڪي داڳير ڪرد ، لڊ سالي 1746 عوسمان يي ڪا گرتيان و)) . ياخود ((لڊ سالي 1624 خان ئحمڊ خاني ئردان بگ لڳر ڪڍو چو سڙ شار زور و ڪرڪوڪ و قڳي ڪرڪوڪي زوت ڪرد 115 .

شار ڪا ني عڙاق و ناوچ ڪڍ لڊ وي شوازي دروستڪردن وڳ زڙ ڪم و ڪو ييان هڙبو ، ئم ڪم و ڪو يان ش بگ هڙي ٽش ڊن ڪردني ڊخشي تياندا ، لڊوان : ((قڙر باغي ، پيسي ، ڪمي ئاو بگ

تایبّت له ناو قهلاکان ، خراپی لهگاو بان ، بوونی گیانه وری پیس له شار ، بهخوکردنی ئاژله له ناو مالهان ، کهمی لهژی بهشایی ناوشار و باخچه و سهوزایی ، داخراوی کهلهانه تهسکهکان ، بهههیی ئهوهوهی کهلانه داخراوهکان فهنکه بوون ، هاوکات لهشا با نایگرتنه و ههروهه ها بوونی ژهر زه مین به پاراستن له گهرما و سهرما و شهباو تک ، له بهر بچوکی خانوو تهسکی حهوشه ...) .

شارهکان به گشتی و قهلاکانیان به تایبّت ، کهلهانهکانیان زهر تهسکه بوو ، ئه مهش به ههیی کهمی وهبری شارهوه ، ههروهه ها پاراستنیی خهکهکهکی له گهرمایی ههتاوی هاوین . (کهلهانی تهسکه ، خهرتاو نایگرتنه و ، شتی تهدا بهگهگه دبوو ، مالهکان پهنجهرهیان نهبوو له نه مهکانی خوارهوه ، تا ههواي تاز بهچته ژورهوه ، به تایبّت نه و مالهانی دهکهوتنه سهر کهلهانهکان ، کهمی وهپوهی شارهکان و زهری ماله ، وای دهکرد شوینه باخچه له شاردانه بهتتهوه ، کهلهانهکان په بوون له گیاندار ، له ئهسهپوه به کهر و حوشر و مانگاو مه و مالهات وه گهوهکهکانیان له ته نیشته شوینه ژیا نی خهکهکهکهوه بوو ، یان له و خانانهی نزیک بوون له گهکهکهکانهوه . ئهوهی بهوه دیاردی ئاسایی نه و پاشماوه و پیسایانه بوو له گهکهکهکان ههدهگیران ، دواتر دهکران به سوتنه مهنی به حه مالهکان ، ده بوونه دایانگای مهش و مهگهز و سهرچاوهی نه خهشی 116 .

شارهکانی عهراق له سه دهی 15 وه ، له هه موو خزم تهگوزارییهکی ته ندرووستی به بهش بوون ، کهوتنه بهر شاهه وای زهر جهر نه خهشی کوشنده ، له چهشنی تاعون و کولهرا و مهلاریا و تیفهید ، له سهلهکانی 1689 و 1719 و 1773 و 1774 و 1776 و 1780 و 1790 و 1801 و 1827 و 1830 و 1873 و 1874 و 1875 و 1876 و 1877 و 1899 و 1901 و 1902 و ... هتد .

((له و مالهانه دا زهر جهر نه خهشی عهراقیان گرتتهوه . ههر پهکهکه له م نه خهشیانه ، زیانی ئابوری و مرهیی گهرهیان له کهوتنه تتهوه ، نه مهش بهههیی نه وهوهی ، ده سهله تداریهی عوسمانی گرنگی نادا به کهرتی ته ندروستی 117 .

مشک و جرج ، پهکهکه له ههکارهکانی تاعوون له مهژوودا . که بهر فراوانی له و شار قهله ماله بچوک و تاریکانه دا بهاو بهونهوه . گرنگترین نه و وهداوانی له کهرکووکدا هاتنه ئاراوه ، نهوهی ته مار کراوه بریتین له :

((له سهی 1248 زه بارانهکی زهر باری ، لادهیهکان کهوتنه ژهر ئاواوهوه ، قهلهای کهرخینی ههرهسی ههنا 118) .

سهی 1744 کوله دای به سهر ناوچهی کهرکووکدا (من احداپ کرکوک 1700-1959- نجات کوهرلی اوغلو) .

((سای 1757 ... (بهی کارساتی سارماو بهفر و ، ژمار یکی ز ر هاو اتیانی کورد گیانیان ل دست دا ، ت نانت کس ن بوو ترم کانیان بشارت و 119)

((همان سا ناوچ ک ک و ت بهر ه رشی بهرفراوانی کول . سرباری برستتی بهی پلاماری کول و . ل دوا پیدا ن خ شیشی هات س ر . مردن ئ و ن د ز ر بوو ، ک فریای ناشتنی ترم کانیان ن ک و تن 120) .

سای 1770 پلی گ رما هات خوار و ، بوو هی ف و تانی بهروبوومی کشت و کا و هاتنی گرانی (من احداپ کرکوک 1700-1959- نجات کوبرلی اوغلو) .

سای 1771 جار کی دیک ک رکوک ک و ت بهر شاوی کول ، ل ئاکامدا بهروبوومی کشت و کا ف و تا و گرانی ل ک و ت و .

سای 1772 تاعون ک رکوکی گرت و ک ل ئست نبو و هاتبوو ، ئمش بوو هی ئ و ی خ ل شار ک بهج بهن .

سای 1773 باران ز ر باری بوو هی ز ری بهرهم و هرزانی (من احداپ کرکوک 1700-1959- نجات کوبرلی اوغلو) .

سای 1785 وشک سا بوو ، بوو هی گرانی و ک مبوننی خ راک و برستتی ل ناو هزاران (من احداپ کرکوک 1700-1959- نجات کوبرلی اوغلو) .

سای 1792 جار کی دیک وشک سا بوو ، بوو هی گرانی و برستتی . سای 1802 تانی ناوچی شن و لاجان ه نرای و به شار ، ک ل هزی بهباسیان گرتبوو ، داب شکرا بهس ر دانیشتووانی شاری ک رکوک (60000 سر م - 2000 مانگا - 2000 گا) 121 .

((سای 1815 گرزی ک رکوکی گرت و ، چ ند مانگ در ئی ک شا 122 .)) (فارسان کان ل نوان سانی 1821-1823 شار کانی ک رکوک سلمانی- موسیان داگیرکرد ، بهام بهی بهاوبون و ی ن خ شیی و پاش کشیان کرد 123 .

سای 1821 کول راو ز ردویی ک رکوکی گرت و ک ل هیندستان و هاتبوو ، نزیك 1000 ک سی ل شار کوشت ، 20 ئی خیاند 124 . سای 1824 جار کی دیک باران ک م باری ، گرانی ناوچ ک ی گرت و ، ز رککس ل برسان مردن ، سای 1827 جار کی دیک کول را ژمار ی ک هاو و اتی شار ک ی کوشت ، سای 1828 کول پلاماری شاری دا ، سای 1829 قات و ف ی جار کی دیک ک رکوکی گرت و .

سای 1830 تاعون ل ت بر ز و گ یشته سلمانی ، ل و و به ک رکوک ، ئان ه زارانی د کوشت ، د س اتی عوسمانی هانای به ئینگلیز برد ، خ ل ترسان شاریان بهج د هشت ، ه واریان ل د ر و ی شار ه دا 125 .

یكك ل و نځشید کوشندانې ل مژوودا كركووكی گرت ت و ،
تاعونكی سالی 1830 ، ت و او س رچا و کان ، ئاماژ ب تاعونكی
سخت دكك ل سالی 1830 ، ل شاری كركووك ، ز ر س رچا و
پنج یان در ژكردو و ب ئم شان و گ و و ر ی ، ه موویان ئاماژ
ب زیان ز ر و ز ب ند گیانیه كانی دكك ن .

((شان و ی گ و و ر ل سالی 1830 (30-50%) خكی كركووكی كوشتو و .
سوپای عوسمانی ترمی مردوو كانی ب ك م ب ع ر یان گواست ت و
ب شوینی ئیسكانی كنی ئستا ل و شو ب ند ژ ر گلی كړدو و 126 .
ب م ب داخ و ئاماری ژمار ی دانیشووانی كركووكمان ل پش و
پاش تاعونكك ل ب ر د سدا نیی ، تاكو ق بار ی زیان
گیانیی كانمان ب ئاشكرا ب ت .

((ل س پت مبر ی 1830 ، نځشی تاعون ل كركوك ب او بو و 127)

((سالی 1830 تاعون ل كركوك ب او بو و) .

((تاعون ب شكی زری شاری و ران كړد ، خكی ل شار د ر كړد 128 .
)) تاعون و برس تى هات ، ب جار خكی دا زان و دوژمنی ب
هشتین و ، ب ج ر ك كات دزی د كرا ه ر ك م م ت م ت كك ی
د خست پا ئ و ی تر 129)

((دواى ئم نځشی تاعون و لاتی داگرتو و ب ج ر ك نیو ی
دانیشووانی شار ك و دها ت كانی د و ر و ب ر ی ل ناو برد 130 .
سالی 1832 و 1845 كول راو تاعون جار كی ديك كركووكی گرت و ،
ه ر جار ی ژمار ی ك ز ر هاو و لاتی شاری كوشتو و ، ئ و نیی ئم
یك م و دوا نځشی بوو ب ت ، خكی شاری كركووكی ب ك م ل ناو
بر د ب ت ، ل م بوار دا نمون ی ديك مان ز ر :
)) (شان و ی بچوك هاوكات ل گ گ سالی گرانیی ك زیانی گ و ر ی
ن گ یان دو 131) .

((ل گرانی گ و ر ، برس تى و گرانی ب ئ ن داز ، س دان كسی ل
كركوكدا ل برس تى كوشت 132 .

مردن ب برس تى و نځشی گرانی گ و ر ، کاریگ ر ی ج ن گ و تا مان و
ب ی عوسمانیه کان بوو ل س ر خك ، عوسمانی د و ت كی س ر بازی
بوو ، ب ی ب ر د و ام ل ج ن گدا بوو ((ل س ر می عوسمانیه کان
خك ك و ت ن ب ر شا و ی تا مان و ب)) .

س رباری تا مان و ب ی خك ، باج كی ز ریشی ب دوا دا هات ((ل
ه ر ك ر كی ب بار 1 فلس باج و ر د گرترا ، ب م ك ر ی باردار 4
فلوس باج كی بوو) .

ل ب ر ئ و ی سوار پیا د باجی ل س ر ن بوو خ ی ل د بوار د))
خك خ یان بار ك یان ه ئ گرت تا 4 فلسی باج ك ن د ن)

((لادكان هـر سـر مـو و بزنگ 4 عانـ باجـ لـسـر دانرا) .
سوپای داگیرکردی ئینگلیز ، هـوـستی عوسمانیـکانیان گرتـ بر
برامبـر بـ چـوساندنـوی خـکی هـزار ، درـژـیان بـ سیاسـتی
عوسمانیـکان دا ((ئینگلیزکان ئاگانیان کرد و کیلی خـیان بـ
و رگرتنی باج 133) .

جـنگ کاریگـری زـری لـسـر خـنگـانا ، جـگـ لـ مـرگی بـ کـمـ لـ
بـرـکانـی شـو ، هاوکات تاـان و بـو و گرانی و بـکاری و برستـتی و
نـخـشی لـگـو خـیدا بـ جـماوـر هـنا .

ئـم خـشتـیی لـ خوارـو دـیبـین ، سـرژـمـری گوندـکی کوردستانـ ،
لـ پـشـجـنگ و دواي جـنگ ، ئـو دـر ئـخـات ، جـنگ چ کارـکی
ناهـمواری کردـتـ سـر دـ یـکی بـچووکـی لـوی وـک ((تـبلا)).

پـشـجـنگ لـ پاش جـنگ

ژمارـی ماـکان 20 20

هـش و گاسنی جووت 15 10

25 (134) . مـو و بزنگ 35

بـم شـوـیـ وـک بینیمان جـنگ ، برستـتی ، نـخـشی ، سستـمی
زاـمانـی کارگـوی هـکاری ئـوـن کـ ژمارـی دانیشـتووان بـرز
نـبـتـو .

ئـم ئامارانـی تاكو ئـستا پـشـكـشمان کردن ، وـک پـشـتر ئامازـمان
پـیان دا ، هـموو خـمـانـدنـی خـکانـی بـگانـیـ بـ سـرژـمـری
دانیشـتووانـی ناو شار ، نـک لیواي کـرکوک بـ شار و لادـکان
دـورو بـرـو .

لـ دواي داگیرکردنی عـراق لـ لایـن ئینگلیزـو ، بـ یـکـمـجار
ئاماری ناو شار و دـورو بـرـکـی دـتـ پـشـو . ((سـای 1919 بـ
گوـرـی خـمـانـدنـی بـریتانیا ، ژمارـی دانیشـتووانـی کـرکوک 92000
بوو ، بـمـ بـ گوـرـی ئاماری لیژنـی عوسبـی ئومـم ژمارـی
دانیشـتووانـی 111650 کـس بوو ، 3,6% دانیشـتووانـی سـرجـم عـراقـی
دیاری دـکرد 135 .

((سـای 1921-1924 ، بـ گوـرـی خـمـانـدنـی حکومـتی عـراقـی ، ژمارـی
دانیشـتووانـی لیواي کـرکوک ، گـیـشتـتـ 111650 کـس 136 .

((اپـرتـی کـمـمـی نـتـوـکان (عوسبـ الامم) کـ لـ لایـن لیژنـی
تـایبـتیـو لـ ناوچـکـ لـ کوردستانـ لـ ساـانی
(1922-1924) ئـنـجام دراو : ژمارـی دانیشـتووانـی لیواي کـرکوک ،
گـیـشتـ 111,650 کـس و بـ پـی نـتـوـکانـیان بـم پـیـ دا بـشـبوونـ
: کورد 42,5% و عـرـب 31,9% و تورکمان 23,4% و ئـوانـی تر 2,2% ,
کـی ژمارـیان 100% 137) .

سەرژمەری 1925 لیوای کۆرکوک 138850 کەس بوو ، بە گۆڕی ئاماری حکومەتی عێراق ژمارەی دانیشتوانی لیوا 136795 کەس بوو 138 . لە ساڵی 1930دا ، بە یەکەمجار لە مەژوودا ، دزگایەکى حکومى ، ئامارى ناو شارى کۆرکوک داکات ، هەرچەند پێى ناچەت ئامارەکە فەرمى و زەرورد بوبەت ، بەلام دشتە تاكو ئۆکات نزیکترین ژمارەى نزیک لە ئاستییو بوبەت ((ساڵى 1930 ئامارەکە شارەوانى کۆرکوک پێى هەبسا ، بەگۆڕی ئۆ و ئامار ژمارەى دانیشتوانى شارى کۆرکوک 35000 بوو 139) .

هیچ کام لەم سەرژمەرییانەى ئاماژەمان پێیان دا تا ئێستا بە شوێى ئەک و پەک و مەدەرنانە ئێنجام نەدراون ، بەپێى بازەنى کەم هەنان بەرفراوان . دتوانین لە ساڵى 1947 و ، پشت بە سەرژمەرییەکان ببەستین ، کە شوێى فەرمى و سەرتاسەری ئێنجامدراو ((هەرچەند سەرژمەری ساڵى 1947 یەکەم سەرژمەری سەمییە کە داکرەت پشەى پە بـسترت ، بەلام ئۆ و سەرژمەرییەش دوا بە دواى شاواى سوپا بەسەر کوردستان لە سییەکان و چلەکاندا کراو ئۆ و دەمەش خەکی هوشیارییەکی ئۆوتەیان نەبوو لە ترسى باج و خزمەتى سەربازى خەیان دشاردو و خەیان ناوئوس نەدکرد 140) . ((لە ساڵى 1947 لەسەر بنچینەى مەدەرن ئامار کرایو ، ژمارەى دانیشتوانى لیوا گەشتە 286005 کەس کە دیکرد 5,9% ی هەموو عێراق 141) .

بەلام ناو شارى کۆرکوک ((ژمارەى دانیشتوانەکەشى لە 60000 کەسەک زیاتر کە زەرەیان بەتورکى و کوردی ددو 142) . ((ساڵى 1947 ژمارەى دانیشتوانى کۆرکوک 67756 کەس بوو ، کە 18000 لە وانە شوێنى لە دایکبونیان شارەکانى دیکە پە 143) . 10 ساڵ دواى ئۆ و سەرژمەرییە ، سەرژمەریەکی فەرمى دیکە لە ساڵى 1957 ئێنجام درا ، تاكو ئێستا بە متمانە پەکراوترین سەرژمەری دیارى کراو لە عێراق ، بە یەکلایکەردنەوێ کەشەى ناسنامەى کۆرکوک پشەى پە دـبـسترت ((سەرژمەری ساڵى 1957 گونجاوترین سەرژمەرییە کە پشەى پە بـبـسترت ، چونکە لە بارودەخەکی گونجاوتردا کراو 144) .

بە گۆڕی ئۆ و سەرژمەرییە ، ژمارەى دانیشتوانى ناوێندى شارى کۆرکوک ، گەشتە 120402 کەس .

بەم شوێیە دبینین لە ماوێ نەوان ساڵانى 1930 بە 1947 – 1957 ژمارەى دانیشتوانى شارى کۆرکوک ، تەکانى بـوـئەى بە خەو بینوو ، لە ماوێ ئێم 27 ساڵدا ، نزیک بە 350% گەشە داکات . لە بەشەکانى داها توودا ، لە گەلەنکارییە کەمەلەى و ئابورییەکان دکەینو و کە لەو ماو مەژووییەدا (1947-1957) لە

کۆرکۆوکدا ۋویان داو، ل ئستا بکورتی دتوانیین گرنترین ئو
هکاران ل لم سەر خا نا کورت بکینو :-

- کچی جوتیارانی بکار ۋو ل شار .
 - زبوونی ژماری ل دایک بوون و کمبونو ۋی ئی ژری مردن .
 - بوونی کمپانیای نوت ل کۆرکۆوک پویستی به هزی کار .
- ((سەرچاو کان باس ل ۋو دکن ، ژماری کچیران ب شار
کۆرکۆوک ، ل شار کانی دیکو، ل نوان 1947 - 1957 ،
زیاتر ل 39000 کس بوو 146) .
- ۋک ئاماژمان پیدای ، بزبوونو ۋی ئی ژری ل دایک بوون و
داب زینی ئی ژری مردن ، هکاری ئم گشکردنی ژمار
دانیشتوان ، دیار باری تندرۆستی ، خراک ، خوندن ل ۋو
ماو ی دا چوو سەر .

ئی ژری ل دایک بوون ل پارێزگای کۆرکۆوک (1957-1987) ب
هزاران

سا ل دایک بوون ب هزار

58-57 7,3

60-67 19,5

77-87 28,7 (147)

هەرچی ئی ژری مردن ، ب پچوانی ل دایک بوون ل
داب زیندا بوو :

ئی ژری مردن ل پارێزگای کۆرکۆوک ل ماوی 21 سا دا :

سا 57- 59 60- 61 72- 73 77-78

کۆرکۆوک 4,8 2,7 1,7 4,8

عراق 3,9 3,8 2,9 4,5 (148) .

د. شاکر خسبک ل پرتووی (العراق الشمالی) بم شوو ی
ژماری مردوان ل شاری کۆرکۆوک دیاری دکات : ژمار
مردوان سا 1957 (407) کس ، سا 1958 (796) کس ، سا
1960 (1072) کس ، سا 1961 (844) کس ، سا 1962 (700) کس
، سا 1965 (672) ، سا 1966 (815) 149 .

پاش 8 سا ل ئاماری سا 1957 ، دوا گئانکاریی کانی
سا نا 1958 و 1961 و 1963 ل کوردستان و عراق ، ئاماری
نو ل عراق ئنجام ددرت ، ژماری دانیشتوانی شاری
کۆرکۆوک بم شوو ی بزبوو :

((کشی گشتی ژماری دانیشتوانی پارێزگای کۆرکۆوک ل سا
1965 گیشته 473626 کس 150 .

ٲٲٲزى شارنشىنى لى ساى ۱۹۶۵ ، لى پارىزگاي كركوك و عراق بىم شوىلى خوارو بوو:

((لښ پاره زگای کړکوک ښارنشینۍ 48,5% بوو ، ژماره دانیشتوانی ناو شاری کړکوک 167,413 کس بوو ، کله دیکرد 36,2% دانیشتوانی سرچشمه پاره زگا . لښ پاره زگای بڼه غذا ښارنشینۍ 51,2% ، بصره 46,5% و سلحمانۍ 21% بوو له همانه دا 151 . د پاره ښارنشینۍ د ژبه لادښنۍ ، په پچه وانۍ په سرده کون و داده بڼه .

لەڕێو بەمان دەرکەوت ، ئێژای شارنشینى لە پارێزگای کەرکووک ،
لە پێش پارێزگای بەصرەوێ ، هەروەها زیاتر لە دوو بەرابەر
پارێزگای سلێمانى بوو لە ساى 1965 ، کە ئێمەش لەو کات بەلە پلە
بەرزێکان دادانرا لە عێراقدا .

ژانی شارنشینى لـ شارى كركوك , لـ ماوی ۳0 سا (1977-1947)

بـم شـوويـی خواروو لـ گـشـکردندا بوو:

سا ٲ ژمار ٲى دا نيشتووان ٲٲٲى شار نشينى

%33 286005 1947

%39 388462 1957

%48 473616 1965

%51 — 1975

. (152) %70 494767 1977

ھـرچى ژمارى لادىيە ، لى پارىزگاي كركووك و سىرجىم عراق ، بىم شىوئىي خوارو ، لى گىندا بوو لى ماوى نىوان ساى 1957 ر 1987 :

سا ك ر كووك عراق

14050 1372 1957

1971 566 16996

1975 772 16975

. (153) 9954 519 1987

لځ ګڼ تايي ئم بښدا ، خشت يک لځ ئا مار ګاني ډاږدووي بښک لځ
 ئا مار ګاني ئم با بڼي پښکښ دکم ، لځ سر زړيووني ژماري
 دانښتواني شاري کړکووک لځ ماوي سدو نيوکدا :

سا ئۆۈى يىھىساۋ ژمارى دانىشتوان

1816 یکنغام 15000

1856 کلیمان 25000

1873-1872 بوسيد تشسر نيك 12000-15000

1896 شہ مسد دین سا می 30000

1907 مَحْرَسَان 15000

1918 ئىدەك نىس 25000
 1919 بىرىتانيا 92000(لىوا)
 1921-1924 عراق 111650(لىوا)
 1922-1924 عصبة الامم 111650
 1930 شارىوانى كىركووك 35000
 1947 حكومت 67756
 1957 - 120402
 1965 - 167413

سەرچاۋىكان :

- 1- (جغرافيه المدن- صبرى فارس الهيتى -2002 - عمان- در الصفو -ص11-12).
- 2- (ئىتلىسى كىركووك -32).
- 3- (سايتى - تجمع الفلاحين والمزارعين العراق).
- 4- (ل141- عصبية و تىرى دىۋىت لى بىرى ئىبن خىلدوندا - ئىلبىرت عىسا -2005- چاپخانى ۋون).
- 5- (سراب النفى- شىرىن يونس- 24-8-2005 جزيرى نىت).
- 6- ((باس- ژمار 123 - 13-10-2005 - كىركووك لى تىرازوۋى ستراتىزى پىش سىدى بىست - ئاكى خالىد ئىحمىد))
- 7- (منگى كىركووك -د. نورى گالىبانى -1995 لندن - ص38).
- 8- (حىپ يوجد نفى فىمىنىون - حىا 14-9-2005).
- 9- ((كىركووك لى ۋانگى مەژۋى - د. نورى تالىبانى _ باس باس 122 - 6-10-2005) لىم سەرچاۋى ۋىرگىراۋى ((گى باقر - مقدم فى تاريخ الحفارات القديم -ص188)
- 10- (نشا مدن العراق و تگورها - تالىف - د. عبدالرزاق عباس حسين 1973 - معهد البحوث والدراسات العربيه -ص71).
- 11- (نشا مدن العراق و تگورها - تالىف - د. عبدالرزاق عباس حسين 1973 - معهد البحوث والدراسات العربيه -ص71).
- 12- (المدين الكورديه -من القرن 10-13 م- فرهاد حاجى عبوش -جامع دىھوك-ل47-48).
- 13- ((باس- ژمار 123 - 13-10-2005 - كىركووك لى تىرازوۋى ستراتىزى پىش سىدى بىست - ئاكى خالىد ئىحمىد)).
- 14- (رحل ابن بگوگى -703_779 هجرى - مكتب توفيقى القاهر -ص161).
- 15- (رحل ابن بگوگى -703_779 هجرى - مكتب توفيقى القاهر -ص17)
- 16- (كىما مەژە - كوردستانى نو- ژمار 3273).

- 17- (کرکوک و توابعها حکم تاریخ والچمیر - د. کمال مفهر احمد- جزو اول- ص 54-55).
- 18- (کوردستانی نو- ژمار 3273 - 19 - 1 - 2004 - کما م م زه ر).
- 19- (کما م م زه ر - کوردستانی نو- ژمار 3273).
- 20- (کما م م زه ر - کوردستانی نو- ژمار 3273).
- 21- (کما م م زه ر - کوردستانی نو- ژمار 3273).
- 22- (کما م م زه ر - کوردستانی نو- ژمار 3273).
- 23- (کوردستانی نو- ژمار 3273 - 19 - 1 - 2004 - کما م م زه ر)
- (کردستان فی قرن الپامن الهجری - د. زرار صدیق توفیق - مؤسس موکریان- 2001- ص 312- سیری مجم بلدان : بشی دوو ل 38 , - 459,310 , بشی 4 ل 450).
- 24- (کرکوک و توابعها حکم تاریخ والچمیر - د. کمال مفهر احمد- جزو اول- (56).
- 25- (کوردستانی نو- ژمار 3273 - 19 - 1 - 2004 - کما م م زه ر).
- 26- حمامات السوق الدمشقی تکافح للبقاو من خلال السياح والباحین شرق الاوسگ - (7-11-2005)).
- 27- (رحل ابن بتوت . ص 161- ص 204).
- 28- (رحل ابن بتوت . ص 204).
- 29- (سنتی برای تی - ژمار 20 - هاوینی 2001- کرکوک ل چرخ کما نکاندا - پرفیسر - د. جما م شید - ل 51).
- 30- ((التاخی 4158 تاریخ 12-1-2004 کرکوک قلب کوردستان - ا. د. فاد حم خورشید - فصل الپال)).
- 31- (کرکوک مدین قرابین والگاء والتجار - د. جلیل عگی).
- 32- (سنتی برای تی- ناوچی کرکوک ل سارد می ع باسیی کاندا - 750-1258ز - قادر محمد ئشک نئی- ل 108).
- 33- د. مصغی جواد - کرکوک فی تاریخ - مجل اهل النفک العدد 40 لسن 1954).
- 34- کردستان فی قرن الپامن الهجری - د. زرار صدیق توفیق - مؤسس موکریان- 2001- ص 219- سارچاوی سارکی الشامی - قفرنام - ص 144- 145- الیزدی: قفرنام , 469-1 . روچ الصفا , 222-6 , التاريخ الغیای , ص 189) (ابن فجل الل العمری : مسالك الابصار , 125-3 , صبح الاحشی , 375-4).
- 35- (سنتی برای تی - ژمار 20 - هاوینی 2001- ناوچی کرکوک ل سارد می ع باسیی کاندا 656ز-1258ز- قادر محم د ئشک نئی- ل 102).
- 36- (کرکوک : تاریخ عریق وواقع مریر - جبار قادر - الحوار المتمدن العدد 1331 - 28-9-2005).
- 37- (کردستان فی قرن الپامن الهجری - د. زرار صدیق توفیق - مؤسس

موکریان-2001-331,332,333 -حمدالله المستوفى: نزهة القلوب
ص42-43 , 77-79 , 97-98 , 117-129 .)

38- .(كركوک : تاريخ عريق و واقع مرير - جبار قادر - الحوار
المتمدن العدد 1331 - 2005-9-28).

39- (حدود كردستان الجنوبيه تاريخيا الجنوبيه تاريخيا و جغرافيا - عبدالرقيب يوسف - گبع الاولی 2005 - ص257) .

40- (شری التاريخ فی احیاء و کربلاء - د. صبحی ساعتی - ایلاف 7-14 - 2005) .

41- . (شری التاريخ فی احیاء و کرکوک - د. صبحی ساعتی - ایلاف 7-14 - 2005) .

42- (شری التاريخ فی احیاء و کربلاء - د. صبحی ساعتی - ایلاف 7-14 - 2005) .

43- (شری التاريخ فی احیاء کرکوک - د. صبحی ساعتجی - ایلاف 7-14 - 2005) .

44- . (كركوڤ ژمار 9 بـروارى هاوينى 2001 -المعالم الاپريـ
والتراپيـ فى مدينـ كركوڤ - عبدالرقيب يوسف - ص118).

45- (شری التاريخ فی احیاء و کرکوک - د. صبحی ساعتجی - ایلاف 7-14 - 2005) .

46- (شری التاريخ فی احیاء و کربلاء - د. صبحی ساعتی - ایلاف 7-14 - 2005) .

47- (شری التاريخ فی احیاء و کربلاء - د. صبحی ساعتی - ایلاف 7-14 - 2005) .

48-(كركوک : تاريخ عريق وواقع مريـر - جبار قادر - الحوار المتمدن
العدد 1331 - 2005-9-28).

49- (المدينة والحياة المدني - جزو 2 - ص 272-273). 50- ()
 51- () 9

– 00000 00000 00 0000000000 00000000 0000000- 2001 000000
0000-01959-01700 00000 00000 00)-52 .(111 0 – 0000 0000000000

-2001 年 - 20 年 - 年)) -53 . (年 年) -54 . (51- 年 . - - 年 年 年)

2005 - 7-14 000000 - 000000 0000.0 - 00000 00000 00 00000000 000
00000000 00000000- 2001 0000000 00000000 9 000000 000000)-55 .(

□□□□□□ -56 . (110□ - □□□□ □□□□□□□□ - □□□□ □□□□ □□ □□□□□□□□
-□□□□□□□□ □□□□ □□ □□□□□□ -2001 □□□□□□ - 20 □□□□□□- □□□□□□□□

000000 00000 00 0000 00000)-57 .((510- 00000 00000.0- 000000000
- 1985 - 00000000 0000 - 000000000000 0000 - 000000 00000 - 00000000

□□□□ - □□□□□ □□□□.□ - □□□□ □□□□ □□ □□□□□□ □□□)-58 .(282□

- 7-14 - 2005 . (59-)) 1700 - 1959 - .
- 60- . ((1700 - 1959 - .
- 61- . ((1700 - 1959 - .
- 7-14 - 2005 .
- 62- . (1700-1959 - .
- 63- . (274-273 - 2 - .
- 64- . (274 - 2 - .
- 65- . (7-14 - .
- 7-14 - 2005 .
- 66- . (1959-1700 - .
- 67- . (7-14 - .
- 7-14 - 2005 .
- 68- . (1959-1700 - .
- 69- . (7-14 - .
- 7-14 - 2005 .
- 70- . (7-14 - .
- 7-14 - 2005 .
- 71- . (7-14 - .
- 7-14 - 2005 .
- 72- . (7-14 - .
- 7-14 - 2005 .
- 73- . (1959-1700 - .
- 74- . (2004-1-12 4158 - .
- 75- . (7-14 - .
- 7-14 - 2005 .
- 76- . (1959-1700 - .
- 77- . ((** - .
- 78- . (شژی التاريخ فی احیاء و کربوک - د. صبحی ساعتجی - ایلاف 7-14 - 2005 .
- 79- . (شژی التاريخ فی احیاء و کربوک - د. صبحی ساعتجی - ایلاف 7-14 - 2005 .
- 80- . (شژی التاريخ فی احیاء و کربوک - د. صبحی ساعتجی - ایلاف 7-14 - 2005 .
- 81- . (شژی التاريخ فی احیاء و کربوک - د. صبحی ساعتجی - ایلاف 7-14 - 2005 .
- 82- . (شژی التاريخ فی احیاء و کربوک - د. صبحی ساعتجی - ایلاف 7-14 - 2005 .

(2005) .

83- ((ڪرڪوڪ - ژمار 10- ڪرڪوڪ لاءِ مٿسوءَ جي ڪي ۽ راقى ساڻي 1947- دا- د. نوري تان باني ل 17)) .

84- (ڪرڪوڪ - ژمار 9 بـ روارى هاوینی 2001 - المعالم الاپری والتراپی فی مدينہ ڪرڪوڪ - عبدالرقيب يوسف - ص 132) .

85- التاخی 4158 تاريخ 12-1-2004 ڪرڪوڪ قلب ڪوردستان - ا. د. ف. اد حم ۽ خورشيد - فصل الپالپ) .

86- (موسوءَ ٽرڪمان العراق - المدارس التركمانیہ فی ڪرڪوڪ للفترة من 1656 - 1909 - نجا ڪوپر اوغلو - ئنتـرنـت) .

87- ((المجموءَ الاحصائي السنوي العام لسنة 1952 - مگبع الزهراو - ص 97) .

88- ((التاخی 4158 تاريخ 12-1-2004 ڪرڪوڪ قلب ڪوردستان - ا. د. ف. اد حم ۽ خورشيد - فصل الپالپ) .

89- (ڪرڪوڪ فی عهد الاستعمار البریگانی والعهد التالی - بقلم الملا جميل روزبیانی - ترجمہ انور مندلاوی - ئنتـرنـت) .

90- ((التاخی 4158 تاريخ 12-1-2004 ڪرڪوڪ قلب ڪوردستان - ا. د. ف. اد حم ۽ خورشيد - فصل الپالپ) .

91- ((ڪرڪوڪ - ژمار 22 - 23- زستانی 2004 - مٿسوءَ ھونـری بیناکاری و نـخـش و نیگاری ناوچـی ڪرڪوڪ لاءِ نـوان ساڻانی 1914-1975- (مستفـا نـریمان- بیرـو ریـیـکانی ژیانم - بـغـدا 1994 ل 13-14)) سمک ۽ ھـر ز محـمـد - د - ل 142)) .

92- ((ڪرڪوڪ - ژمار 22 - 23- زستانی 2004 - مٿسوءَ ھونـری بیناکاری و نـخـش و نیگاری ناوچـی ڪرڪوڪ لاءِ نـوان ساڻانی 1914-1975- سمک ۽ ھـر ز محـمـد - د - 126-127)) .

93- ((منگق ڪرڪوڪ - د. نوري گالبا نی - 1995 لندن - ص 39-40)) .

94- (شزی التاريخ فی احیاء ڪرڪوڪ - د. صبحی ساعتجی - ایلاف 7-14 - 2005) .

95- (شزی التاريخ فی احیاء ڪرڪوڪ - د. صبحی ساعتجی - ایلاف 7-14 - 2005) .

96- ((ڪرڪوڪ - ژمار 10- ڪرڪوڪ لاءِ مٿسوءَ جي ڪي ۽ راقى ساڻي 1947- دا- د. نوري تان باني ل 17-18)) .

97- (ڪرڪوڪ - ژمار 10- ڪرڪوڪ لاءِ مٿسوءَ جي ڪي ۽ راقى ساڻي 1947- دا- د. نوري تان باني ل 18 .

98- ماڙا فی ڪرڪوڪ - تالیف فهمی عرب و فاجل محمد - گبع ڪرڪوڪ - ص 53) .

99- (ماڙا فی ڪرڪوڪ - تالیف فهمی عرب و فاجل محمد - گبع ڪرڪوڪ - ص 54) .

- 100- (المجموعه الاحصائيه السنويه العام لسنة 1952 - مگبع الزهراو - وزاره الاقتصاد - 101) (التاخي 4158 تاريخ 2004-1-12 - كركوك قلب كوردستان - ا.د. فاد حمه خورشيد - فصل الپالپ) 954. - ص 135).
- 102- ((كركوك عدد 16- كركوك في القرنين 18-19 كما وصفها الرجال والمستشرقون - اكو برهان محمد- ص 225-232) ناوبراو ئه مانیه.
- 103- (كركوك ژماره 9 به رواری هاوینی 2001 - المعالم الاپریه والتراپیه فی مدینه كركوك - عبدالرقيب يوسف - ص 130).
- 104- (شژی التاريخ فی احیاء كركوك - د. صبحی ساعتجی - ئیلاف 14-7 - 2005).
- 105- (گه قاری كركوك ژ 8 - به هاری 2001 - بیر و رییه كانم - فاتح حه م هه ش ل 117)
- 106- (شژی التاريخ فی احیاء كركوك - د. صبحی ساعتجی - ئیلاف 14-7 - 2005).
- 107- (الوجود التركمانی فی كركوك - نصرت مردان - سویسرا)
- 108- (المدينه والحياه المدنيه - جزو 2 - ص 273-274).
- 109- (كركوك : تاريخ عريق وواقع مرير - جبار قادر - الحوار المتمدن العدد 1331 - 28-9-2005).
- 110- (التركيب الاپنی لسكان كركوك خلال قرن 1850-1958 - د. جبار قادر).
- 111- ((باسه هه ژماره 123 - 13-10-2005 - كركوك له ته رازووی ستراتیژی په شه ده بیست - ئاكه خالد ئه حمه د)) .
- 112- (التركيب الاپنی لسكان كركوك خلال قرن 1850-1958 - د. جبار قادر).
- 113- (سه نته ری برای ته - ژماره 20 - هاوینی 2001 - كركوك له چه ره كانه كاندا - په فیه ر - د. جه ما هه شهید (ل 64).
- 114- ((التاخي 4158 تاريخ 2004-1-12 كركوك قلب كوردستان - ا.د. فاد حمه خورشيد - فصل الپالپ)) .
- 115- (كورد و كركوك - لایف فاتح فیه رجه - ئه نته رنه ت).
- 116- (المدينه والحياه المدنيه - جزو 2 - ص 278).
- 117- (المدينه والحياه المدنيه - جزو 2 - ص 286).
- 118- (كركوك عبر التاريخ - عزیز قادر صابنجی).
- 119- . (كركوك - ژماره 7 پاكتاو كردنی كورد و ته عریب كردنی كوردستان له مه ژووی كه ن دا - ل 46-47).
- 120- (كركوك - ژماره 7 پاكتاو كردنی كورد و ته عریب كردنی كوردستان له مه ژووی كه ن دا ل 47).
- 121- (من احداپ كركوك 1700-1959- نجات كوبرلی اوغلو).

- 122- (اربع قرون فی تاریخ العراق الحدیپ - الستر ستیفن - ترجم جعفر الخیاگ -122 گبع السادس - 1985 - ص 282).
- 123- (لوتسکی- تاریخ الاقگار العربیہ الحدیپ- دارالتقدم موسکو-ص27).
- 124- (من احداپ کرکوک 1700-1959- نجات کوبرلی اوغلو).
- 125- ((من احداپ کرکوک 1700-1959- نجات کوبرلی اوغلو)).
- 126- (باسم, ژمار 9-3-2005 - ئاکم خالد ئحمم د).
- 127- (کرکوک- لمحات تاریخی - لیلی نامق- منشورات خبات- ص40).
- 128- (اربع قرون فی تاریخ العراق الحدیپ - الستر ستیفن - ترجم جعفر الخیاگ - گبع السادس - 1985 - ص 318).
- 128- (اربع قرون فی تاریخ العراق الحدیپ - الستر ستیفن - ترجم جعفر الخیاگ - گبع السادس - 1985 - ص325).
- 129- . (گشتک کی فرنز ر سا ی 1834 - ئومد ئاشنا و ریگ او - 1998 چاپخان ی تیشک -ل60).
- 130- . ((گشتک کی فرنز ر سا ی 1834 - ئومد ئاشنا و ریگ او - 1998 چاپخان ی تیشک ل39)).
- 131- (باسم, ژمار 9-3-2005 - ئاکم خالد ئحمم د).
- 132- (کرکوک قی عهد الاستعمار البریگانی والعهد التالی - بقلم الملا جمیل روزبیانی - ترجم انور مندلاوی - ئنترنیٹ).
- 133- (کرکوک قی عهد الاستعمار البریگانی والعهد التالی - بقلم الملا جمیل روزبیانی - ترجم انور مندلاوی - ئنترنیٹ).
- 134- (ل23- یاداشت کانی میجر رنیل ل کوردستان - و رگ انی حسن ئحمم د جاف و حسن عوسمان- بغداد 1984).
- 135- (کرکوک -دراسات فی التکوین القومی للسکان- د.خلیل اسماعیل محمد- ص29).
- 136- (کرکوک -دراسات فی التکوین القومی للسکان- د.خلیل اسماعیل محمد- ص8).
- 137- (سنتی ری برای تی -ژمار 20 - هاوینی 2001- کشتی بآر بکردنی کرکوک ل ک ن و تا ئمم د. د. فیک شوانی- ل226).
- 138- ((کرکوک ژمار 22 -23- زستانی 2004 - بایخی چی پل لکی پارزگای کرکوک - پشتیوان حسن کریم و کارزان ئیبراهیم سا ح - ل6)).
- 139- (الترکیب الاپنی لسکان کرکوک خلال قرن 1850-1958 - د.جبار قادر).
- 140- (جوگرافیای هر می کوردستانی عراق - سنتی ری برای تی- جوگرافیای دانیشتوان - د.خلیل ئیسماعیل- ل178).
- 141- (کرکوک -دراسات فی التکوین القومی للسکان - د. خلیل اسماعیل محمد - ص29).

- 142- ((کوکو ژمار 10- کوکو ل م و سوع ی کی ع راقی سا 1947 دا - د. نوری تا 17-18)) .
- 143- (کوکو : تاریخ عریق و واقع مریر - جبار قادر - الحوار المتمدن العدد 1331 - 28-9-2005).
- 144- (جوگرافیای ه ر می کوردستانی ع راق - س ن ت ری برای تی- جوگرافیای دانیشتوان - د. خ لیل ئیسماعیل- ل 179) .
- 145- (جوگرافیای ه ر می کوردستانی ع راق - س ن ت ری برای تی- جوگرافیای دانیشتوان - د. خ لیل ئیسماعیل- ل 179) .
- 146- (کوکو : تاریخ عریق و واقع مریر - جبار قادر - الحوار المتمدن العدد 1331 - 28-9-2005).
- 147- کوکو ژمار 22 - 23- زستانی 2004 - بای خی چی پ ل ل تیکی پار زگای کوکو - پشتیوان حسن ک ریم و کارزان ئیبراهیم سا ح - ل 17)) .
- 148- ((کوکو ژمار 22 - 23- زستانی 2004 - بای خی چی پ ل ل تیکی پار زگای کوکو - پشتیوان حسن ک ریم و کارزان ئیبراهیم سا ح - ل 21)) .
- 149- (کوکو ژمار 22 - 23- زستانی 2004 - بای خی چی پ ل ل تیکی پار زگای کوکو - پشتیوان حسن ک ریم و کارزان ئیبراهیم سا ح - ل 23)) .
- 150- (کوکو المدين الجاحك بالنار والنور - عونى داودى - الاتحاد 480 - 5-7-2002) .
- 151- (نشا مدن العراق و تگورها - تالیف - د. عبدالرزاق عباس حسین 1973 - معهد البحوث والدراسات العربیة - ص 77) .
- 152- (ئ ت سى کوکو - ه ول ر 2005 - لیژن ی با ی ب ر نگار بوون و ی ب ع ر بکردنی کوردستان - ل 45) .
- 153- (ئ ت سى کوکو - ه ول ر 2005 - لیژن ی با ی ب ر نگار بوون و ی ب ع ر بکردنی کوردستان ت 64) .

PKU (فینیل کیت نیوریا) :

شیکردن و یه کی زانستی و پزیشکی. . ابراهیم مودم (ئه به اهام له قای)

په داچوون و یه زانستی: کورد به پیر، پسپه ی بای له جی، سه ركه به شی
بای له جی له زانکه ی سه ران.

نوسینی و تار: ابراهیم مودم (ئه به اهام له قای)، زنجیر ی ۱۶۲.

فینیل کیت نیوریا، که به PKU ناسراوه، نه خشیه کی به ماو یی
میتا به لیک که کاریگه ری له سه ر شه وازی په سه ی ئه مینه ئه سیدی فینیل
ئه لانی نه ده کات له جه سه ته دا. ئه م نه خشیه به هه ی گه انکار ی
(موت یشن) له جینی PAH وود دهات، که به رپرس له به ره مه نانی
ئه نزیمی فینیل ئه لانی نه هایدروکسیله یز. ئه م ئه نزیم په سه ی گرنگی
هه یه له په سه ی شیکردن و یه فینیل ئه لانی نه، که یه که که له ئه مینه
ئه سید سه ره کیه کانی جه سه ته.

کات که ئه م نه خشیه ده رد که و ته، جه سه ته ناتوان ته به شه و یه کی
دروست فینیل ئه لانی نه بشکه نه ته و، که ئه م مه شه ده به ته هه ی که که بوونی
ئه م ماد ده یه له خو نه و شان که ندا.

له نه خشی PKU (فینیل کیت نه ریا) دا، که شه که له ئه نزیم که دایه که
په ده و ته ته فینیل ئه لانی نه هایدروکسیله یز. ئه م ئه نزیم به رپرس له
گه یی ئه مینه ترشی فینیل ئه لانی نه به تیره سین. کات که ئه م ئه نزیم
کار ناکات یان که م کار ده کات، فینیل ئه لانی نه له شه که که که
ده ته.

ئه م ده خ که شه ی گه وره دروست ده کات، چونکه تیره سین په شه نگی
دروستکردنی ده پامینه. ده پامین ناقه کی ده ماری گرنکه که که
سه ره کی هه یه له چه ندین کرداری مه شه که و که: خشی، پاداشت، جوو،
و فره بوون. کات که فینیل ئه لانی نه ناگه ته به تیره سین، دروستبوونی
ده پامین که م ده به ته و.

ئه م مه شه ده به ته هه ی که م که که شه ی ده ماری و گه شه کردن، به تابه تی له
مندا نه دا. به یه زه ر گرنکه که نه خشی PKU زوو دیاری بکه ته و
ئه ژیمی خه راکی تابه ته بگیره ته به ره که فینیل ئه لانی نه که می ته دا

بەت.

بەرزبەوونەوی ئاستی فینیل ئۆلانی ل خەندە دەبەتە هەی زیان گەیانەن بە مەشک و سیستەمی دەماری ناوەندی، بەتایبەتی ل مندەانی تازە ل دایکبوودا. ئۆگەر چارەسەر نەکرەت، دەتوانەت بەبەتە هەی دواکەوتنی گەشە مەشک و کەشە جددی ل گەشەکردنی هەشی و جەستەیی مندەادا.

بە نموونە ئۆبەهاام، مندەانیکی ۶ ساا کە نەخەشی PKU ی هەی: (ئەم نموونەیی کە ل سەر خەم تەها بە وونکردنەوی بەتەکەیی).

ئۆبەهاام ل دایکبوونەوی بە نەخەشی PKU دیاری کرا. ل لەشی ئۆودا، ئۆنزیمی فینیل ئۆلانی هایدەرکسیلەیز بە باشی کار ناکات. ئۆمەش وای کردوو کە کاتەك ئۆبەهاام خواردن دەخوات، فینیل ئۆلانی ناو خواردنەکە ناتوانرەت بگەرەت بە تایرەسین. ل ئۆنجامدا: فینیل ئۆلانی ل خەندە کە دەبەت و تایرەسین کەم دەبەت، کە پەویستە بە دروستبوونی دەپامین. هەروەها بەهەی کەمی دەپامین: جار جار دەستی دەلەرزەت و هەندەک جار وزەیی کەم و زوو بەزار دەبەت، هەندەک جار ل قوتابخانە تەریزی کەم.

بەیی لەم دەخەدا گەر چارەسەری زانستیەکان بە دایک و باوکی ئۆبەهاام ئۆوێ کە: خواردنی تایبەتی کەم پەتینی پەبدەن هەروەها بەردەوام چاودەری ئاستی فینیل ئۆلانی ل خەندە بکەن و تەواوکرەکانی خەراک و دەرمانی تایبەتی پەددەن و بەردەوام سەردانی پزیشکی تایبەت بکەن.

بەم شەوێ، سەرەرای ئۆوی کە ئۆبەهاام PKU ی هەی، بەبەم بە کەختنی خەراک و چاودەری بەردەوام، توانیویەتی زیانەکی نزیک ئاسایی بەسەر بەت.

نیشانەکانی نەخەشی PKU زەر و جەراوجەرن. ل سەرەتای ژياندا، مندەای تووشبوو لوانەیی هەچ نیشانەییکی دیاری نەبەت. بەبەم بە تەپەبوونی کات، نیشانەکان دەردەکەون کە بریتین ل: دواکەوتن ل گەشە مەشک، کەشە ل فەربوون و تەگەشتن، کەشەیی ئۆفتاری وەک چالاکی زەر یان دەستدرەژی، کەشە ل جوو و هاوسەنگی، نیشانەیی دەروونی وەک خەمەکی و دەوێاوکە، و هەروەها تایبەتمەندی جەستەیی وەک پەستی ووناک و قژی کە.

دەستەنیشانەکردنی نەخەشییەکە ل گەیی پشکنینی خەوێ نوو

بـ ما وـ يـ . بـ م ژينگـ ، بـ تا يـ تيش جـ ري خواردنـ ، کـ کـ کـ کـ گـ رـ گـ دـ گـ گـ تـ لـ کـ نـ ترـ کـ رـ دـ نـ يـ شـ اـ نـ کـ اـ نـ يـ خـ شـ يـ کـ . لـ لـ اـ سـ تـ يـ دـ اـ ، سـ رـ کـ وـ تـ نـ يـ چـ اـ رـ سـ رـ کـ بـ تـ وـ اـ وـ يـ پـ شـ تـ بـ اـ دـ يـ پـ اـ بـ نـ دـ يـ وـ نـ يـ نـ خـ شـ بـ سـ يـ سـ تـ مـ يـ خـ رـ اـ کـ يـ تـ اـ يـ بـ تـ وـ دـ بـ سـ تـ . ئـ گـ رـ نـ خـ شـ پـ aـ بـ نـ دـ يـ نـ مـ aـ يـ يـ کـ aـ نـ يـ خـ Rـ aـ kـ نـ بـ تـ ، ئـ وـ aـ ئـ يـ فـ يـ نـ يـ لـ ئـ لـ aـ نـ يـ nـ لـ خـ وـ نـ يـ Dـ aـ Bـ rـ zـ دـ Bـ tـ وـ وـ Dـ Bـ tـ هـ يـ Dـ rـ kـ وـ Tـ nـ iـ کـ شـ کـ aـ nـ iـ Tـ nـ dـ rـ oـ sـ tـ iـ وـ kـ kـ mـ ئـ قـ iـ ، کـ شـ يـ iـ fـ tـ aـ rـ ، گـ رـ fـ tـ Lـ fـ rـ iـ oـ nـ dـ aـ ، وـ Tـ nـ aـ nـ tـ Dـ sـ hـ tـ Bـ tـ هـ يـ Zـ iـ aـ nـ گـ pـ aـ nـ dـ nـ Bـ Mـ sـ kـ .

سەرلای ئۆوێ PKU نەخشییەکی جدیدی، بەلام بە ستینیشا نکردنی زوو و چارەسەری گونجاو، زەربەی نەخشەکان دەتوانن ژیاڵەکی ئاسایی و تەندروست بەسەر بێن. هەشیاری کەمەگا و خەزانەکان سەبارەت بەم نەخشییە و گەرنگی پشکنینی نوێ لەدایکبووان ڕۆژێکی گەرنگی دەگەڕێت لە کەمکردنەوێ کاریگەرییە نەرێنییەکانی ئێمە نەخشییە.

سٲرچا وٲ زانستپٲ ڪان:

- 1

<https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/phenylketonuria/symptoms-causes/syc-20376302>

[\\https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20123472-2](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20123472-2)

[/https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12474792-3](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12474792-3)

- 4

<https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/17816-phenylketonuria>

[/https://medlineplus.gov/genetics/condition/phenylketonuria-5](https://medlineplus.gov/genetics/condition/phenylketonuria-5)

- 6

<https://www.betterhealth.vic.gov.au/health/conditionsandtreatments/phenylketonuria-pku>

-7

<https://www.nhs.uk/conditions/phenylketonuria/#:~:text=Diagnosing%20PKU,the%20risk%20of%20serious%20complications>

تاریکی لـسـردـمی شنـبیری شاشـدا.. نیهاد جامی

ئووی لـدنـیای خـرئـاواـدا دـبـتـ جـگـی بایـخی کـمـلـگا، ئو و درـیـ نیـ کـوا میدیای کوردیی نیشانی دـدات بـبیانوی تـبی کـمـلـایـتی و کاریگـری رـشـنبیری شاشـوو، بـبـکو رـشـنبیری شاشـ کـ بـرهـمی گـشـای تـکـنـلـژـی لـپـا بونی تـبی کـمـلـایـتیـکان ئـوانـ وـک فریودـرو خـتـاندنی مـرقـ بـکار نایـت، مـگـر بـ هـرزـکاران و مـرقـ لادـرـکان زیاتر ئو دیدـ نیشانی بدات، هـبـت وـک کاری ریکلامـکردن و بازرگانی ئامادـبونی خـی سـپـاندوو، بـلام ئـو بـ مانای کـتـایی مـعـریف و کـتـب نیـ، بـلـکو ناوـندـکانی کـتـب هـوانـداو لـگـ رـشـنبیری شاشـ و تـبی کـمـلـایـتیـکانـدا بوارو مـودای نو بـ کارکردن بدـزنـوو، کـ چـن لـبی تـسـلیمـبوون بـم دـخ، هـاتوون بـ خـزمـتی کـتـب بـکاریان هـناون، کـتـب خوـندـنـوو لـرـگـی ئامـلـرـکانی وـکو کیندل و کـب و ئینک بووک کـتـبـخـانـی گـرـکی بـ مـرقـ بـخشی، کـ تـنـانـت لـناو شـقامیشـداین ئـمـ کـتـبـخـانـی خـمان لـگـ بـت، کـتـبـخـانـیـکی بـچـکـلـی ئـلـکـترـنی کـ زیاد لـ دـهـزار کـتـبـمان خـستـبـتـ جانتاکـمانـوو، لـهـر شوـنـک دانیشتین تـنـا نـبین و کـتـبـمان لـگـدا بـت.

لـپـا ئـو دا تـبی کـمـلـایـتیـکان پـکران لـکـتـبی ئـلـکـترـنی، لـو نـوـندـدا میدیای کوردیی دـیـوت فریووی ئو استیـمان بدات و لـشوـنـیدا تـنـا یـک ووی ئو گـانـکارـیـ بـبـینـت، دیدی هـرزـکاران و لادـرـکان وـک دیدی باوی ئو کاریگـریـ بـخـاتـ وو، بـدـنـیایـوو ئـو لـئـستای کوردستان وو دـدات هـر ئو فریوو دانـیـ، ئـو کورد کـ دـکـاتـوو لایفی کـچـ مـدل و قسـی بـبـها و ئـوانـن کـ لـدـرـوو مـعـریفـدا دـژین، بـلام ئو خود نا ئاگایـ چـندـ کاریگـری خـراپی لـسـر داها تووی ئـمـ هـیـ، بـهـمان شـوـش مـدیلـکی نووی ئایدیـلـژـی کـ هـزـ سیاسـیـکان دلخـش دـکات، بـووی کـمـلـگا وـک خـیان لـدـکـن و ئاسان دـتوانن نوـنـرایـتـیان بـکـن.

بیرمان نـچـت سیاسی کورد نـخـوـندـوارترین توـژی کـمـلـگای کوردیین، ئو دـخـش لـرـی میدیاکانیا نـوـ برـوی پـ دـدـن کـ خوـندـنـوو لـتـواوی جیهاندا بـهای خـی لـدـست داو، لـبـنـمـادا

ئەو دەستەواژەیی تەنیا مەنا کەلفامەکانی حزب دەتوانن باوەری پەیکەن، ھەر بێی ئەو ئەستا خراپەی لەکوردستان ھەیە زادی ئەو دیدگا ناڕەشەیی کە ئاوا کەمەلگای بە بردراوە، دانا بازاری کتێب و جەش و خەشی مەرقە لەدنیا دا بە کتێب وەک حەممییەتکی ناو ژیانە، بێی ئەو شەبیری شاش بەتەو کە نالەک بە خوێندنەوەی کتێب، کتێبی ئەلکترۆنی کەوا لەکوردستان بەخەراپی دەست دەکەوێت، لەخەراوا ئەو جەرر کتێبەش دەبێت بە سەر ئامەر کانت بیکەیت ئەوسا بیخوێنیتەوە، ئەو شەگەواھی ئەو بێ مەرقە و کتێب پەییوێندیکی بەردەوامی یەکتەترین. ھەلبەت کتێب ئەدەبی و ھونەرێکەن لەھەموو ساتێک زیاتر مەرقە ووی تەدەکات، بەتایبەت رەمان و ھونەر، دەستەواژەی ھونەر لەخەراوا بە تەواوی ھونەرێکەن بەکار نایەت، لەو ناوێردنە ئەستەوخە مەبەست لەھونەری شەوکاری، ھونەرێکەن نێر بە ناوی خەیان ناوێد دەکرێن، "کتێبی فەتەگرافی" و "کتێبی شانەیی" و "کتێبی سینەمای" و "کتێبی مەسیقی"، بەلام ناوانی ھونەر چەکراوەتەو سەر ھونەری شەوکاری. ماوەی ئەبردوو لە فەرەنسا خەلاتی فناک بە باشترین مەمانی سا درا بە رەمانی "حەشەانگەزەکان"ی خانمەکی رەمانووس بە ناوی ماری فانترا، میدیاکانی فەرەنسا و تەبی کەمەلایەتی ئەکس پەکران لەھەوالی خەلاتەکە و مەمانەکانی لەپەشەکەدا بوونە، خەلاتەکە لەبەردا ئەلایان ناوێندیکی کتێبەو، ساھانە متمانە داکاتە سەر ۸۰۰ دنگ، بەپەیی ئامارو ئەپرسیکە کە بلاوی داکاتەو، ۴۰۰ دنگ لەلایان کتێبەرەکانی ناوێندیکەو، ۴۰۰ دنگەکی تر ھی خوێندەوانی ئەو ناوێندی، ئەمسا بەدوای ئەوێ دنگەکان لەسەر ۳۰ مەمان بوو، کتێبی ناوێرەو خەلاتی ساھە وەرگرت. ئەمە تەنیا نمونەییکی ھەر بەچوکی ئەستای دنیا، بەلام چونکە ناوێندی کولتوری و میدیاکان ھەماھەنگن لەدەرخستنی ئەو ووی دیاری کولتور، گەشەسەندن و مەملانەکان لەپەناو داھەنان بەردەوامی ھەب، ھەزە سیاسییەکان خەیان بە دژ کولتور نازانن، ئەو سەرسامییە کەوا مەرقە ووی لەکتێبی ھونەری داکات، وەک سەرچاوەو تابلەکان، وەک ئەوێ ئێتر ھەموان گەلەری تەبەتی خەیان لەکتێبخانەی مەمەو ھەبەت و گەفتوگەکانی خەزانیش دەبنەو بەشەک لەقسەکردنەو لە کتێب و ھونەر، ئەوێ بەوای وایە کتێب و ھونەر سەردەمیان بەسەرچوو، ئەو ئەو دیدە فاشیزمانی ھەزە کوردیەکان کە دەیانیوەت دنیا لەناو دیدی بنەماڵەیی ئەوان کورت بکەینەو و تاوێکو ناگایە بیرکردنەو بە حکمەت بزانی، ئەمە لەسەردەمەکی تاریکدا ناژین، ھەندە لەسەردەمەکدا ئین تاریکبەنەکان نوێنەرایەتی دنیای ئەمە دەکەن، زوو یان درنگ دەبەت روناکی دەرکەو، ئەو شەڕەک لەشانە نامە "کەماری قەیرەکان" دەچەت، بەچی لەم شانە نامە

دچټ؟ پرسپارک وک گریمانې خوښۍ نېم وتار دځینډ وو. بې نډوې وناکې دږبک ووت، د بېت بډنگی کانهان بگډدرېن بې قس کردن، گومان کانهان چتر ل شوېنی گومان نېم ننډو وو بېن بې پرسپار، نېم چاو روانی چی د کین؟

پرسپارک بې نډوې ک سمان ناراستې بېرامبېری بکین، بېام پرسپارک ل ناو ه مووماندا بوونی هې، بډنگی و ترس ل زېروز نگی د سټات وایکړدوو پرسپارک ل ناو خمان بکوژین، سر نجام مای کوردی هاوشوې شانه نامې «کمارې قېر کانی» شانه نوی عراقي بدولستار ناسر، نېگړچی شانه نام ک ل بندر تدا ل شانه گړی «مای بېرنادا نلېا» ی شاعیرو شانه نوس ل رکا و رگیراو، بېام بېهې نډوې شانه نوس عراقي ک ه ویداو گوزارشت ل دخی ک ملگای عراقي بکات، نډو وایکړدوو وک تکتکی سربېخ دږبک ووت، نډو نزیکی و کاریگړی د کرټ بې تکی خنډی شانه یی بېت، ک نېم ل م نویډ ل و ئاستدا کار ناکین، ه نډی وک با بې تکی ک م ناسی نډی سېری د کین. مای کوردی ک ل و کمار دچټ، ن قېر کچ ل ماکدان، ل چاو روانیدا دژین، دنیای دږو بېریتی ل ج نگی، ژن کانهان ل ماک کی تاریکدا دژین، ل و ماکدا خونی نوان بېریتی ل ه وای دږو، بېوې بیستن ج نگی ک تایی هاتوو د ست کانهان بگډنډو لایان، نډو خونه زگار بوونیان ل قېر بوون، بې ماک د بېت کمارک ک گوزارشت ل کای ک م لگایک د کات، سر نجام ل د رگا ددرټ، هر یک لوان بې خ شویست کای خې دزانټ، کچی ددرک ووت پیاوکی کچې شې ک ل زیندان وایکړدوو، هر یک ل قېر کانهان دیان ووت نډو پیاو بې نډو بېت، سر نجام ل سار نډو رک د کون، ک پیاو ک بې هوویان بېت، وک یک ل قېر کانهان د نیا کاتک نېم واز ل ت د نین ک ش هید کانهان بگډنډو، ل لردا ش هید د بېت مزلک بې خ ونکی کوژراو، کوات نېگړ ج نگیش ک تایی بېت ک ر ژک ک تایی دت، بېام ش هید کانهان ناگډنډو، بې ناستی دواي ج نگی ک وتند بې سار خونی کوژراو.

نډو استی ک سر نجام دواي ک تایی ج نگی، خون هیچ نی جگ ل د ستدانی خودی خ ون کای بېر ل ج نگی، وک ی ک ل قېر کانهان د لټ «هشتا منا بووم ک ش م نډ فږر جوان ک م یشت و بې جی ه شتم» ه بېت ل و نډو نډدا نوانی د ست بې سار ژیان د گرن نډو زیندانی ا کردوانی ج نگی و زیندانی، ک د ک ونه مالک بېر ل ژن، بې کاتک تیشک وناکې دت ژوور و وک ئاماز یک بې ک تایی ج نگی و وناکبون وای دنیا، ک مر ق کانهان د توان ن ستا

لە ماڵکانیان بچنە دەرەوە، پیاوێکێک زیندان دەلێت
«وێناکی لێر تەوانێ»، تەوانێ، چونکە کەتایی ئەکردووەکان و
نەتوانینە بێ دەست بەسەرداگرتنی ژنەکان.

ئەم شانە نامەیی وەندەییکی هاوشەوێکی کەمەلگای کوردیی، کە لێر دا
لەسەر هەندێک جومگەیی دەوڵستین، کەمەلگای کوردیی بەهەیی جەنگی
ئایدیالۆژی و ئابوری لەکەمەل قەیرەیک دەچن، کەوا خەون تیایدا
کوژرا، گەرچی دەسەڵاتی سیاسی هەمیشە دەییوێت خەون وێک
دەستەواژەییکی سیاسی دەرزنانە بەکار بەندەت، ئەو فریوودانە
هاوشەوێکی پیاوێکێک ئەکردووە کە وایە مەزەندە کات بە هەمیشە لەم
ماڵە دا لەگەڵ قەیرەکان دەمەندەتەو، ئەو دوو بەندە ماڵە کوردییەش
بەهەمان دیدگا سەیری کەمەلگای کوردی دەکەن، کە ئەوان بە هەمیشە
نەوێندەرایەتی ئەمە دەکەن و کەتاییان نایەت، ئەو دیدە فاشیزمە بە
ئەوانین لەکەمەلگا بەرهەمی بیرکردنەوێکی فاشیزمی بەعس، چونکە ئەو
دوو هەژمە سیاسییەش ئیتر خەون بەو دەبینن بگەڕێنەوێک منداڵدانی ئەو
فاشیزمە، بەیە ئەوێکی بەعسیش نەیکرد ئەوان پەیی هەسەن، ئیتر
هەڵەییکی گەورەیی ئەم دوو هەژمە بە بەعس بەشوبهەنین، چونکە بەعس
ئەو فاشیزمە بوو ئازادی زۆت دەکرد و مافە سەر تاییەکانی ژیا نە
پەت دەبەخشی، نان و کار بە و مووچە ئەو شتە لاوەکیانەیی ژیا نە بوون،
تەنانەت لەکاتی جەنگی هەشت ساڵی لەگەڵ ئەران بیا نووی خراپی دەخی
ئابوری نەهەنا یەو، بەهەکو لەخوێندنە سەر تاییەکان رەژانە خەراکی
بەسەر قوتابەکان دا بەش دەکرد، تە هەست بە برسێتیی ئەکەن، ئەو
ئەخلاقی فاشییە بەعس خەیی نەبوو لەبیرکردنەوێکی فاشیانە، بەوێکی
نان و پەداویستی ژیا نە دابین کراو، ئەوێکی بەت نیە تەنیا ئازادی،
بەلام فاشیزمی کوردیە هاوشەوێکی بەعس ئازادی زۆت کردووە، لەهەمان
کاتدا خودی ژیا نەشی وەرگرتەتەوێک لێت.

ئەمە تەنیا ئەو کاتە ئازاد دەبین لەدەست فاشیزمی کوردیی ئەو
دەمەیی شەهیدەکان گەڵانەو، گەڵانەوێکی شەهیدەکان خەونی ژیا نەستی
کەمەلگایە، خەونێک کە لەهەشتاکانی سەدەیی بیستەم حزبی کوردیی وێک
دەرێک گرتیە بەر تا لەشکرێک لەمەرقی کوردیی تیا بەکوژرێت، کاتێک
دەسەڵاتی بەندە ماڵیی هەردووکیان کەتایی هات بەدەنیایی کۆی هەردوو
سەرێک پەمان دەلێن «وێناکی لێر تەوانێ» تەوانەوون وێناکی
وا بەستەیی کەتایی ئەوان و ژیا نەکی نوێیە، ئەوێکی ئەم ژیا نەیی ناوێت
تەنیا نەوێک نوێیەکانی حزبی دوو بەندە ماڵ و کەیلەکانی ناو کەشک و
حەرم سەراکانیان، چونکە دەیانەوێت روناکی نەیی تە ناو ئەم ماڵ
و ئەو تاریکیە هەمیشەیی بەت هاوشەوێکی تاریکی زیندانەکانیان بەت.

ئەو دنیا نوێیە زادی دەخێکە کە کەتایی دەسەڵاتی کوردیی
قەبارەکی زەر فراوانتر دەبێت لەکەتایی دەسەڵاتی بەعس، هەکارەکی

سردستی مرادخانی و چاغکانمان به چم ساین دبریسکانه وو. کچان له ئهم خاوتنتر بوون، هه موو جهر جلوبه رگه کیان له بهر دکر دین. خشی چشتنی گهورمان جهژنی ره مزان و قوربان بوون. رهژی جهژن ئه و دوو عانه یه دینداینه ههر بهشی یهک دوو جار سواری عاره بانیه یه کقامچی و دووقامچی و سووکه که چهرخوفه لهک و کورسیکورسی دکرد و هه ندهک خهراکی مندا نه که ئهژانی تریش دمانخواردن. خهکهکی شار پهکه وه دسازان.

گهور بهوین و چوین به خوتندنگا که ئهوسا دهگوترا مهکتبه. له مهکتبه بانه دا فربهوین گهه کچه تیه نهکه یه و نه ماند ورا له گهه ئهوانه دا که له گهه که نه یاره کانه وه هاتبوون به شه بهین چونکه گهشتمان به مامه ستاکان و نه سکمان به دایکوباو کمان بوو.

سهان بهیشت و سهله مانیمان به شهوه یهکی دیکه دینهی. کازیوه یهک له بهشتی گهه یه وه خه رمانیه دکرد و خهر به ئارامیه سهری دهرد هه نه. له سهر سه ده که وه بهر وه دارغا و توویمه لیک شه ده بووینه وه. له گهه کاتدا به حاجیحان و سابوونکه ران و گوته و خانوه قوه کهان و کارهزی و ستاشه ریف که دارستانه کی چه بوو ئاشنا بووین. له پاش ۱۱ ئازاری سهانه حه فتاکاندا هه په که یه گهرمی په شمهرگه و خهکهکی ئاساییمان له سهر گردی سه لیم بهگ و له تووه که یه مه لیک نهایشی دووانزه سواره یه مریوان و کاوه یه ئاسنگه رمان دینهی. هه ینیهان به دزیی دایکمانه وه رووه و کانی شه کراو و بهاری گوته یه یان رووه و قوه یه شار به ناو گوزره کانی بهر به له ده که، به جاده یه مه وله یه و به خانه قا، جهرکه به مه جید بهگ و کاره نه وشک و جهرکه به سه ره شه قام و جووله کهان و سه ملمان ده نه.

سهله مانی وه کهو شار دروست بوو بوو. زوو بوو به شاری مرهقی باش و شاهعیران و نه دیبه دهستان. شاره کی به که له یه پاکوته مهز بوو. رووخساره کهان په کتریان ده ناسیه وه. مهمان به په ککردن له و په یه گهرمی خه یدابوو. شایه و زه ماوه نه و په سه و سه ره خشی تابه تیه بوون. به شووکردن و نه نه نهان نه ده گوترا زه واج.

له مهکتبه فهری رهز و خه شه ویستیه ده کراین. په به دهنگی خه مان سهروودی "ئه یه قیه" و "ئه یه ده ران" و "خوایه و ته نه ئاواکه یه" و "ا په یه نه مان ده گوتیه وه. سهرده ده کهانمان پاک و ده سه سه یه ده م و لووت سه ینمان هه ده گرت. ناوه ئه حمه دی خانی و فقه یه ته یران و جگه رهخوه نه و ئایشه شان و کاوه سه قه فتان و گهران و په ره مه رد و حاجی و مه سهووره و هه موو نه وانیه تر به گوهمان ده کهوت و په یه یان ئاشنا ده بووین.

له م شاره دا دهنگی ئازادیه خوازان به نه بوو. شاری شهوعیه باشه کهان و چه په باشه کهان بوو. شاری په شمهرگه راسته قینه کهان بوو، نه وانیه به

چند فلسفک و پاکتک جگړ د داستانيان تمار دکرد. شاري "ژاني گلل" و "هار کورد ئبين" و شاري رفيق حيلمى و محمدمد ئمين زکى و تفيق و هبى و بکسى باپير و بکسى باوک و فازل محمدمد و بابا على و زوړ و قانع و ئخلل و موکرى و مولا و سالم و کوردى و کاکى فلاح و سدان دنگى بوړ و ئازا و ئازاد بوو. شاري خويستنى نيشتمان و ناسينى برددقارمان و مجرسن بوو. لم ئم شارو بوو ئحمدمد موختاربگى جاف فري دکردين "ب ب ق درى ب سريا ام بوورن، حورم تي بگرن، گويا سوورى ئم خاک، خويناوى جگړتانه!" هار ل بربړئو ئاسايى بوو سللماني ل شاري "زين و ژيان" و "گللاوژ" - و ببت ب شاري ئارام و جعفر و شاهاب و هار ئبراهيم و ئو هموو سار پ شانازيانى مژووى ئم نيشتمان.

سللماني شار بوو. شارکى نيمچ پيش سازى بوو. شاري ب ره مه ناني تووتن و کارگى جگړ بوو. شاري جايى و هلاجى و خومچي تى و پست خشکردن و چخماخسازى و مسگرى و زين و کپان و مووستن و پيشى دى و شاري کارگى چيمنت و شکر و کارگى پپاوى سيروان و شهلاى چلوورى ئرخوان بوو. شاري ب يک گياندى حيران و لاوک و سياچمان و هار رى جاف و چريکى زيرک و مامل و عالى مردان و کاو س ئاغا و حسان ج زراوى و تاي ر تفيق و شمام سائب و قادر و حممساح ديلان و مريم خان و سيد عالى ئسغر و تاد بوو. سللماني شاري سوعبت و پکک نين و نوکت و گات وگپ، شاري فريققوړ، شاري کوتن و هستان و بربنگار بوون و ککندان، شاري خشويستى و وفا و چاو ووانى، شاري موزيک و تپى مسيقاى سللماني و تپى زانکى سللماني بوو، شاري کريم کابان و عوسمان عالى و ئا عومر و پيمان عومر، شاري شان و تپ پش و وکى بوو، شاري بزراني قالى خوووز، د شادم ريوانى و کمال سابر و بديع دارتاش و گزیز عومر و خالد زامدار و گل لک ئستارى تر بوو. شاري ووانين ب ئو ديو سنوور کاني و بوو.

رژنام گري ئم ب گشتى رژنامى حيزبى و ريکلامى بازارگانى و ئو پيج سب و دوستکراوانن ک کارى سار کيان ش جو و بوختان و درود ل س و شکاندى ژنان و ناوون تر و شکاندى پيرزيه کاني کوردو کوردستان.

ئستا سللماني ل هه تى لاويدا ب تنيا ۲۴۰ سا ت م ن و گچانى وو ل ه ورازي هه گرتوو. ما و گگ و گوزر کان ل پ نجا و شست سالى ابردودا هچ ن گگاون. بازارا کان و کو خيان ماون، ککمان کان ل ژر فشارى با و باران و خره تاودا توژيان

هه داو و ووخسار کان به هستی بازار و نام بوون به خود و به چواردور له گریدکانی پیرمه گروون دچن.

سلمانیه ئه مه گوندکه، دهیه کی گورهیه و به هزار و یهک لاده ههئاوساو. هه ر لادهیه و بنیه کیان له دهیه و بنیه کیان له سلمانیه و هه ر یهکه کیان به شوینه کیوه نووساو. دیار شارکه به سرووشیه گوره نه بوو و زاده ی گه انکارییه کی نائاساییه. به ئاسانی هه موو دهیه که به په وه ندیه ئه ژانه و ته په بوونیان له شهویه گه که ما ده د ناسرینه وه. مزگه وتی تاییه به خه یان هه یه و ئه گه له ده که یان که شه یه خه یان هه به است ئه و له لاده که یه سلمانیه یان ره نگ ده داته وه و ئه و مزگه وته ده که به دوو مزگه وت.

ره ژه که له ره ژان زاراهیه سه رانی سلمانیه له ته که بوونی دیاله که تی بابان و ئه رده یان و موکریاندا هه دی هه دی دروست ده بوو. ئه ستا له هه ر گیرفانه لادهیه کی سلمانیه له هه یه که هه یه و شته که به ناوی زمانی سلمانیه وه نه ماوه. سلمانیه ئه مه شارکه ته په ته په که هه ر به جاده ی خوار و خهچ و چاره نووسی به پلانه وه په که وه به ستره وه. له سلمانیه ئه مه ده ژماره ی مزگه وته کان که به که یه براوه له گه ژماره ی خوه نگه کان و نه خه شخانه که نده ده که ن. بنکه ی کولتوری و که به خانه ی گشتیه و پارک که گه نجانی نه ر و مه به یه که بگه یه نن و به کوچه و که لانی موزیک و ئاواز و شانه و کولتوری خه یان و به جیهانی شارستانیه دیه بیانات، ته زیان له نیشه وه و په ژموورده چاوه یه ئه و نو ته به بارانه یه ده که ن که ناگاته ده نگی ههچ خودایه که.

ههچ کاته که له مه ژوودا وه که ئه مه به دواوه گه ان وه ی کولتوری له بواری موزیک و شانه دا وه ی نه داوه. شانه به گشتیه بووه به ده م پانه کردنه وه و گاته ته به یه که کردن و به بوواردن به ژنان و به ده زی ژنان و به دیفاع کردن له کولتوری باوی دواکه وته وه، هاوکات که گه رانی چه یه بووه به به یته به ژیه له وه په یه یه سته ی به مانا و هه له قوم له ق که ههچ ئاسته کی هونه ری تیا دا به دی ناکرته و یاخود که راوه به نووه نووه و خه کردن وه و که کردن وه ده م و له وه و نیشاندانی ووخسار و په شانگای جلوبه رگ. هه ر ئه م کولتوره دا زاوه گه او یه یه که له په شه هه ر شته که له بواری سیاست و پرینسیپه جیده یه کانیه که مه گادا ئه نگیان داوه ته وه.

سلمانیه په انه گه یشت به ئاشی شاربوونی خه یه شاهه ی کولتوری ده هه تی بشکه نه ته و له ناو هه ناوی خه یدا هه زمی بکات و له نو گه ریه دی به کولتوری شار به پیشکوه نه ته وه. ئه و که چه ریه به وه نه یه یه له ده هه ته کانیه ده ورو به ریه وه گه ماریه دا هه م به هه کاری سیاستیه داگیرکاری و هه م به هه کاری تری ناوخه یی له دره ژخایاندا بوون به به خوریکردنه وه یه یه شارستانیه ته سلمانیه.

لەو بەر لە فیسټیفاڵی هەبەجدا بینوویمان و لە ساڵیادی
سلەمانیشدا بە دانیاییو داینین کە چەن هەموو داھەنان و
پەشکەوتنەکی کولتوری شار لە دەمە و بریانی فرشتەن، ملوانکە
مەخەک و سەوی مەخەک کرێ و سرکەیی بەحیجابوودا خولاسە دەرێو و
بەناوی بەرھەمی خەمەلی و هونەری ژنانو دەرێو.

لە سلەمانی ئەمەدا بە دگەمەن هەبەجەوێت ئوتومبەلەک مەت بە
پیاوێک بەدات بەپەتەو، پرسەیی مردنی ژنان بە ناوی پیاوانو
تەخ دەرێو و جلو بەرگ بە ژنان بوو بە هەمە شەرەف. دەرێو
سترەس و ئەکەلێکی سەرپای شاری داگرتوو، زمانی بازار پە
و شەیی عەرەبی یان ئینگلیزی ناتەواو، بەمتەنەییکی تەواو
نەوان کە یار و فرەشیار و مامەلەکارانی بازار دا بەو بوو تەو،
چاوەلەکی ریی و دووپاتکردنەوی ئەوێ هەبە و کراو بیرکە
دەزینەو و داھەنانیان بردوو بە خەڵی سفر. ئیسلامگەرایییکی
سیاسیی بوختانچی و واتەواتکار و هەرشبەر بە سەر ژنان و هەر بیرک
لەگەڵ خەیان نەگونجەت زەینەیی مزگەوتەکانی کردوو بە گومەنگا
نیشتمان و لە کولتوری پەشکەوتنخوازی و شارستانی ئازادیخواز.
زانکە و خوێندنگاکان بوون بە حوجرەییکی گەورە و خوێندن و زانست
لە نەوان کەرتی ئەھلی و حکومیدە بوون بە ناوێندی بەرھەمەنە
شینی و باوەبەرێو بوون و تووێیی لە نیشتمان.

ئەستاگەستانی بە ناوێشانان، لە پارکی ئازادی کە بەکەسی باوک
لەگەڵ رەگەزێکی دەرێو بەرکەنیدا تەکە بوو، لە گردی یار کە
مامە یار گەرانیی بەھار بە زەمەمەیی بولبولیو دەرێو، لە
گردی سەلیم بەگ کە شار هەبەپەکی پەشمەرگەیی دەرێو بە شەبەکی،
لە سەرچنار و دەرگەزەن و کانی ئاسکان و قەدپاکی کانی ئەزەمە و
ووخسار بە هەبەتەکی پیرمەگروون و تەنانەت لە پیرمەسووریش
بە ناو بانگتر و بە ناوێشانتر. شەرەفی ونبووی ئەو پیاوانی شار
لەو دا لە جەستەیی بەناوی ئەو ژنان دا پاک دەرێو و دەرێو.

پیرمەردی نەمر، باپیری خەمخەر، رەژنامەنووس و شاعیر
ئەدیبەستەکی، خوێندەوار دەرێو دار کە کورد، بە کارەزی و
شەریفدا بەر و سەر و سەرێو سەیان لە سەر ئەو گردە دانیشوو و
عەرشی پەروردگاری ووانیوو کە سلەمانی کە بوو. نەورەزان بە
دەستی خەیی دەرێو لە ناو و رەشەیرانی ئەو شارەیی بانگەشت
کردوو و ئاگری نەورەزی کردو تەو و زانیووی تی سەنگی کچانی
شارکەیی و نیشتمانکەیی چەند بەرز و توند. ئەو گردە،
سەرپەچەکی سەیان، ئەو شەوێ، لە هەناوی رەنجی پیرمەرد و
بوو بە گردی مامە یار. ئەستا هەموو حیزبەکی گردەکی هەبە و تەنانەت
تاکە کەسانیش گردی خەیان هەبە. مامە یار دەرێو خەونم و پەیی وای

هەر لځ چاپخانه کې نځکې کار دکات. بې دېم هاتن و چوونې بې
قارارو بېم دېم دېم وټ لېم شار بېم بارکېم، بېم". دېم يار
بې کوی دېم یت، تې ئیتر لې ناو غړشې پېروډگار دایت.

بې دېم نو قمبوون و غړقبوونې کښتې شقوشې تورکیې کانی ناو
دېریای سپی ناو استېو کې ئېهلې ئېم شار و ئېم هېرمېان بېرو
بېهشتې دوورېکان هېگرتوو، بې دېم لېرز و ئار قو، خېبېرم
دې بېتو.

بې ئېژیش حېزرې تی سالم لې کېم نابېتو و خېریکی نووسینی
نامېکی نوې بې نالی. کې نام کې د خاتې دېستم هېروا سپی،
پیتېکان نابینم. بې رووخساری پرسیاراویمدا تې دگات و لېم
وړدېگرېت و دووبارې دېست د کاتو بې نووسین و دېداتو دېستم
و سړلې نو پیتېکان دېرناکون. پېکېو لې فرشیارانی ئېم شار
دېووانین کې بې دېوری بېره مې تورکی و ئېرانیدا هېدې پېن و
سېما و ریکلامیان بې دېکېن و بېرژو و ندیې پار لې سېروو زمان و
کولتوری ئازادېخواری و نیشتمانې پروړیوې. شار کېی سالم
بوو بې ژر بېره مې پلاستیکی ئېران و تورکیاو و کراو بې
سړلې نوېلکی بېره مې دېوې تانی دېراوس. لې تې دېگېم شیعړ کېی
دېستکاری دېوټ.

دېسانو نام کې لې سالم وړدېگرمو. لې ژر هېنکې هېنکی
اکړدنې کدا خېبېرم دېبېتو، چنګم توند لې دېستما کېی دایکم گیر
کردوو، ئېو دېستما کېی تېنیا دیاریدېکی ئېو ژنې حاجی حانېې
بېم ماو تېو کې بې مندایې پېلی دېگرتین و دېبردین بې حېمامې
بېرخې و تا پېستمان خوېنی تې دېزا بې لېفکې دېشتین. نام کېی سالم
لې دېستما نېماو.

بې کامې گوزېری شاردې بېم کې بېره مې کې پېشکې و تېت و هېمان
ووخساری ماندوو و هېمان گې و دیواری ماو بېسېرچوو و هېمان
دېابې و قوفې نېبینم. کېرتی پېشسازیی ئېم شار نادیارې و کېرتی
تېندروستی قېساخانه کېی ئېهلې و کارې با لېو کاتو کې
بېداواکاری ئېران و تورکیا تېل و وایر و کېبې و محاویلې و
غېمودېکانیان دزی، هېر لې هېتې نیشتمانېوونې خېدایې و گېل لې
خېشېوېستیې یېکسېر دایې لې گېی. ئېژ بې رېژرېک لې ئېو
کارگانېش کې هېبوون بې هې بې کارې بایې و هېکاری ترېو دادېخرېن
کې هیوای بېره مېکیان هېوو.

لې ووی سیاسییو زېر هېې بگوترېت و زېر گوتراو بېم
گرینګترینی ئېوې بې کې حکوم تېکې مایې بارزانی بایکې تی لې سېر
داناو و بې شېشې شق پېرژې سوېندلې خوراو کانی دېگېنې مېنزېان
هېرگیز ناگېن. ئېستا لې جیاتې ئېشنگېری و بزووتنېوې

وونا کبیری و کتبخو نندنوو و بره می شان یی و تللی فیزی نیی و سینمای خمای گنجی ئم شار ب دیار سندوقی تللی فیزی نوو ک پان ل زنجیری تورکی و فارسی و عربی بازار یی ک خیان ب بازرگانی و پار پیداکردن بره میان ده نن، داد نیشن و بهوود ل ه و دان لاسایان بکنوو. کچان و کو ان عاشقی بیچم دروستکراو کانی ئم زنجیران د بن ولای می مدلی فرش و قنق و گپ و جلو برگ و پلاویان دککنوو ک نازان ریکلامن ب بازرگانی.

سلمانی، گوند گور شواوو ک، باشتین و جوانترین و رشبیرترین گوند گوری ئم هر مم ی ک سامانی سرزوی و ژرزوی د بت ب دلار و لیر و تم و ب چرخوفل ک کانی مژوودا سرزو و سرزو و و ئو ئشکوتان دکن ک ب مندا ی ل کتبی ئ میرئ رس لاند ل ژر تلیسمی جادووگر کدا نابینا دکران.

سلمانی، هشتا ل براوورددا لگ د ست خوشک کانی تری لم هر مم دا ک هر گوندی گورن و ب مزگوتی بئ ژماری گور وگران و ازاو و تراو ب هزارویک ملا و ب کولتوری شخو و ب ئ سپئ سپنی عشایری و سوخی عشایری و ب دادگای لایندار و ب دام زراوی نادیری سدان و هزاران فرمانبروو، دنزن. هر شاری شنبری.

ل ۲۴۰ ه مین سا یادیدا ل سبیری ی ک ل شاعر کانی قانع دا و ب سزی هستی برزی نیشتمانپرویری ددار وو ب مولا ویدا دچم خوار و گو ل دنگ ب سز کای قادر کانی گونبوو دگرم ک ل درزی پچای گران وو ب سز جادی چ و سبیردا تپ د بت. دزانم ژرک دت سلمانی د بتوو ب شارک.

بوار شید

2024/11/12

پرس کانی ئدب و شنبری.

بەشداد رېۋان: ۋە بېدولموت ۋە لېب ۋە بېدول، شاخ ۋە وان سىدىق، ۋە لى شەخ ۋە عومەر، كاروان ۋە عومەر كاكە سوور ۋە سايىر ۋە شىد

ئامادە كىردى : ۋە بېدول سەمان (مەشخە)

پىرسەكانى ئۇدەب ۋە شىنبىرى، ھەرجارى لىسەر با بى تەك چەند نووسەر ۋە
ھونەرمەند ۋە شىنبىرەك دىنەتە گە. بانىژى ئۇدەب ۋە كلتور لى
ئىزنامى ۋە ۋوت لىگە ۋە ئىم لاپەسە ۋە دىۋەت پەنجە بخاتە سەر
گىروگرفتەكانى كايى ئۇدەب ۋە شىنبىرى كوردى ۋە وروژاندنى
پىرسىارى جىددى. لىم ژمارە يەدا بانىژى ئۇدەب ۋە كلتور پىرسى
پەيوەندى نەۋان دىق خەۋەنەر دىۋروژەنەت.

پىرسى ئىم ژمارە يە : پەيوەندى نەۋان دىق ۋە خەۋەنەر، پەيوەندىيەكى
داينامىكى ۋە لىكەپەكراۋە بىجەركەك كە نەك ھەر دىق بە بى خەۋەنەر
ناتوانەت بژەت، بىكەۋو خەۋەنەرەش دىۋەكى تىرى پىرسە ۋە نووسىنى دىقە.
لەردا دىپىرسىن خەۋەنەرى كورد تا چەند لىگە دىقە كوردىدا چوۋەتە
پەيوەندىيەكى ھارمەنىيەۋە؟ ئايا پەيوەندى نەۋان خەۋەنەر ۋە دىق
لەئاستە جىاۋازەكانى زمان ۋە مەعرىفەدا تۈۋەنىۋەتە گىروگرفتەكانى
خەۋەنەرەۋە چارەسەر بىكات؟

ۋە بېدولموت ۋە لېب ۋە بېدول :

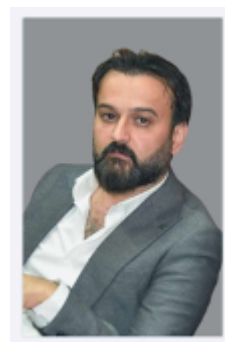
خەۋەنەرەۋە ئۇ ۋە ھەنەيە كە ۋادەكەت پەيوەندىيەكى داھەنەرانە يان
مانا ۋە دىلالەتە تايىبەت بىرھەم بەھەنەتەۋە، خەيەكە داھەنەرانە
بۈنىاد بىنە، نەك پەيوەندىيەكى ھارمەنىيە. بىۋە مانا يەش پەيوەندى
دىقنەۋس بە تەكست يان ئۇ ۋە كەلەپۈرى تەكستى بىرھەمەنەۋە،

پښتو نديي كې وېك (پل ريكر) د ټټ، له سر پاراد كس ه چنراو. بېو مانا يېش خو نندنو ج راوچ رو فر ر ه ندي، خو نندنو جياوازيي كان ه ندي و بيركردنو تايي ت كان د نوو س ټو... خو نندنو ت نه ل بووني ر وان ب ټي دق و م عريف و ناگايي خي نانو ندي، ئو وې له خو نندنو دا گرنگ خ يا ي داه ندي ران ي، نكي ها م نيي ت، ل و وو و كتب هچ پشنيار كي ها م ني نيي، كتب بس خ يي تي له پ يو ندي ب تا قم جياواز كاني تر و ب گو ر ري ج سته ب ئ ندام كاني تر، ه رگيز پرسيا ري ئو ناك ين خو نندنو له پگي دال يان م دلول ماناي چي... ئو وې بووني ه يي ئو خو ندي ري ك روو له د ر و يي، نكي ئو خو ندي ري ك رووي له سندو وقي كتب و م ستي مانا و د لال ت كاني... ب كورتي كتب، ت كست ماش ندي كي بچووك و كورت ناب ټو ب ك م ټټ ئا ما ژي دياريكراو يان تگگ یشن كي دياريكراو... ب بكو پو يست خو ندي ر دوو بار خي بره مبه ندي ټو.

ههـ موو منـكى خوـنـر كـ دـخوـنـتـو دـووبارـ خودى خـ دـخوـنـتـو، چونكـ ههـ موو (منـكى خوـنـدنـو) ههـ گـرى بـرهـم ههـنانـو وى خـ ياـى داهـنـرانـى خـ يـتى، بـام هـچ منـكى نووسـينـو و منـكى خوـنـدنـو، منـكى كامـ نيـ، پاشان ئـ وى كـ منى نووسـينـو و منى خوـنـدنـو داواى دـكات، جگـ لـ داهـنان و بـرهـمـهـنانـو وى داهـنان و سـيرورـ شتـكى ديكـ نيـ، بـ يـ منى خوـنـدنـو ههـميشـ نوـنـرايـتى جـركـ لـ سـيرورـ (يان نيازگـرى داهـنـرانـى بـردـوام) دـكات، يان نوـنـرايـتى ئـو جـگـيرنـبوونـ دـكات، كـ تـواوى ئـزمـوونـگـريـكانى داهـنان و سـيرورـى لـ خـ گـرتـوو. كـواتـ كـردـى خوـنـدنـو بـردـوام (منى داهـنـرانـى سـيرورـ نوـ دروست دـكاتـو). پـلـ ريـكـر لـ يـكـكـ لـ نووسـينـكانـيدا دـ كـاتـكـ دـخوـنـمـو (منـى خـم روت دـكـمـو)، بـ ئـ وى لـ رـگـاى خوـنـدنـو بـگـمـ خودـكى ديكـى داهـنـرانـى نوـ. بـو مانا يـش منى خوـنـر لـ رـگـاى داهـنانـو لـ رـگـاى سـيرورـى داهـنانـو بوونى خـ و پـرـسـاى جـگـيربوونى تـگـيشـتن و سـيرورـى بـردـوام فـراهـم دـكات، چونكـ بوونى زاتـيانـى (خوـنـر/وـرگـر) چـركـ يـكـ لـ چـركـكانى بوونى راستـقـينـى داهـنان و كارى داهـنانـيش چـركـ يـكى وجودـيـ و هـر كـاتـكـيش هـر دوو چـركـكـ بـ يـكـگـيشـتن ئـيدى دـيالـگـ لـ سـرـ بنـماى (بـبـيرهـنانـو) و (تـبـينـكـردن) و (سـيرورـ) دروست دـبـت، لـ وـشـو پـرسى بـردـوام و وـسـامى بـردـوام دـنـدى، كـ بـ هـيانـو روو جـگـرـكانى حـقيقـتى بوون ئاشـكـرا دـبـت، هـر لـ وـشـو بـردـوام ئـزمـوونى وجودـيانـمان لـ نـو جـيهـانـدا گـشـ دـكات.

بەلەم ئۆلۈپ بېرىدىغان ۋەم لىخ خولەندىر و كلتوورى خولەندىۋى كوردى
 بېرچاومان دېكەۋ، ئۆلۈپ كەتتى خولەندىرى كوردى ھەمىشە خولەندىۋى ۋەك
 سندوقكى داخراۋ روو لىخ ناۋىۋە دېيىن، خولەندىرى كوردى ھەمىشە
 ھەلەلە دا ھەموو گىزى و بېركەۋتن و دژايەتەكانى نووسەلەر
 بگوازىتەۋ، ھەموو سەرسامى و كارىگەرەكانى نووسەلەر لىخ خەيدا
 بولەن، ھەرگىز خولەندىۋى ۋەك كەلەكەكى خاۋى داھەنان و سەيرورە
 نايىبەن، ھەرگىز خەيەلە داھەندەرانەى خەى لىخ خولەندىۋە دا پەرسەسە
 ناكات، گەفتى خولەندىرى كوردى ئۆلۈپ، كەتتى ۋەتەن ژەر چالاكەتەكانى
 نووسەلەر ۋە گەفتى خولەندىرى كوردى مەلەكەچەۋەن، ھەرگىز
 ئەكتەفەبەۋەنى خەى نايىن.

ھەلەلەر / يەكە تەرىنى يەكەمى ۲۰۲۴

شاخەۋان سەدىق :

بەگومان لىخەۋان دېق و خولەندەردا پەيۋەندەكە پەتەۋى دىنامىكى
 ھەلە، چەنكە دېق بەلە بوۋەنى خولەندەر ھەچ گەنگە و بەلەخەكى نەيە و
 خولەندەرىش بەلە ھەشەار بەت و ۋەنەنەكانى بەلە خەى و بوۋە
 بگەتەت پەۋەستى بەلە خولەندەۋە دېقە، ئەستە سەلەر تا ۋەلە ھەبو.
 بەلەم ۋەلە و دېق، بەلە بوۋەنى خولەندەر جەگە لىخەۋەنى چەند پەتەكى
 كەشەۋى بەلە گەن زەتەر ھەچەتر نەن، ھەچ دېقەك، زەندوۋ و كارىگەر
 نەيە و ھەموو دېقەكان مەدوۋ بەلەن، ئۆلۈپ خولەندەرەكان، بەتەبەت
 (خولەندەرى جەدى) دەن و ۋەلەن بەلەردا دېكەن و مەنەنەيان
 پەلەبەخەن، بەلە لىخ ھەۋكەشەى (نووسەلەر، دېق، خولەندەر) دا،
 سەنەلەرەۋەن نامەنەت بەلە يەكەكە لىخەۋەن، بەلەكە كەردەرى تەكەبەۋەن و
 تەكەكەكەشەن جەگەيان دەگەتەۋە و ھەچكەم لىخەۋەن نەتەۋەن بەلە
 بوۋەنى ئۆلۈپ دېكە گەنگە و ۋەتەدار بەن، كەلەس ۋەزى زەفەن، لىخ
 مەنى "يەرى فەشتەكە" دا دېقەت "ھەموو كەتەبەك بەلەردەۋەم چەند
 ۋەلە تەيدا دېزى، ۋەلە نووسەلەرەكە كەتەبەكەى نوۋەسەۋە، ۋەلە
 خولەندەرانەكە كەتەكە لىخەۋەن ئۆلۈپ كەتەبە دىخولەندەۋە"

بەگومان ئەم ۋەنەنە بەلەگەشە بەلە ھەموو خولەندەرەكە ئەستە، جە
 خولەندەرەكە كورد بەت يەنە لىخەۋەنەكى تەرى ئەم دۋەنەلە دا بەت، جە

دققك كوردى بىت، يان بيانى و بىھەر زمانك نووسرا بىت،
 لئىستادا دقى كوردى، يان بابىن نووسىنى نووسرانى كورد،
 لئاستكى فراواندا خوئندرى خىيان ھىي و جيا لىمىش پىيوىندى و
 بىركىوتى نىوان نووسەر و خوئندەر لىسەر خوانى دق لئاستكى
 باشدايى، بىمام مىسلى تىگىشتىن لى دق و دروستكىدى ھارمىنى،
 بابى تىك زياتر پىيوىندى بى ئاستى ئىشبرى و مىعريفى تاكى
 خوئندىرو ھىي، چونكى خوئندىر وىك زىرك لىبواركانى دىك ئاست و
 ستىپى خى ھىي و فىگىركانى زىر و جياوازن، ئىستا نووسىن و
 بىرھىمى كوردى لئاستكى باشدايى و دىكرىت، دقى كوردى بى
 گرنگىيو لىسەرى بوسىتىن و بىخوئندىرو، ئىم تىوانىن
 لىدەروى سەرنجكان لىسەرى زمان و شىوازكانى دىربىن و
 گىلان، بىكش و گرفت و تىوان لىزمانىيكان، چونكى
 ئىمان بابىتى جياوازن و لى وردىكارىدا قسى زىر ھىدگىر، من
 پىموانىي ئىم لئىستادا و لىناو ئىشبرى كوردىدا، كىشكىمان
 ھىبىت بىناوى كىشكى خوئندىر، بىمام بىنگى بابى تىكمان ھىبىت بىناوى
 كىشكى نىبوونى دقى باش و نووسەرى ئىشبرى و خىيافراوان، ئىووى
 بىناوى نىمان و نىبوونى خوئندىرو بىنگىشكى بى دىكرىت، ھىچ نىيى
 جگىل تىنگىشتىن لىسەردىمكى و ئىو گىانكارىيانى كىبىسەر فىم
 و شىوازى خوئندىرو داھاتىن و واياى كىردى فىگىرى جياواز
 بى خوئندىر دروست بىت، دىبىت ئىتر لىو تىبگىن خوئندىر بىتىھا
 خوئندىرى كىتب و كاغىز نىيى و ئىپش و پلاتفىمىكان بى دىستىنى
 زانىارى ئىجگار زىر و كراون، ئىستا خوئندىر و خوئندىرو وىك زىر
 بابىتى تر لىپىرس و كىداركى گشتىيىو بى نوخبى و تاك ھىنگا و
 دىنەت و لىووى مىعريفىش و لى زانىارى گشتىيىو بى زانىارى
 تايىت و تايىتمەند دىگوازرىتىو، ئىم پىسەيى گىانكارىيىكى
 جىھانىيى و لاينى ئىرنى و نىرنى خى ھىي، كى وونكىردىو بىان
 زىرى دىوت، بىمام لىفەم و وىنگىشتىيىكىدا و بى دووبار
 تىگىشتىو لىپىيوىندى و بىھاكانى دق و خوئندىر، دىبىت بىر
 لىجىركى دى لىوانىن لىم بابى تى بىكىندىو، (سۇھراب) واتىنى
 دىبىت چاوكانمان بىشەين و جىركى دىك دۇنيا بىينىن

ۋىلى شىخ عومەر :

تیه‌ری و رگرتن "تلقی" ئم چمکه له خنئی ئمانییدا،
بماو بوو و، تیه‌ری و اما مدان و وای خویندر له ئمریکادا سهریه‌دا و
بماو بوو و. ئو وای نمری بدهق ده بخشت، خودی دهقکه خیه‌تی،
خویندر زیندووی ده کاته و، تیه‌ری و رگرتن و و اما مدان و وای خویندر،
له سهرده‌ستی و فگانگ نایزر و ببرت یاوس چمکه‌ری کرد، بیه‌ای
ئده‌ب له بمرامبه‌ر داه‌ناندا، یان نووسینی ئده‌بیدا و رده‌گیرت،
ئمه‌ش به‌خویندر و به‌نده، کارته‌کردن به‌ خودی دهقکه و، پشت
به‌چنده‌ین سه‌رچاو ده‌به‌ست، وک فمرمالیستی ووسی شکه‌فسکی،
بونیا دگه‌ری براگ، دیارد ده‌گه‌رایه‌ی ئینگاردن، هیرمه‌نتیکای هانز جرج
گادامیر، که مام‌ستای یاوس بوو، له‌تیه‌ری و رگرتندا، له‌سه‌نگه‌ی
ئو وای چنده‌ین جهری خویندر هیه، وک خویندری شار‌زا، نه‌شار‌زا،
خن‌گر، به‌به‌ توهانینی خویندر‌کان به‌ ده‌قی ئده‌بی ناتوان
یه‌کسان به‌، هنده سه‌رچاو کاریه‌گریان له‌سه‌ر و سیله‌خوازی جه‌ن
دیوی، بوونخوازی چه‌مسکی دام‌زرا ندوو، هه‌به‌ت تیه‌ری و اما مدان و وای
خویندر، به‌ ناوی جیاواز و له‌چوارچه‌وای ورده‌کاری خویندردا، به‌
چنده‌ین تیه‌ر و په‌لینه‌ کراو، نموونه‌ی تیه‌ری "توانستی ئده‌بی
جونا سان کیلر، ناسنامه‌ی ده‌ق نه‌رمان هه‌ماند، کاریه‌گری ده‌روونی
دیفید بلیش، ئه‌ی نیشان به‌یفایتر"، ئمه‌ له‌ ئاستانه‌ی کورت
به‌یه‌ و، ئاماژه به‌ و چوار چه‌مکه ده‌که‌ین که تیه‌ری و رگرتن و
و اما مدان و وای خویندری له‌سه‌ر بنیاد نه‌راو. به‌که‌م که‌گای ده‌ق : ئو
شوینده‌ی ده‌ق و خویندر به‌یه‌ک ده‌گه‌یه‌نه، ئاوته‌بوونی ئده‌به‌کانی
په‌شووتر و په‌وه‌ر ده‌ره‌کیه‌کانی ده‌ره‌وای ده‌ق په‌یره‌ و ده‌که‌ن،
سنوور‌کانی کار له‌کردن و دواندنی نه‌وان ده‌ق و خویندر دیاری ده‌کات.
دوو م ستراتیژی ده‌ق : ته‌گه‌یشتنی خویندر، له‌لایه‌ن ده‌قه‌ و به‌رپرسی
به‌کخستنی توخم‌کانی نه‌و که‌گای ده‌قه، له‌نه‌و توته‌ر‌کانی ده‌ق ئو
هه‌هه‌ سوورانه‌ی ده‌ق ده‌گرته‌ و تا خویندر به‌واتای ده‌ق بگه‌یه‌نه،
ده‌به‌ به‌سه‌ریدا به‌وات، به‌ ئمه‌ ناتوان که‌ده‌کانی ده‌ق شی بکاته‌ و،
سه‌یه‌م که‌له‌نه‌کانی نه‌و ده‌ق : ئو به‌شایانه‌ی خویندر په‌ی ده‌کاته‌ و،
په‌یه‌ندی له‌گه‌ ده‌قدا داد مه‌زر نه‌، ئم به‌شایانه‌ی به‌و مه‌رجه‌
شه‌وازی خه‌یا کردنه‌ وای ده‌ق ئه‌استه‌ ده‌که‌ن، که ده‌ق به‌کیخستوو،

لهه مانكا تدا واما مدان وای خویندراکان ځک دځن، کلاندکان جگله وای بزونداری خپا، ټاوټ بوونی خویندرا و دق، شوینی بشایي له نوان دوو ټوانین، بډیو ځک پاڅکانی دق بډیو ځک وگر ددات، مودا بډخویندرا دډځڅښت، بډچندین شو له کداندو ب واتی دق بکات، بډیو ځکی دیک بډرامبډر بډپارکانی تری، ټامار بډه ټوانیندند وای دق ځک ددات، چوارم ټوانینی گډډک : ب چند ق ناغ ځک پشت ب له ټیک و ټاکیکردن و دډځست، ب ټو وای خویندرا ب ټواوی ب واکای بکات، هر ق ناغ و شت کمان پڅک ش دکات، له ځک تاییدا ټکرا پکها ټکانی دق له سر بندمای نرنی دق بنیاد دنرت، توانای گډیاندنی ټزموونی نو و ناسراوی هډی، له سایي ټم چمک شو له سر پوړراکانی فاکت و ټزموون باوکانی دق، ځ و رگر له ټنډگ یشوو، لادان فراهم دکات.

چمککانی یاس و ټست ټیکای و رگرتن / له ټاریشای دډست و رگر و نه ب، له ټیاندای کاری ټدبی بډرد وام ناب، چونک مژووی ټدب، بریتیي له مژووی و رگرتنی دډست ی ځ خوینداری ی ځ بډواي ځکانی دق، له مژووی ټست ټیکادا، یاس پشتی بزانستی ټاڅ کردن بډست، بډی باس له و باب تان دکات ځ پډیو ندی بډسروشتی ځ م ټای تی و م ژووی و هډی، ټځن له میتدی پډسن، له نګدان وای مارکسی، ب ټای تی جځ لکچ و لوسیان گډدمان و چمکی هونرا ب هونری فمالیست کان دډگرت، چمکی و رگرتن لای یاس دوو لاین دډگر ټو، ی ځم بډر "فاعل"، دوو م کارل ټکراو "منفعل" پر ځ ځ دوو ووی هډی، ووی کیان ټو کاریگډریی بډره م دځخات ډسر و رگر، و و ځکی دیک خویندرا چن پډشوازی له بډره م ځ دکات یان چنیی تی واما مدان و ی تی، چونک ج ماو یان بډنډراو بډپی ټاستی ټښیری، ټم من، ټزموون و ځ ځز، ځ م ټ واما مدان وای ج راو ج ریان ب دق ټدبی ځ دډی، له وان خویندن و ب بډسربردنی کات، ټځن گرتن، ټتکردن و، بډدبوون، چ ژو و رگرتن له فډرم و له کداند وای نو ب ناو ځک، دیار دانری دق ه یش و رگر، بډرد وام واتی نو ب بډره می ټدبی فراهم دکات، ټم ش ب ځم کی دوو توخم دډست بډر دډی، توخمی ټاسی پډشبینی یان "چاو ټوانی" ځ بریتیي له و ه ټاندانی کار ځ گریمان دکات، توخمی ټزموون، و رگر بډپی ټزموونی خی ټواوی دکات.

ټاسی پډشبینی یان چاو ټوانی / له چکای ستراتیژی دق و، ځ م ځک گریمانای هاویش دډرت ټا خوینداری ن و ی کی دیاریکراو، گومانی ټدبی پډشبینی ځکانی خویندرا دووپات دکات و، دډیگ ټت، یان چاکی دکات و، ب م پوړان ش ب، دډکر مودای

ئىستىتىكى بى بىرھەممى نوڭ دىيىرى بىر، پىلەۋىرى خۇڭنىڭ لىۋىرگىرنى دىقدا، چىڭ لىۋىرگىرنى بىر ئىزمۇۋى ئىستىتىكى ھەژمار دىكات، ھەببەت ئىمەش لى كەسكىۋى بى كەسكى دىك، بىپى باۋىرى ئاينى، گىز، و ئاستى ئىشنىرى.. تاد، گىلانىكارى بىسەردا دىت. خۇڭنىڭ كە دىقەك ۋەردەگىرت بىشەۋىپكى جىاۋاز ۋەمەدانەۋى بى دىبەت، ئاسەي چاۋەۋانى لىلىگەي لىكەدانەۋى ئىلى خۇڭنىڭ، ھەببەت سەركىيەكانى شىكەرنەۋى دىق دىيىرى دىكات، بىكەرتەكەرن ئاۋەتەي دىق دىبە، دۈەندى لىتەكە دىكات، تا دىگەتە ئاستە، دىتۈەنە زمانى ئىژانە لى زمانى جۈەنەسەي جىاكەتەۋ، لىنەۋ شەركەزەبۈنەدا ئاسەي پىلەۋىر ۋ پىلەۋەنەيەك بى بىرھەممەكە دىرۈست دىكات، گىر ئىۋ بىرھەممە لىتەك ئاسەكەيدا تەبا بوۋ، ئىۋا بىرھەممەكە ناگەتە، ھەر دىقە ئاسەي چاۋەۋانى بىگەتە، ئىۋە ئىۋ دىقە سەركەۋتۈۋ دىبەت، لىتەك شەۋازە باۋەكانى پەشتەردا، ھەببەتەي تەيەكى نوڭ دىبەت، لادان دىرۈست دىكات، پەرسىيە نوڭ دىۋەۋەۋەنە، لىكەتەيەدا تەيەرى ۋىرگىرنە، چەق دىخەنە سەركەۋەگىرى دىق، بىم شەۋەيەش خەسەتەي نوۋسەركە ۋ دىق كە دىبەنەۋ، پەيۋەندە نەۋەنەۋەنە ۋ دىق دىيەرتە دىبەت، ئىلى نوۋسەركە پەشتەگۈە دىخەتە، ئىلىەن پەرت بى لىدەيەۋى خۇڭنىڭ بىلەنگەشەي مەركەي نوۋسەركە لىگەيەندە، بىمەش لىسەكۈۋچەي نوۋسەركە، دىق ۋ خۇڭنىڭ گەلەنەكى بىنەتەي ھەنەيە كەيەۋ، پەيۋەندەيەكە لىنەۋەنە دىق ۋ نوۋسەركە، گۈلەزەيەۋ بى دىق ۋ خۇڭنىڭ، كەۋاتە دىق بوۋى خەي لى نوۋسەركەيەۋ ۋ ۋەرنەگىر، بىكەكۈ خۇڭنىڭكەيە بوۋى پەدەبەخەتە، ۋاتەي دىق چەلەكى خۇڭنىڭكەيە، ئىزمۇۋەن لىتەك دىقدا دىكات، چەكەتە چەلەكى پەيۋەندە خۇڭنىڭ بى دىقەۋ گەيەشتە پەلەي سەدە، ئىلى نوۋسەركە بى سەركەيەكەنە دىبەت.

کاروان عومار کا کانسور :

هەر کاتێک دێق لێ ئاستی گوتراو و، یان وردتر بگوترێت لێ ئاستی نێ-بینراو و دێگاتێ ئاستی بینراو و شێوێ نووسین (Graphic Shape) و رد-گرێت، ئێو و پێو-نیدی نێ-وان خێ و خو-نێر

دادم زړښت، که پوهېدیدی که لاس پر بل ماتیکې گور
 دام زراو. دق د بېت مېلې ندى بړی کک و تنی دوو ه شیارى
 جياواز، ه شیارى نووسر و ه شیارى خوښر. ئایا ئو دق چ ند
 توخم کانی دایې گى له خى گرتوو، بېو مانایى ئایا توانای ه ی
 له بړانېر د ر و دا خى بکات و، تا جياوازیې کانی بخات و و؟
 جياوازی ب چ مانایې؟ بېو مانایى ئایا ئو دق له ی شت
 زانراو کانه و خى دام زران دوو، یان ووی له ن زانراو و ناستى
 شراو ی ئو و شتانه ی پشان داو؟ تا ئو دق کراو تر بېت، پتر
 ز ویند ب د رک و تنی چالاکیى خوښر خش دکات. لېر دا کردى اځ
 دېت پېش و، که هر ئو و یش جوو د خات دق و و بېرد و امی
 پ د دات. وات دق کراو له دوو ناستدا د ر د ک و، که د کرېت
 ب شعیر ی تی دام زرانندن و شعیر ی تی اځ ناویان بنېن. یې ک میان
 هی نووسر و دوو میان هی خوښر. کات دق ئو و نمایش ناکات،
 که ه ی، بېک و ئو د ر د بېت، ن ناسراو، ئو و خوښر کی
 اځ ک ر د خوازېت، تا لېکدان و ی جياواز ب د ر ب او کانی بکات.
 دق باو ب و دا ک و ش و پ و ر باو کان له بړچاو د گرت، ئو و
 جخت له بن مای (سرېتا، ناو است و ک تایی) د کات و و له ی
 ه مان ش وازى باو و خى د ر د خات و، که لېر دا ب شایى نیې، تا
 تېدا خوښر ی اځ ک ر چالاکی بنوښت، بېک و شت کان ب ه ی
 هاوون و لېکدان و ه ناگرن. د کرېت بگوترت دق باو دوو
 د ر گى ه ن، که نووسر کى خوښر ناچار دکات ب میاندا بچېت
 ژوور و ب و یاندا بېت د ر. لېر دا نووسر نک هر پېشتر ب یارى
 داو چن دق دابېت، بېک و خوښر ریشى ناچار کردو و، بېو
 ئ نجام بکات، وا خى پې گ یشوو. کات له دق کراو دا بن مای
 (سرېتا، ناو است و ک تایی) تېک د شکېت، ئو و س رتا پې
 بونیاد کى د گېت، بېو مانایى ئو دوو د ر گى ه د گېرن، که
 ب هاتن ناو و و چوون د ر و ی خوښر کراون، بېک و له هر
 خا کدا ب ژمار د ر گى د کرښ و. وک پاراد کسک دق کراو
 ب د ر گى ی، بېو ی بوونى د ر گى ئماژ ی ب ه بوونى دیوار و مانای
 وای شت کان سنووردارن. ئینجا مادام هیچ دق ک ت و او نه بو و،
 ئو و چالاکیى خوښر لېر دا بای خى ه ی. (نېان بارت) له گوتارى
 (دق فر ئاست) دا پې وای ئو (من) ی له دق نزیک د بېت و،
 هر خى پېشتر بریتى له ک م مېک دق تر و کدى ب ک تایی، یان
 ب دیاریکراوى ک م مېک کدى ونېو و، بېو مانایى بن چ یان
 ناد زین و.

د گ یند ئو و بېن دق کراو نه ب خوښر کی دیاریکراو
 نووسراو و نه له پ ناوی گ یانندنى تاک مانایې کیشدا، بېک و له

ہی ٹاماڑ ہسنوور کانپو سی خوندر دات ہ دوی مانا
 شراو کانیدا بگت، ہی خوندنو و اؤ ل ہرہ مہنانی
 مانادا ہاوشانی یکن، بگر خوندنو خہ بریتی ل اؤ. دق
 کراو و فرئا است لگ ہر خوندنو یکی جیاوازدا، ہ شووی
 جیاواز ل ہی پشووی خہ دادتو، ہ ئوی دخی کی چسپاو
 ہ خہو بگر، بکوو توانای ہ ہردوام بخت دخی دیکہ
 جیاوازو.

سا بیر □□ شید :

بہ نئی وئی بہ تہ وائی لہا وکشی "نووسہ - دق - خوہنہ" بگہن،
 دہ بہ نئی ویش بزائین کہ نئم پوہندیہ لہ تیہری وہرگرتندا ہر لہ
 مہرووہ تا نئیستاکہ بہ سہ قہ ناغدا تہ پریوہ. یہ کہ میان: کہ
 لہ سہدی نہ زدنہم و بیستہمدا ہہ بوہ و لہم میتہدہ خنہ یانہدا
 لہم ہا وکشی سہرہوہ کہ باسماں کرد. یہ کہ میان " نووسہرہ"،
 ہہ گہرہ وئی ہا وکشی بوہ و بہ لای نئی ویشدا شکاوہ تہ و نئم
 پہ یہوہ لای نووسہرہ و توہنہرہ و خنہ گرانی نئم سہردہمدا نووسراوہ
 و بہا وکراوہ تہ و لہ سہری ہہ یشتوون. نئم کاتی لہم ہا وکشیہدا
 تہ نیا نووسہرہ دیار بوہ و دق و خوہنہرہ تہ نیا بہ شدارہکی ہا وکشیہ کہ
 بوون و ہہ سہرہ کیان نہ بوہ. واتہ دقہ کان بہ خوہنہرہ بوہ،
 تہ نانہت و ہریشدہ گرت، بہام خوہنہرہ لہدہرہ وئی دق بوہ تہ نیا چہڑی
 لہوہردہ گرت و سوودی لہدہ بینی. دوہ میان : ہہ : دق بوہ کہ لہ
 ساہانی پہ نجاکان و شہستہ کانی سہدی بیستہمدا، نئی وکاتہی
 ہونیادگہری پہ یدابوہ و نووسہرہ و توہنہرانی وہ کوہ ہان بارت و
 جہلیا کریستیفا و تہدہرف بہ یہ خیان بہ دقدا لہم ہا وکشیہ
 سہرہوہ کہ باسماں کرد بہ تایبہ تی ہان بارت کہ چہ مکی "مہرگی
 نووسہرہ" اگہ یاند و لہ پلہی سفری نووسینی دقدا، تہ نیا دق گرنگ
 بوہ، نووسہرہ و خوہنہرہ لہدہرہ وئی دق بوون و خوہنہریش چہروہرگر و
 شہ قہکار و وہرگرہکی دق بوہ، بہام نئم و ہہ ہہ نہ بوہ وہ کوہ نئی وئی
 دقہ کہ جہی با یہ خہ سہرہکی بوہ. سہیم : ہہ خوہنہرہ لہم ہا وکشیہ
 سہرہ تا باسماں کرد " نووسہرہ - دق - خوہنہرہ"، نئم شہ لہ قہ ناغہ

دوو می بونیادگگری و پاش بونیادگگری و تیگری و رگرتندا. وات
 بایخداننکه له نووسر و دقو و دگوازتنو و بخوازنر.
 ئم میتد سنوورکی ب پیرزی نووسر و دق دانا، ب تایبیش
 لدرکه وتنی میتد خنیدکانی دوا بونیادگگری و کوو:
 هوشان و گرای، هرمنیتیکا، سیمیلژیا و هیترا استکه یان
 خست ناو شیکردن و لکدان و و رگرتنی خوازنر، تنانت له
 بیردزی و رگرتندا مافی و رگرتن و لکدان و و تنانت بشداری
 کردنی لددقا ب خوازنر گانندو، تنانت ب گوگر و بینریش
 له هونرکانی تری جگ له نووسیندا. لم نوکاریاندا که هاتندی
 لاینی زمانی و زمانوانی ستیان ب دق گپی و زمان بوو
 پردی گیاندن ب خوازنر، لکاتدا که دق بر و و دلال تخوازی و
 شفر و کد و ئودیوی دق و تومز و دق قی شنبیری و گم
 شاردراوکانی مانا و زمان و انیش بر و هاوکشی " گادامر"ی
 دبرد که بریتی بوو له تگیشتن و تئویلی و پراکتیزکردن.
 نووسیندکانی بارت و کریستیف و تدرق و دوایش نووسیندکانی
 سیمیلژیستکانی و کوو ئمبرت ئیک و بندماکانی فلسفای
 فینمینلژیای هر سر و هایدگر و گادامر که ی و رگر له
 توانا و نویسنی دقا برز د نرخنن و لای ئوان مانا بایخی دق
 دیاری دکات و کارلکی دق و خوازنر ئاوتی یکتدر بن.
 لددقی نویدا ب تایبیتی له چیرک و ماندا خوازنر دتن ناو دق
 و نووسر که استوخ له گخوازنردا دو و پرسپاریان پدکات
 و خی له خوازنر ئاشکرا دکات و باسی بیرکای دق کای دکات
 و کوو ئوی له دوا بونیادگریدا میتد، یان شوازکی نو پیدا
 بوو که ناویان له ناو میتاگان و، له چیرک و گران و دا،
 له مانیشدا و کوو "میتا مان"ی پددن، لای خمان مانانووسانی
 و کوو عبدو سراج و عتا نهایی و عتا محمد پپیوی ئم
 جر نووسیندیان کردو، له چیرکیشدا ئوف بیگررد و ئوف
 حسان و ئحممد محمد ئیسماعیل و هی تریش ئم جر دقان ب
 بشداری خوازنر د نووسن. هر وها لددقی نویشدا ب تایبیتی
 له چیرک و ماندا بچندان شواز و تکنیکی نو د نووسر،
 ب تایبیتی دوا باو نمانی سیانزی مباسانی (سر تا - گرچن -
 کتایی)، له کتایی کراو دا، چیرک یان مان کتایی کای ب
 خوازنر و کوو بشدارکی دق کخی چنی بو وها کتایی ب
 دق ک دا بن. من خم له چیرک و مانانمدا لزرربیان داوا
 له خوازنر دکم و پی دمم: تش و کوو بشدارکی تری دق کم
 دتوانی خت کتاییک، یان ئنجامی دق ک دیاری بکیت.
 ب ومامی پرسپارکانیش، ئوا ومامکای من ئوی خوازنری کورد

ئەستاكە ئۆو خوئندەر ساويلكە و ئاسايىي جاران نىيە كە تەنيا
دەقى ئەدەبى بى مەبەستى مانا و چەژ بخوئندەتەو و لەدەرەوئى دەقدا
بەت، بەكەو ئۆو خوئندەر، مەبەستم خوئندەرى ئەستايە كەلەم
سەردەمەي پەشكەوتەن و تەكنەلەژيا و زەرى سەرچاوەي ئەشەبەرى ھەروا
دوورە پەرەز نەبەت لەگە دەقدا، بەكەو پەوئەندىيەكە گەيە لەگە دە
دادە مەزەنەت و خەي دەكەت بە بەشدارەكە تەرى دەقەكە و خەيشە
بە نامە نازانە لەدەقدا، لەئاستە جەوازانەكانى زمان و مەعريفەشدا
گرفتەكانى خوئندەو ئاسانتر دەكەت، چوئەكە خوئندەرى ئەستە خەي
ئەشەبەرى و ئاگادارە و خوئندەوارەكە سەرسەختى ھەموو جەرەكانى
خوئندەوئەي، واتە سەرى لە زەر ژانرە ئەدەبى و زانستىيەكاندا
دەردەچە و تەكنەلەژياي سەردەمەيش نەيەكە ھەيە لە بەز بەت، بەكەو
ئەنئەنەتە و گووگە و سەيتە جەراو جەر و فەيسەووك و ھەكارەكانى
تەريش پەپەشتەن بە زانەن و چاوەراوەيەي، بەيە خوئندەوئەش نەبەتە
گرفت و لای ئاسانە و دەتوانە تەي بەگەت و بەگوئەرى ئاستە تەگەيشەنى
خەي بەشدارەكە تەرى كەرامەي دەقە و ھەر ئەمەش لە ئەدەبى نوە و
مەدەرنە و پەست مەدەرنەدا مەبەستە، خوئندەر چەقە گەنگەكەيە.

بە ئەيسلامىكەرنە نالە و ديدەكە نە كوردانە . . سەدەيق سەعید و نەندەرى

بەگویمان نالە، يەكەكە لە شاعیرە ھەرە ديارە كلاسيكەكانى ئەمە و
ئەم شاعیرە، شوئەن و پەگەيەكە گەورەي لە مەژووی شەعەرى كوردیدا
ھەيە و شەعەركەكانى ھەوتەريە لەگە قەناغ و سەردەمەكان ماونەتەو،
بە ئەستەشەو شەعەركەكانى دەخوئەرنەو. مەمەستە مەسعود مەمەد لە
بارەي نالەيەو دەتەت: (ھەر دەتە شەعەركە ئەو دەھەنەت چەندەن
سەي بە تەرخان بەكەت تەافە و شەيدەكەتەو) لەو سەنگەيشەو
دەبينەن، كە لە بواری نالە ناسە و كەركەردن و تەوژنەو لە
شەعەركەكانى، تەنھە چەند كەركەكەم كەاون، بە بەراورد لەگە جەحە
قەدرە كەيە. لە دواي نالە، چەندەن شاعەرى دیکەي كلاسيكە لە ئەدەبى
كوردیدا دەردەكەون، بەمەمە دواجار نالە، ھەر وەك نالە دەمەنەتەو

و ئېمېش بېلېھاتوویی و توانای شیعرى نالى دگډتېو، ک شاعیرېکى هوشيار و شارېزا و زمانزان بوو و بې کوردی و عړېبی و فارسی شیعرى نووسیو و ئاگایېکى زېرى لې شیعرېکانى بېر لې سږدېمى ځی، هېروېها هوشیارېکى درک پېکراوی تېنانت لې بارې مېدېرنې و ښنگېری و ئازادیېکانى تاک و خود گېرایى هېبوو، ئېمېش بېلېوونى لې شیعرېکانیدا هېستى پې دېکړت و دېبېنرېت، نالى، بې شانازیېوې باسى ځی و شیعرېکانى دېکات و لې چېندین شیعدا، ئېو تواناو لېھاتوویېځی لې بواړى شیعر نووسیندا خستېتې وو، لې ووی وېسف و بېلاغې و چواندن و چېندین هونېرکاري دیکې شیعریش، دېستېکى دیارى هېبوو، ئېمې وېرای ئېوې لې هېمووی گړنگتر، بایېځى بې زمان و بې کوردی نووسین داو و تېنانت ئېو شیعرېشى کې بې پېامېېرى ئسلام، لې لاوندنېوې ئېو نووسیوېتې، بې کوردی نووسیوېتې، بې گومان ئېمې بېو مانایې نیې، کې زمانى شیعرى نالى، زمانېکى تېواو پېتې و کوردانې بېت، بې پېچېوانېوې سېدان وشې عړېبی و فارسی لې شیعرېکانیدا هېن، بېام نابې ئېو مان بېر بچېت، کې نالى شاعیرى سږدېم و قېناغېک بوو، کې زمانى بېرکار و نووسین و پېیېوېکراو، هېر ئېو زمانې ئاوېتې یېبوو، بېام لېگډ ئېوېشدا، نکېې لې ښې نالى وېک شاعیرېک لې پېخستن و دېوېمې ندکړدى زمانى کوردی ناکړت. شاعیرې کلاسیکېکانى ئېمې، گېرچې دېرچووی شوېنې ئایینیېکان، تېکې و خانېقاکان بوونې، گېلېکیان هېگړى شوناسى ئایینى لې شوېوې شېخ و حاجى و مېلا بوونې، بېام هېچ کاتېک بې تېها ئایینگېرایانې بېریان نېکړدېتېو، بېکو ېوانگېیکېیان بې ئاین هېبوو. بېردېوام ښخنېیان لې کارکېتېرې ئایینیېکان لې شوېوې مېلا و سېفى و شېخ گرتوو، دیاردې گېردوونى و فیزیکی و ئیلاهیېکانیان، چواندوو بې نېخش و چا و ېووخسارى ژن و بگړې هېندېکیان بې ېتووش ئاستى ښخنې گرتنیان هېموو هېېکى سوورى بېزاندوو، وېک شېخ ېېزا. لې نېویشیاندا نالى، لې چېندین شوېنې دیوانېکې (1) ښخنې لې پیاوانى ئایینى گرتوو، بې نمونې لې شیعرېکدا دېت:

سېماءې گېردشى عېشقې حېقیقېت

لې سېفى و رېقسى تېقلیدى نېما باس

نالى، باس لې بېزمى گوېاگرتن لې گېرانى و هېسوېاوانى خېشېویستى

دېکات و هاو کات سېمای سېفى بې ناېسېن و تېقلیدى و بې سېرچوو

دېناسېنېت، کې مېبېست لې حالېتى سرووشتیې. یاخود لې دېې

شیعرېکى دیکېدا دېت:

ېشېکې پان و درېژ و بې ریا خزمېت دېکا

زاهیر هەر کەس بە توول و عەززی ریشیدا ریا
 نالی باس لەوانە داکات، کە چەن لە پەراوێزی یش هەشتن و وە
 سونەتەکی ئایینی، خەڵکی فریو ددان و لە پەناو خواپەرستی و
 جەبەکردنی سونەتەکان، یشیان پان و درێژ ناکەن، بەهێز کەس بە ریا
 دنیا و فریودان و خەڵکاندن لە بەرگەکی ئایینیدا، کە لە بنەتدا
 وانین. بە گشتی شاعیرانی ئێمە، ئەستە پەرورددەکی ئایینی و
 ئیسلامیان هەبوو، بەهێز هێچ کەس نەبوو شوناسە ئایینی، وە
 ناسنامەیک بە شیعەرەکانیان ناکەن پەرور بە ناسین و یان. ئێمە کە
 نالی و حاجی و شاعیر کلاسیکەکانی دیکەمان هەن، لە بەر ئێوە نییە
 کە مەلا، یاخود شەخ و حاجی بوون، بەهێز کەس لە سەنگە ئێوە یە کە
 خەڵکان شاعیر بوون و شوناسە ئایینیەکانیان، ئەستە نەگدان و یە لە
 نەو شیعەرەکانیان هەبوو، بەهێز تێم و شوناسی بنەتە شاعیر
 بوونیان نییە، بەو مانایە نالی کە نالییە لە بەر ئێوە نییە کە
 مەلای و بە ئایین ئیسلام، بەهێز کەس نالییە و بوونی هەیە. هەر
 هەوێکی بەو ئاراستەیە بەت، کە ئێمە شوناسە مەژوویی و ئەدەبی و
 نەتەوێکی، لە شاعیر کلاسیکەکانی ئێمە بێستەت و و بارگای بکات
 بە شوناسی ئیسلامی، مایەتی تەکردن و تە نەگەشتن لە دنیای
 نالی. لەو سەنگە یە (د _ بێن) ناوەک لە ماڵپەڕی چاودەردا
 نووسیویەتی کورد کە بوو موسەمان نالی و مەلای جەزیری لە بەر هەم
 هاتوو (2) و اتا ئێگەر کورد نەبووایە بە موسەمان، کە پە دچە
 شارەزایی مەژووی ئێوەی نەبەت، کورد چەن کراو بە موسەمان، ئێوا
 نە نالی، نە مەلای جەزیری، بگرە هێچ کام لە شاعیر کلاسیکەکانی
 ئێمە بوونیان نەدەبوو. ئێمەش مانای وایە، فەرھەنگ و میراتی شیعری
 کلاسیکی کوردی و شاعیر کلاسیکەکانی دیکە کورد، بەرھەمی
 موسەمانبوونمان و ئایینەکانمان و دەرمان تا مردن، خەمان بە قەرزاری
 ئیسلام بزانی، دەرمان شاعیرە کمان نابوو ناوی نالی بەت ! بەگومان
 هەوێدان بە سەیندەوی شوناسی ئەستەقینە نالی، لە شوناسەکی
 کوردانە، شاعیرانە، کلاسیکیانە و دروستکردنی شوناسەکی ئیسلامیانە
 بێ، بەرھەمی ئێوە قەڵەکی عەرەبی، سەلەفی و دینی، کە لە پەراوێزی
 بە ناو ئەکادیمیەت و توێژینەوی زانستیدا لای هەندە کەس
 دەرینەت. نالی و هەموو شاعیر کلاسیکەکانی دیکە ئێمە، لە بەر
 ئێوە شاعیرین، کە موسەمان و بە هاتنی ئیسلام بوونەتە شاعیر،
 بەهێز کەس بە شاعیر و وە کوردە شاعیر، مەگەر نالی، خەڵکی
 شیعەرەکانیدا، ستایشی زمانەکانی ناکات ؟ مەگەر نالی گەتە بە ئێوە
 خورافی و لاهووتی ناکات و گەمە بە سەفی و ئاینداری و یایی
 ناکات ؟ شاعیرانی ئێمە لە بری ئێوەی خەڵکان وە شەهیدی ئایین
 بناسەن، دەرمان لە پەنا و زولف و ئێگریج و ئافرەتدا، شەهید دەرمان و

خپيان شهيده دكښ. مانگ و ټټر و ټټر و ټټر و توخم گډوونيوكان،
كه دروستكراوى خودان، له ناست ووحى يار كې ياندا، به بهها
دبينن، هر وېك نالى دټټت:

له خوفي تېلعتي ټټر هر وېكو شت
به وو زردى هټات و كوتې كوان
نالى به ردوام وېك ټټخندگرېكى ئاينى له شيعرېكانى دردكوت و
سيمبول ئاينيوكانى له شووى سفي و شخ دداتې بهر ټټخند.
ټټگر نالى، هټند موسلمانان بيري كړدبايو، ئايا ټټقېكى
ټټخندى و ټټيفمى له شووى دى دبوو؟ هر ئم ناليد، له
شيعرېكى ديكېدا دټټت: _

به نيدي تې قبيلي دمت عاتيل ټټرووم
به حررتي مېحرايې برت باتيل نوټم
نالى، دوو وكنى گورې ئيسلام به تا دكاتو له بنما
ئاينيوكانيان و ديانېستېو به دم و برې ژنېك، بهو مانايې
ټټر و نوټي ټټو و وړناگيرت، ټټگر بهر له بهر ټټو بوون، دمى
ټټو ماچ نېكات! هاوكات نوټر كېشى به هېمان شو، ټټگر بهرې ټټو
نېبندت. ئم ټټوانگې ناليد، نالى وېك سايكېل ژستېك دچېتې نېو
ناخې مرېقېكانى سېردمى خې، كه چېن له پېناي ئايندارى به
ووكلېش و فريودران، سفي و سيمبول ئاينيوكان، سېرقاې
فريودان وبې لا دابرندن و ټټو ديكېن به دنيايې، نېك به ټټي
دوايې! ياخود ټټخند له مرېقانه دگرېت كه پارېان به لاو هېموو
شتېكې و به دگمېن تيايان داې، دسنگيېي هېزارېك بكات، هېروېك
له شيعرېكدا دټټت: _

ټټهلى دنيايې له بهر حيرس و تېمېع هوشيارن
به خسووسى بگېټې مېست و خېردمېندى نيد

هر ټټو ناليدى، دكتر ټټبين پې وايې بهرېمى هاتنى ئيسلام به
كورد، له شيعرېكى ديكېدا، به ټټووش، به سېمېنوېكى
كه مېايتي و نېرېتي و ئاينى، وېسفي ووخسارى كوې لوس و
سېرنجېاكېش دكات، كه هېشتا مووى له نېهاوو و دټټت: _

كو ئاينېي حوسنى، تا وېك كچې مېنزوور
گرېتى كه غوبارى موو چينى كو و مينا كچ

مامستاي پاې بهرز مېلا كېرېمى مودېس كه شېټېي ئم شيعرې
كردوو دټټت: _ (ئاوېندى جوانى وومېتى كو تا وېك هې كچ وايېو
مووى له نېهاوو، به تېماشكردن ټټش، به مام كه تېزى دېزى گېن
تووكې له نېشت، وېك قاپي فېخفوري له دې، كچې كچ هر به شووشېي

خێ ئێمە ئێمە و ههچی له نای (3) نالی له شیعرایدا، باس له داکات تا سیمای و ووخساری کو به یش، وێ هه کچ جوان و سه رنجاکهش، مه نزوور، واته مایه ته ماشکردن و سه رنجدان، بهام کاته موو دهگرت، ئه و مه نزوورییه نامته، له ره وهش مه نزوور پتر به مانای سه رنجاکهشان و سه راسیمیه دهته، نهك هه ره ته ماشکردن. بهمهش نالی کو به موو، دهکاته ته مایه شیعریه، که ئه نگدان وهیه ئه و جیهان بنیه ئه شنگه رهیه خیه بوو، چونکه نالی شاعیره که بیر کراوه و به ئاگا بوو. کهچی ئه م به نه ره، دهته سووک و ئاسان نالیمان له دهکاته ئیسلامیه و دهته کورد که بوو موسه مان، نالی و مه لای جه زیری له که وهته، که ئه مهش دید که هه که یه ئه قه که یه ئیسلامیه و سووننه تیه نهك ئه کادیمیه و زانسته، چونکه به ئیسلامیکردنیه شاعیره که نمان و دامایه نیان له شوناسیه کوردانهیه خیهان، به تابه تیش به شاعیره که وێ نالی، که زمانه که تازا دهته نه وه شیعری کوردی و نا به که سیش په ی به خه کردیه و خه کوردیه، خیه له خهیدا دیدگایه که ئیسلامیه نه ی له پشته. نالی شاعیره که کوردی و خه که خا و خه یه شاره زوور و ههچ په یوه ندییه که به میرات و کولتووری ئیسلام وه نیه، که میرات و کولتووری عه ره به که نه. هه مووشمان ده زانیه کورد چن و که ی و به ته موسه مان؟ به ی به ئیسلامیکردنیه شاعیره که نمان، له بری به کوردیکردنیهان، خه مه ته به ئه ده به نه ته وایه تیمان دهکاته؟ که دهته ئه که ره ئایینه ئیسلامیه نه بووایه، نالی و مه لای جه زیری هه مان ئه و شاعیرانه نه ده بوون؟

په راوه نه کهان:

1_ دیوانی نالی، به ئه قه یه مامه ستای پایی به ره ره مه لا عه بدولکه ریمیه موده یه یس.

2_ ما په په یه چاوده ره، ده - به به نه ئه حمه ده، کورد که بوو موسه مان نالی و مه لای جه زیری له به ره ره مه ها توو، به ره واری 16/3/2024. ئه مهش لینکه به ته که یه

<https://chawder.org/detailnews.aspx?jimare=37652&cor=15&related=2>

3_ دیوانی نالی، به ئه قه یه مامه ستای پایی به ره ره مه لا عه بدولکه ریمیه موده یه یس، له 165.

* ئه م با به ته له ئه ده به و هونه ره کوردستانیه نو ته ژماره (1347) له 14/11/2024 به ها وکراوه ته وه.

چاژ و خاژ و یستی و هیوما نیزم لای شا کسپیر. . عا بدولای حمان فراها دی

لای دایقی ماندا پویستی چاند گزگزنه بن، گرنه نای نووسا
پایامک بگاینته خوژر، جگه لایم ش چاندین مایری گرنه هان ک
لای دایق کاندای هان ک زلای خوژران نایگان لایان! چاینتی
گایان و شواز و شوین و کات و ساردم و پسن و پسنکاری ناو
ستکان و دیالگ و کسای تییکان و پتوی زمان ک لای نووسینی
ترمدا باسم لایم کردوو، ئایمان بای تی گرنه ک نووساری دایه
و بای توانای ئایم بواران لایان ئاگای او نیی. هاروهای بیرکای
سارکای ئایم دایقانه جاج مان بای یان چایک یاخود دراما و
شان نام، هاروویان تارواوکری دایقی سارکوتوون، بای هاروویان
گزی تیشویق لای دایق دایچن ک ئایمیش بای بایردایمی پراسای
خوژندن و لایان خوژر و چایری دایق بای خوژر زلای گرنه. یاک لای
خاژ گرنه و هاروبشکان لای نایوان ئایم ژانر جاراوجاران بریتی
لای گرایچن ک لایردای دایم و کایم لای بدویم. گرایچن لای دایقی
و چایک و درامادا، هاروشانی زمان و گزگزنای دیک، بریتی لای
بنیادکی گرنه دایق، بای هاست دایکین ئایم دایقانی لای ووی زمان
یان تارویفی گرایچن و کز و دایست پایچان، نایچن خانای بای کاشکردن و
وروژاندنی خوژر و نابند دایقکی زیندووی چایربخش و خوژری کایم
و مردمان دایق، باییش دایبند جاک لای دایقی مردوو و فراماش
کراو! لای دایق ناودار و جیهانی کای گور نووساراندا، هاست
دایکین دایه لایم گور کای ئایم ژانر بای گرنه کای زلای و
بایره کایان دایخشین. لای دایه لایم گور کای ئایم بوار ک لای
دایق کایاندا، گرایچن لای و پای دای و هارکای گوریشی دایقانی
دایق کای و بایردایم بای شایرچینی دایق کایشی، و لای نای و
و بای تکانی لای دروشان و دان، ئایش و لایم ش کسپیر. لای کار
درامی کای ش کسپیردا هاست بای گرنه کای زلای گرایچن شایر
دایکین، ئایم گز و خاژ بند تیی لای ش کسپیر چاندین هاند
دایگرتی خای، لایوان بای نمون لای هاملت دای هاست دایکین گرایچن

سراسر ای ده قهقهه گریه گرتوو، بشو و یکه ناچه گیری کی سرنجایی له
 دراما که دا دروست کردوو، ئهمم جگه له نیگه رانی و گه انکاریه
 د روونی کانی که سایه تییه کان و ئا زکاری ئیستاتیکیانی
 ووداو کانی نهو ده قهقهه. گرچه لای ئهم نووسره گهره یه چنده
 گه ز ده گهرته خه، له وان ئا زکاری که بهه ی گرچه کان
 پرشوبه او و چنده نهه ندیه تکه هاون، دیسانه وه چیه که و ووداو
 درامیه کان له ده قهقهه کانیدا ئاو زانن به پیلانکاری و بابته تی امیاری
 و ناپاکی له که سایه تییه کان. توانای شه کسپیر له ودا خه
 دینه نهو که گرچه کان به شو و یه کی هونه ریه بهرز چنراون و ههر بهم
 شو هونه ریه بهرزیش که فای نهو گرچه چنراوانه یه که و شی
 دکاته وه. خه بهه زه ناو ده قهقهه کانی شه کسپیر له ودا یه که ئهم
 چاو نهو یه هه موو جار به چه وان یه پشهینی و به چوونی خو نه ر یان
 بینه ر بووه، ئه گه ر نا ههر ده قهقهه که به به ت به تکی مرد و ئهمه
 له به ره می ئهم داه نه ر گه ورانه دا ئه سته م. شه کسپیر له می و
 جه له ت، گرچه جه راو جه ره کان و زنجیره ی ووداو کان به سه ر یه کدا
 که که دکات و دوا جار به تراژیدیا که تاییه یان به ده ه نه ت! له م
 ده قهقهه ی شه کسپیر، گه انکاری و ووداو کان له ناکاو و
 چاو نه نه کران! ئهمه ش وا دکات خو نه ر و جه ماوهر بورووژن و
 زیاتر چه ژمه ند بن. هه ره ها مملانه له نهو ده قهقهه کانیدا بریتیه له
 خه که بهه زه گرچه کان لای شه کسپیر، جا ئهم مملانه جه راو جه رانه
 بریتیه له دوو لایه ن، و و و کاری ده ره وه، ئهمه ش به تیه تی امیاری و
 باری که مایه تی ده گهرته خه، یان شه کسپیر له ده قهقهه کانیدا ئهم
 مملانه یه ده باته و ناو وه که له م یش کار له سه ر سایه که لایه و باری
 د روونی که سایه تی و پاه وانی ناو ده قهقهه کان دکات، به نمونه و که
 له ماکبسه و ته ته له (که دوو له شاکار تراژیدیه کانی شه کسپیر) دا
 ئهم سرنجانه مان لا دروست ده به ت. له ده قهقهه تراژیدیه کانی شه کسپیر دا
 زه ره ی جار که تاییه دیمه ن و ووداو کان، به م رگ و ماوهرانی و
 له ناو چوونی که سایه تییه سه ره کییه کان ده ت! و که له شا لیه ر و
 ماکبسه، و له له ده قهقهه که می دیه کانی، که دیمه ن و ووداو
 ته نه زامه ز ده گره نه خه، (به نمونه له دوازدیمه ش و خه ونه
 هاوینه شو) ئهمم به به چه وان یه! و که تاییه دیمه ن و ووداو کان
 به شادمانی و ناشته وایه و هاوسه رگیری و گه یشته ئامانج ده گه نه
 بنه ست! گرچه له کن شه کسپیر، بریتیه له ئاو ته یکه له امانی
 فله سه ف ئامه ز و یه کانگیری هه سته قووه ی ئینسانیه له گه
 ووداو کان، به یه ش هه می شه ده قهقهه کانی وه به خو نه ر و جه ماوهری
 بینه ری به ره م کانی، نه مر و ئه و په ی چه ژبه خشن.
 هه ردوو چه مکی خه شه ویسته و هیوما نزم (ئینسانیه ت- چه مکی امان و

بـچوونی بـوشتامـنـه کـه پـه یامـه کی بـه رزی مـه فـانـه یـه) لای شـه کسپیر بریتین له بنیاد و پـه یکهـری پـه کهاتـه ی پـه یامـه کانی، ئـه مـه ش وای کردووـه شاکارـه کانی بـه نـه مری بـه سـه رتاسـه ری مـه ف و مـه فـایـه تی بـه مـه نـه و و بـه نه پـه یامـه ک بـه هـه موو سـه ردهـم و زـه مانـه ک، دیسانـه و بـه بـه گـه زی بـه رچاوی داهـه نـان و چـه مکهـکی قووـه ی جوانی بخوـه نـه و، بـه یـه ش ئیستاتیکی شیعرامـه زی نـه و دـه هـه کانی، خوـه نـه و و جـه ماوـه ر بـه ردهـم وام له سـه راسـه دا دـه هـه نـه و، هـه روـه ها سـه زی هیومانیا نه لای شـه کسپیر، چـه نـدین هـه نـه دـه گـرنـه خـه، خـه شـه ویستی و لهـه یوردـه ییش تـه وـه رـه یـه کی گـرنـگی شاکار و پـه یامـه کـه یـه تی، تـه نـانـت له چـه مکی خـه شـه ویستیدا هـه ست دـه کـه یـن زـه رجار هـه نـه نـدی تراژیدیا نه وـه ردهـم گـرته و هـه ر بـه م ستایلهـه ییش کـه تایییان دـه ت. له شاکارـه کانداهـه، بـه نموونـه له بـه مـه و جـه لـه ت چـه مکی خـه شـه ویستی ستایلهـه کی نموونـه یی وـه ردهـم گـرته، کـه بـه ردهـم وام له لایـه ن کـه مـه گـاو و ووبـه ووی لهـه مپـه ر و ئاسـته نـگ یان بـه ربـه ستی جـه راوجـه ر دـه بـه تـه و، خـه شـه ویستی لهـه نـه وان بـه مـه و جـه لـه ت بریتییـه له ئـه فینـه کی فرـه سـه زدار و قووـه! ئـه گـه رچی ئـه م چـه مکه لهـه ی فشاری دـه وروبـه رـه و، ووبـه ووی هـه شـه شـه دـه بـه تـه و، بـه نموونـه کـه شـه و مـه ملانـه ی نـه وان هـه ردوو بـه مـه مـه کـه یان!

له شانـه نامـه ی ژاوـه ژاوی بـه هاـه یـن، سـه رنج دـه دـه یـن چـه نـدین دیمـه نی تـه نـزاوی هـه ن! کـه ئـه وانیش پـه وـه نـدیـان بـه چـه مکی خـه شـه ویستیـه و هـه یـه، لهـه وانـه چـه نـدین دیاـه گـه ساتیرامـه ز لهـه نـه وان کارـه کتـه رـه کان لهـه بارـه ی خـه شـه ویستی و هاوسـه رگیری، هـه موو ئـه مانـه دـه چـه نـه چوارچـه وـه ی خـه شـه ویستیـه کی گونجاو و قـه بووـه کراو، ئـه گـه رچی تـه هـه کـه شیشـن بـه ووداوی تراژیدیا نه! بـه مـه م لهـه کلیـه پـه اترا و ئـه تـه لـه دا خـه شـه ویستیـه کی نـه گونجاو و وـه نـه ر سـه رهـه دـه دـه ن، چونکه گومان و ئیرـه یی و چاوپـه هـه نـه ها تن بـه رجهـسته ی کارـه کتـه رـه کان دـه بن و دـه بـه تـه پـه ک و دیمـه نی بـه رچاوی ووداوهـه کان، ئـه مـه ش دیسانـه و وادهـه کات شاکارـه کان بـه تراژیدیا کـه تایییان بـه ت! لهـه ردا هـه ست دـه کـه یـن چـه مکی خـه شـه ویستی لهـه م دـه فـانـه دا، بنیادهـه کی بـه هـه زی وـه رگرتووـه، پاشتریش چـه مکه کـه هـه ر بـه هـه نـه و ووبـه ووی نـه ها مـه تی و داهـه ووخان دـه بـه تـه و. چـه مکی خـه شـه ویستی لهـه کن شـه کسپیر، هـه ر تـه نـه له با بـه تـه کانی تراژیدیا و کـه میدیادا خـه ی نابینـه تـه و، بـه مـه م زـه رجار ئـه م چـه مکه بریتییـه له خـه شـه ویستی نـه وان کـه سایـه تی و تاك و کارـه کتـه رـه کان، کـه له ئـه نجامدا چوارچـه وـه یـه له پـه وـه نـدی پـه تـه و نـه وان هاوـه و هاودـه مـه کان دـه گـرته خـه ی، هـه روـه ها زـه رجار چـه مکی خـه شـه ویستی، نیشتمانیش دـه گـرته و. له شا لیـه ردا هـه ست دـه کـه یـن چـه مکی خـه شـه ویستی، ئامـه ز و باوـه شی پـه سـه زی باوکایـه تی دـه گـرته خـه ی، باوک لهـه ودا له مـه ملانـه ی نـه وان شا لیـه ر و کچـه کانی، دـه بـه تـه سـه نـتـه ری خـه شـه ویستی، هـه ر لهـه م شاکارـه دا هـه ست

دېکې ین مړې دې توانېت لې هېمان کاتدا هیومانیا نه و دې ندانېش
بېت، هېروېها هېر لې هېمان کاتدا، بېهېز و لاوازیش ېېفتار بکات،
دواتریش دېبینن ئېم خېشېویستیې بې تراژیدیا دېگېتې! چونکې
ناحایېبوون لې چېمکېکېدا هېې. بلیمېتی شېکسپیر لېوېدایې کې
توانیوېتې لې کارېکانیدا هېردوو چېمکې خېشېویستی و هیومانیزم بې
ستایلېکې وېها بېرجېستې بکات کې وېرگر(خوېنېر و بینېر و گوېگر)
هېست دېکات ېووداو و دراماگان، هېروېها کارېکتېر و پېوېندیې
چېراوچېرېکانیان بنیادیان لېنو کېتوارد(واقع) وېرگرتووې.
شېکسپیر سېتان سا لېوېبېر، دېق و شاکارېکانی خې نووسیوې،
گرنگی داهېنانېکانی لېوېدایې کې سېرجېمیان ئاوېتې کېتواری
ئېستا هېموو سېردېماکان! نېک تېنې هېر ېاېردوو، هېر ئېمېش
وېهای کردووې دېقېکانی بې هېتا هېتایې بېن بې دېقی نېمر.

لې ېېژې جیهانی هېژاریدا، کېمېکېکېاستی و هېندېک داتا!.. عېبدوېا ساېج

مارکس دېې: (مېژووی مړېقاېتې مېژووی گېانې بېدوای خېراکدا)!

نېتېوې ېېکگرتووېکان ېېژې (۱۷ تشرینی ېېکېمی) هېموو ساېکې وېکې
“ېېژې جیهانی هېژاری” دیاری کردووې، لېو ېېژېدا لې ساېی (۱۹۸۷)
زیاتر لې سېد هېزار کېس لې گېکېپانی (ترېکادېر) لې پاریس
کېبوونېوې، کې هېمان ئېو شوېنېې جاېنامېکېی مافې مړېقی جیهانی
تېدا واژې کراوې ساېی (۱۹۴۸)، ئېویش “بېزلېنان” لې قوربانیا
هېژاری لېادېدېر و برسېتی و توندوتیژې، لېوېدا ېایانگېیاند کې
هېژاری دېچېتې خانېې پېشېلکردنی مافېکانی مړېق،
بېپېی پېناسېی نېتېوې ېېکگرتووېکان بې هېژاری، تېنیا کېمی داهات
یان دېستېبېرکردنی سېرچاوېېکې بېردېوامی بژووی ژیان نیې،
بېکېکو لېوېش تېپېدېکا بې بېدخېراکې، نېبوونی دېرفېتی خوېندن، و
دېستېاگېیشتن بې خزمېتگوزاریې سېرېتایېکان، ئېوې جگې لې
هېاواردنی کېمېایېتی، دوورخستېوې لې کېمېگېا، و نېبوونی

درفت به به شداریکردن له به یاردان.

له دونیای نهممدا که به ناستهکی به ونځی گڼشم سندی ناندی ئا بووری و پرسم سندی ئامراز تهکنه لژیوکان و سه رچاو داراییهکان د ناسرته و، هژاری چتر و تنها دیاردیهکی سادی فرته ه ند نیی، به کو به ره مکی واقعی و به که که له د رهاویشته کانی سیستمی چنایته، واتم سیستمی زامانهی سرمای داری داسه پاوی نهم سه ردم. هر وک چن مارکسش دووپاتی د کاته و: (که که بوونی سامان له جه مسره کی که مگادا له ه مان کاتدا که که بوونی هژاری و نه هام تهیه له جه مسره کی تر دا).

جا که خراوی (نه ته و به یه کگرتو وکان) که که خراوی نه و واته سه رمایه داریانه به، و به پاسه وانی نهم سیستم چنای تهیه جیهانی به، لایک به نه و به نه هام ته و ته ازیديا کانی سیستم که که بکاته و و ووخساره کی ووتوش بکاته، و له لایه کی تریش و به که یه کی چاکسازیه نه به خاته و به به چینه چوساو و ته و ته برسی و هژارهکان تا وونه ه نه به به که یه کی ششمه ان، نهم که خراوی (نه ته و به یه کگرتو وکان) ایگه یاندوو که “هاودنگ” هژارانه و “پا به ند” به ه ودهان به که مکردنه و به ته ته ی هژاری و ه لوم رج که به نه ته کایه که “م ترسی د و زمه ی هژاری له دهی نهم خه که دا و لانه” و زیانه کی باشتریان به فراهه م به نه! به به له ته دام زرانندی نه و که خراو و ته ته ستا هژاری و برسیه ته و جه نگ و ناوار ییش له که یه له پرسم ندن و زیاد بووندان.

به راورد کی ساد له نه وان ژماره ی خه کی هژار له جیهاندا و ژماره ی که سه داراکان به وونی سروشتی نهم سیستم و دنده ی به که د رده خات. په و به که هژاری فرته هندی جیهانی به ساه (۲۰۲۳)، که نامار کانی ساه (۲۰۲۲) دگرته خه، باس له بوونی (۱،۱) ملیار خه کی هژاری ده که له که (۶،۱) ملیار که له (۱۱۰) واته دا نیشته جه، نه و به به نامار کانی نه ته و به یه کگرتو وکان. ژماره ی هژارترین هژاران که ته م نهان له خوار هژده ساه و به نه نه نه (۵۸۴) ملین مندا و هره کار، هره ها نه و ته یه له نه مندا نه که رپه (۲۷،۹%) به به راورد به (۱۳،۵%) له نه وان گره کانه، زینه ی هژارترین هژارکان، واتم (۸۳،۲%) ی نه وان، له نه فریقای باشوری بیابانی گره (الصحراء الكبرى) و باشووری ئاسیا دان، واتم نیو دورگه ی کیشوهری هیندستان که له ه مو و اوچه کانی جیهان په دانیشتووتر. هر نه ستاش به م نه و فله ستین و سودانی به به سر، که برسه ته له د رگایان ده دات.

به و په یه مایه ی (فره به س) - که مایه که ته یه ته به کاروباری سه رمایه دار و د و م نه د کانی جیهان - ده ده: {سه بارته به ژماره ی

دارا و دېووېمېندېکاني جيهان، ساى (۲۰۲۴)، که هېشتاش نېگېوېتې کې تايي، شاهيدي ساېکي ناوازې بووين، لېو ساېدا، تا ئېستا، (۲۷۸۱) ملياردېرى لې سېرانسېرى جيهاندا تېمارکراوې، بېگوېرىي ئېو ماېېېې کې پېشتر ئاماژېمان پېکرد، ئېم ژمارېيې کې بې وېنېيې تا ئېستا لې جيهاندا وېنېداوې لې کېمتر لې ساېکېدا [۱۴۱] ملياردېرزياد بکا بې بېراورد بې ساى (۲۰۲۳).

بې نموونې لې هېندستان، کې لې پلېي سېيېمې جيهاندايې لې هېبوونې زېرترين ژمارېي ملياردېرېکان لې دواي ئېمريکا و چين، ژمارېي ملياردېرېکان بېرېبووېتوې بې بېرېرترين ئاست کې تا ئېستا نمونېي نېبووې ئېوېش بې تېمارکردنې (۲۰۰) ملياردېرى لېو وېا تې.

ئامارېکاني کخراوې (ئېکسفام) - کې کخراوېکې جيهاننيې و نوېنېرايېتي مليېنان کېس دېکات کې هاوبېشى بنېمايېکن دېې "جيهان دېووېمېندې بې سېرچاوېي بژووي و هېژاري حېتمې نيې"، - دېريدېخات کې تېنھا هېشت(۸) کېس لېگېگېزي پياو خاوېني سامانېکن لې جيهاندا هاوتايې لېگېگې دېرامدې نيوېي هېژارترين دانېشتواني جيهان! ئېو کخراوې باس لېو دېکا کې قېشې نايېکساني لې سامان و دېرامدې زياتر لې جاران فراوان بووې و داتاکاني چين و هېندستان ئاماژې بېوې دېکېن کې نيوېي هېژارترين دانېشتواني جيهان خاوېني کېمترين داهاتن لېوېي پېشتر خېمېنراوبوو، و ئېوېي تېنھا نې (۹) کېس لې جيهاندا خاوېندارېتي دېکېن هاوتايې لېگېگې ئېوېي (۳،۶) مليار کېس کې بېدېستي دېهېنن، ئېوش نيوېي هېژارترين مرېفېکاني جيهان پېکدېنن.

وېک دېېېن، جامکې لېسېريوې ژاوې و لافاوکې گېيشووېتې سېرلو تکېي چياکان، هېژاري و نېداري هېموو سېنوورېکاني تېپېاندووې، هېژار کاتېک برسي دې بې کې دېووېمېندې لېتېريدا ورگې هېامسې، ئېم ئامارې ترسناکانېش ئاماژېن بېوېي تېقېنېوې بېوېيې، بېام ئېم تېقېنېوېيې حېتمېي تېکېي مېژوويي نيې، بېکو پېويستي بې کاري ئاگاهانې و هوشيارې و کخستن هېيې و وېک مارکس دېېت: (هېژاري شېشېش دروست ناکات، بېکو ئېوې هېشيارې ئاگا بوونې بې هېژاري کې شېشېش دروست دېکات، ئېرکې ستېمکار ئېوېيې هېژارو نېدارت بکا و ئېرکې قېشې و مېلای ستېمکارانېش ئېوېيې کې هېشيارېکېت و نېکا) واتې تېنيا بوونې هېژاري بې بې هېستکردن بې ستېم و نادادپېروېري شېشېشېک دروست ناکات، ئېگېرچې لېوانېيې بېېتې هېي تېقېنېوېيېکې جېماوېري کې لېگېگېيېوې توېيې و تېسېندېوې و قېي پېنگخواردوو بېقېنېتېوې، وېک ئېوېيې لې ووداوېکاني (۱۷) شوباتي ساى (۲۰۱۱) لېکورديستان و اېپېيېنېکېي ئېکېتېبېري (۲۰۱۹) لې ناوېاست و خواروي عېاق دا وويدا، بېام نېيتواني هېچ

ئو و پرسپاری که لبردا، بگوهری ئو و داتایانی سرور و، دت
 ئاراو ئو و یه: گای بنبرکردنی یه کجاری کی و ترواو تی هزاری
 چیه؟ بدنیایی و ئو و نیی که ژیک بیهزاری و
 و بیرهنان و ی ددردکانی ل جیهاندا دابنر، هرچند خبات ب
 سپاندنی چاکسازی و باشرکردنی زیان و دابینکردنی هومرجی
 گوزرانی گونجاو پرس که ل و تی مملاند لگه بژواری و
 سیستمی سرمایه داری که یدا ناب دستی له گیر.

بہاؤ نام بدیہہ نانی جیہانہ کی خاھی لہ ہزاری، جیہانہ کی نازاد و
یہ کسان تہا لہ گہی شہی سہ سیالیستی و یہ، ئو شہی ک
چینی کرکار وک چینہ کی کخراو و یہ کگرتوو لہ گہی ہہ موو توہ
زہمہ تکرش و ہہ زاران و ژنانی ستہ ملہ کراودا ئہ نجامی دہ دہن.

Υ.ΥΕ - 1. - 20

عبدو لسا ح

کام آہا ہا ریس بچی دیا؟ ..
لوقمان ئا بیا خی

هېڅ بېزاردنې ۲۰۲۴ ی ئېمریکا بې سړر کایې تی لې نېوان دې نا د تر مپ
کې لې ۲۰۱۶ بې ۲۰۲۰ چل و پېنج مین سړر کی ئېمریکا بوو و کام
هاریس، کې کېسی دوو هېمی ئیدار کې با یدن بوو لې ۲۰۲۰ هې تا ۲۰۲۴.

فاکتورر هَرر سَرر کي کانی بردن و ل ه بژاردن کانی سَرر کای تی ئمریکا، ئو ویلای تان ی ک ب (Swing States) وات (الویلیات المتأرجحة) ناسراون ک ن سوورن (ک ماری) و ن شینن (دیموکرات) چونک ویلای ت کانی تر ب ز رینن یان سوورن یان شینن.

ويلايه تەكان و ژمارەى ئۆليكتەر ڤە كۆلچەكانى (Electoral Colleges)
ئۆ و ويلايه تان ئۆ ما ئۆن:

میشیگن ۱۵، ویسکونسن ۱۰، پنسلوانیا ۱۹، کارولینای باکوور ۱۶،
جارجیا ۱۶، نیفاذا ۶، ٹرینز ۱۱.

ترمپ هار هومو ئو و يلاي تا نى برد و .

دښنگي جېماوېري، پټر ل ۷۵ مليېن و نيو دښنگ بې ترېمپ بېرامبېر
بې ۷۱ مليېن نزيكې نېسېد هېزار دښنگ بې كامېلا هاريس، و
ئېليکټرېل کېلجې، ترېمپ ۳۱۲ بېرامبېر بې ۲۲۶ بې كامېلا هاريس
بوو. بېام تېنها ئېليکټرېل کېلجېکان براوې هېبېژاردنېکې
دياري دښکښن دښنگي جېماوېري(Popular Votes).

ديموکراتېکان مافي زېريندېيان لې ئېنجومېني پيران (سېنېټ) دښاند،
۵۳ کورسې بې کېماريېکان و ۴۷ کورسې بې ديموکراتېکان، و لې
ئېنجومېني نوښترانېش (کېنگرس) چېند کورسېکې تريان لې دښستا،
۲۱۴ کورسې بې کېماريېکان و ۲۰۵ کورسې بې ديموکراتېکان، هېروېها
لې ئاستې حاکمې ويلايېتېکانېشدا کېماريېکان ۲۷ ويلايېت و
ديموکراتېکان ۲۳ ويلايېتيان هېي.

هېکارېکاني دښاني کامېلا هاريس:

چې لې هېگېکې کامېلا هاريسدا هېبوو؟

هاريس کېسې دوو هېمې ئيدارېکې بايدن بوو و لې ماوې ۴ ساېدا هېچ
شتېکې وای نېکړدبوو کې سووډې بې ئېمريکېکان هېبېت و بې توانايې
ئېو دېربخت و لې کامپېيندېکېشيدا بېرنامېيکې وونې نېخستې
بېردېم ئېمريکېکان.

کامېلا هاريس کې چېپ و ليبرالېکې اډيکال، هېموو ئېو بېبېلېنې
کې بې ئېمريکېکاني ئېدا لې کامپېيندېکېيدا، هېگېکېانېوېيکې
تېواو بوو لې ئايديلېجياکې کې چېندين ساې بې کردار
جېبېجېيکړدون و لې ووتارېکانيدا درېزې، دوو وويې و زانياري
نااست بېردېوام ئامادېگې هېبوو لې بېرئېو ئېمريکېکان بې گومان
بوون لې قسېکاني.

بې نمونې، هاريس کې لې خېزانېکې دېوېمېندېو هاتوو و باپيراني
خاوېنې کېيلېبوون، تاکو چېند مانگېکې پېش بې کاندېدبوونې خې بې
هندستاني دېناساند. بېام کې کرا بې کاندېدې ديموکراتېکان بې
سېرېکايېتې، خې بې پېشېست دېناساند و لې کېوکېبوونېوېکېيدا
لېگېکې پېستېکاندا باسوخواسې بې قېرېبووکردنېوې ئېو و پېش
پېستانې کې باپيرانيان کېيلې بوو ئېدا بې گوېياندا.

ئېو بېبېلېنې کردانېوې نېرېنې بې دواي خېيدا هېنا چونکې ئېوانې
کې باپيرانيان خاوېن کېيلې بوون دېانووت، ئېمې بېچې بې کار و
کرداري باپيرانمان سزابدرېين؟

بېچې پارې باجې ئېمې کې خاوېن کېيلې نېبووين بدرېت بېو کېسانې
کې ئېستا نېک هېر کېيلې نېن بېکو هېموو مافيکې هاووېا تېبوونيان
هېي و زېريان پلې و پېستې باشيان هېي و خاوېن سامانېش؟

هـمـو وئـوانـی کـی سـی پـست، شـ پـست، لاتینـکان وئـ وئـمریکـانـی کـی پـشـتر کـچـری یاسایـی بوون و باپیرانیان لـئـمریکـاش نـبوو کـی خاـونی کـیلـ بووبـت، ئـ و پرسیار دـکـن کـی بـچی ئـ مانیش کـی بـ شـنج و ماندووبوونی خـیان بـلـوی خـیان و خـزانـکانـیان دابینکردوو، پارـی باجـی ئـوان بدرـت بـ و کـسانـی کـی ئـستا کـیلـ نین و کـشـی ژیان و بـلـویان نیـ؟

کامـا هاریس وئـکو کـسـکی هیپوکریت دـردـکـوت چونکـ ئـ و هـر لـ سـرـتـای دـستـبـکاربوونی جـو بایدنـو دـیزانی کـی بایدن نشانـکانـی (دیمـنشا) لـ بیرچوونـوی تـدا هـبوو، بـام ئـ و ئـمـی لـ ئـمریکـکان شاردـو و درـی لـگـدا کردن و بـردـوام لـ میدیاکاندا ئـیوت کـی تـندروستی بایدن باشـ و کـشـی بیرچونـوی نیـ. بـام کـی دیموکراتـکان فشاریان خستـ سـر بایدن کـی واز لـ خـهـبـژاردن بهـنـت و بـهـ هـبـژاردنی نـوان دیموکراتـکان، کامـایان کرد بـ کاندید، کامـا کـوتـ باسکردنی تـندروستی بایدن.

کامـا هاریس و ژنان

لـ کامپـینـکـیدا، هاریس ژنبوونی خـی بـکارهـنا بـ اکـشـانی سـزی ژنان و بـ و دـستهـنـانی دـنگـی ژنان.

بـ ئـ و مـبـستـیش بابـتی مافی ژنان بـ لـباربردنی منداـی کرد بـ سـرـکـترین بابـتی کامپـینـکـی و ژنـانی بـوئـ ترسان کـی ئـگـر ترـمـپ بـت بـ سـرـکـ، مافی ژنان بـ لـباربردنی منداـی لـ سـرتاسـری ئـمریکا دا قـدـغـ دـکات.

هاریس لـ کامپـینـکـیدا بـردـوام باسی بـلـزی ترـمـپی دـکرد بـرامبـر بـ ژنان و لـمـیشدا دیموکراتـکان و ئـ و کـنا و بـژنامـ چـپ و لیبرالـانـی لـ بـشـکی ئـم ووتارـدا ناوم هـناون، بـردـوام دژ بـ ترـمـپ بوون و پشتگیری هاریسیان ئـکرد.

سـیر لـوـدایـ کـی سـرـکـی کامپـینـکـی ترـمـپ ژن بوو کـی گـرنگـترین وهـستـیارتـین پـستـ لـ هـبـژاردندا.

داتاکانی دواـی هـبـژاردنـکـی ئـو دـردـخـن کـی بـلـژی دـنگـی ژنان بـ ترـمـپ لـ 5% لـسـدا پـنج زیاتر بوو لـ بـلـژی دـنگـی ژنان بـ هاریس.

لـشاوی کـچی کـچـری نایاسایـی بـ ناو ئـمریکا

کاریگـری نـرـنی گـدان بـ لـشاوی کـچـری نایاسایـی زـر گـورـ بوو لـسـر ژیانـی بـژانـی ئـمریکـکان و کاریگـری چوار ساـی حوکـمـانی بایدن-هاریس بـ ئـمریکـکان نـرـنی بوو چونکـ:

۱- واځا کړدنی سنوور کانی ئمريکا لښاوی کچېری نایاسایي بڅیږی و بینی ک پتر ل ۱۲ ملین کچېر بوون. بڅیږی، ل ناو ئو کچېران دا کسانک هڅوون ل وو تا کانی خیان هڅهاتن ب دابینکړدنی ژیانکی باشتړ، بڅام ئوی ک ئف بی ئای و هڅکانی پاراستنی سنوور کان پیا نزانو ئوی ک سډان سیخوئی چینی، ووسی، کړیای باکوور، ئران و چنډین وو تا تر ها توون ئ ناو ئمريکا و. ئوانی ک ب دزی و داخ بوون و لاین هڅی ئاسایشی ئمريکا نزانراو زړ ل و زیاتر ک مایي دوودی و ترسی خڅکی ئمريکا ی چونک هڅکاری تڅکدانی ئاسایشی نیشتمانی و سقامگیری ناو ئمريکا ی.

ل سړ شنایي ئم زانیاریان، ب بچوونی من ئگړ ئیداری تر مپ چالاکان ب دواي ئو تڅکدړ وسیخو ان دا نڅگت و دریان نڅکات، ب دووری نازانم ک پشوی و ناشوب و ت نان ت تڅقین و ل ناو ئمريکا دا ووبدات.

۲- هڅر ل ناو ئو کچېر نایاساییان دا، هڅزاران ئ ندامی گانگستړ و مافیا ئاسا داخی ئمريکا بوون ک ب هڅیان و ژماري تاوان کان، لاق کړدنی سڅکی، دزی و تاوان کانی تر ب څیږی کی بڅاو بڅوون و ب تایب تی ل ویلاي ت شین کاند ک زړین ی ئو کچېر نایاساییان پشوازیان لکړاو.

۳- ئو قاچاخیان ی ک ب لښاو ئم کچېر نایاساییان د هڅنای ناو ئمريکا و، جگ ل و ی ک خیان لاقی سڅکی منا و هڅرز کارانیان د کړد، ئیستیغلای بڅکی بڅاو ئو کچېران یان کړدو و، ب تایب تی کو و کچ گنج کان، و بازرگانیان پو کړدوون و ب لښفرشی ب کاریانه ناون.

۴- هڅر ب هڅی واځا کړدنی ئو سنووران و، هڅنانی فښتن ت و مادد هڅبڅر کانی تر ب سنوور زیادی کړد ب و هڅی و ژماري ئالوود بووان زړ زیادی کړد ک هڅکاری تڅچوونی باری ت ندروستیان بوو و ژماري خڅوشتن تیایاندا بڅر ب و ک ئمیش ی کک بوو ل و قیرانانی ک ئمريکی کانی هڅراسان و بزار و توو کړدبوو .

ئاخر تا کو دوا ساتی حوکم انی ئیدار ک ی تر مپ- پښس، سنوور کان تڅکم و پار زرا بوون و ژماري ک چي کچېران ت و او سنووردار کړا بوو. بڅام واځا کړدنی سنوور کان ب بڅاری ئیدار ک ی بایدن - هاریس ل هڅمان څی د ستب کار بوونیان و کړا ک ئمان هڅمووی ب بڅاو ئمريکی کان و وویاندا چونک بڅاری واځا کړد ک ب

بـرچاوی هـموو میدیاکانی ئـمـریکا و لـلـایـن بایدن و بـ ئامادـگی هاریسن ئیمزاکرا.

5- سـرچاوی یارمـتی مادی، تـندروستی و خـراکی و تـنانـت شوـنی ژیا نی کـچـر نایاسایـیـکان کـ لـ حوکمـتی ئـمـریکا و ریدـگـرن، باجدـر ئـمـریکیـکان، کـ ئـو پارـیـیـیـلـواندا سـرفکراو و تا ئـستایش سـرفدـکـرت دـبـوایـ بـ خزمـتـگوزاریـکان بـ ویلایـتـکان و باشرکردنی باری ژیا نی خـک بـکاربهـنرایـ.

6- هـرچـند هـموو یارمـتیـکانیان لـ حوکمـت و رـئـگـرت، کـچـر نایاسایـیـکان ئیشی دـکـن و باج نادـن کـ ئـمـ لـلـایـکـو زیان بـ ئابووری ئـمـریکا ئـگـیـنـت و لـلـایـکی تـریشـو هـلی کار بـ کـچـر یاسایـیـکان و بـ هاووـتـی ئـمـریکیـکانیش سنووردار ئـکـات.

ئـمـ لـ کاتـکـدایـ کـ پـتر لـ ۶۰۰۰۰۰ شـش سـد هـزارهاووـاتی ئـمـریکی بـلـانـ(Homeless)ن و ژمارـی ئـو هاووـاتی ئـمـریکیانـی کـ لـ خوار هـلی هـزارـیـوـن پـتر لـ سی و هـشت ملیـن و نیو هاووـاتـین، واتـ ئـیـ ۱۱.۵٪ ژمارـی دانیشـتوانی ئـمـریکا لـ خوار هـلی هـزارـیـوـن.

کامـا هاریس و ئیلیت و ئـستـرـکانی هـلیوود

کامـا هاریس بـ پـشتی تـیـر سویت، بیـنس، ئـپـرا وینفری، ئـمـ ئـند ئـم، بـرت دی نیر، کوین لـتیف و.. هتـد کامپـیـنی ئـکرد، کـ هـموویان ئـستـرـکانی هـلیوودن و ئیلیتن و خاوـنی سـدـها ملیـن دـلارن و لـ جیهانی خـیـاندا ئـژین و بـئاگان لـ موعانـتی ژیا نی ئـژانـی ئـمـریکیـکان.

بـ یارمـتی ئیلیت و کـرپـرـیشن و ئـستـرـکانی هـلیوود و یـک ملیار دـلار بـ کامپـیـنـکـی کامـا هاریس کـکرایـ و کـ تا ئـستا لـ مـژووی هـبـژاردنـکانی سـرـکـایـتی ئـمـریکا دا هیچ کاندیدـکـنـ بـ پارـخـیاـیـیـ بـ کـنـکراو تـو.

یـکـ لـ فاکتـر سـرـکیـکانی بـردنـوی هـبـژاردنـکان لـ ئـمـریکا دا، کـکردنـوی پارـیـکی زـر بـ کامپـیـنـکـی بـ و ملیار دـلار و بـ و پـشتگیری تـواوـی میدیا سـرـکیـکانی ئـمـریکا کـ: سی ئـن ئـ، ئـن بی سی، ئـی بی سی، ئیم ئـس ئـن بی سی، سی بی ئـس، زـ نیویـرک تایمس، واشینگتن پـست، یو ئـس ئـی تودـی... هتـد، بوون، دـبـوایـ بـبردا یـتـو. بـمـ لـ بـرئـوی کـ خاوـنی کاریزما و بـرنامـ نـبوو و لـ بـرئـوی کـ لیبرا و چـپـکی ادیکا بوو،

شکستیه‌نا .

هیتلر، نازی‌کان و زب و خاشاک

کام‌ا هاریس خاوی نی ب‌رنام‌یک ن‌بوو که ق‌ناعت ب‌و ئ‌مریکیان بکات که شایسته‌ی د‌نگ‌کانی ئ‌وان‌ جگ‌ ل‌ خ‌نمایشکردن ل‌گ‌ ئ‌لیت‌کاندا و و‌ناکردنی تر‌مپ ب‌ هیتلر و ه‌وادار‌کانی ب‌ نازی‌کان، و‌ که ج‌و بایدن لای‌نگرانی تر‌مپی ب‌ زب و خاشاک و‌سفکرد، کام‌ا هاریس ب‌ ووش‌ب‌کیش نا‌زای‌تی خ‌ی ب‌رامب‌ر ب‌و سووکای‌تی‌ی بایدن د‌رن‌ب‌ی که ئ‌مریکی‌کان ب‌و‌یان ل‌کدای‌و‌ که ئ‌و‌ تن‌ها ب‌چوونی بایدن نی‌ ب‌کو هی هاریس و دیموکرات‌کانیش‌.

که م‌ترسی‌ ب‌ دیموکراسی‌ت؟

▪ تر‌مپ ب‌ه‌ی ووتار‌ توندوتیژ‌کانی بایدن، کام‌ا هاریس و دیموکرات‌کان دوو جار ه‌و‌ی کوشتنی ب‌ درا و‌ ه‌و‌و‌کی تریش ب‌ کوشتنی ل‌لای‌ن ئ‌رانیه‌کان‌و‌ پلان ب‌ دانرا بووک‌ ل‌ ۷ ی ئ‌کت‌ب‌ری ۲۰۲۴ دا ج‌ب‌ج‌ب‌کر‌ت، ب‌ام ئ‌ف بی ئ‌ای زووتر ب‌یانزانی و‌ ئ‌و که‌سان‌یان د‌ستگیرکرد و پلان‌که‌ پووچ‌ل‌کرای‌و‌.

▪ ب‌پ‌ی پ‌ی‌و‌ و‌ پ‌گ‌رامی دیموکرات‌کان ئ‌ب‌وای‌ بایدن خ‌ی ه‌ب‌ژاردای‌ت‌و‌ ب‌ خولی دووه‌م.

ل‌ حا‌تی ن‌خ‌شی س‌ر‌کدا، دیموکرات‌کان جار‌کیت‌ر ه‌ب‌ژاردن ل‌ ن‌وان خ‌ی‌اندا د‌که‌ن‌و‌ ب‌ ه‌ب‌ژاردنی کاندیدی ئ‌لت‌رنا تیف.

ب‌ام دیموکرات‌کان ب‌ ز‌ر بایدنیان و‌لا نا و‌ ب‌ هیچ ه‌ب‌ژاردن‌ک، کام‌ا هاریسیان کرد ب‌ کاندیدی ئ‌لت‌رنا تیف.

س‌یر و‌ س‌م‌ر‌ر ل‌و‌دای‌ که دیموکرات‌کان تر‌مپیان ب‌ م‌ترسی ب‌ دیموکراسی‌ت و‌س‌فد‌کرد.

ل‌گ‌م ن‌بیت، دوزمنی منیت

ت‌لسی گابارد جگ‌ ل‌و‌ی که ل‌ ۲۰۱۳ ه‌تا ۲۰۲۱ خانم‌ که‌نگ‌س‌ بوو ل‌س‌ر لیستی دیموکرات‌کان، ب‌ ماو‌ی ۱۷ سا‌یش ئ‌فس‌ر بوو ل‌ پاس‌وانی نیشتمانی ویلای‌تی هاوای که سوپای تایب‌ت‌ ب‌ ویلای‌ت‌کان.

دوای ئ‌و‌ی که ت‌لسی گابارد پشتیوانی ب‌رنام‌که‌ی تر‌مپی کرد، ل‌لای‌ن ئ‌یدار‌که‌ی بایدن و‌ هاریس‌و‌ خرای‌ ناو لیستی چاود‌ری تیر‌ریستان‌و‌.

تەلسى گابارد يەككەش بوو لى بىرېژېرى ھەبزاردنە بىرايىدەكانى ديموكراتەكان بى كاندېدى سەررەكايەتى ساى ۲۰۲۰.

ھەر ئۆۋەكى كە ديموكراتەكان ھۆكۈمەتتە بىكارھەنە كە ھاۋەتتەكى ئامېرىكى كە ئۆھمۇۋەلە و پەستە ھەستيارانە ھەبوۋە بىرەتە ناۋەلىستى چاۋدەرى تىرەستانەۋە، دەيسەلمەتە كە ديموكراتەكان تەنھە ئۆۋەكەسانە قېۋەدەكەن و ئۆزەلەدەگەن كە ۋەكەۋەخەيان بىرەكتەۋە و لى كاتى دەستەۋەيشتەنشىاندا سزە ئۆۋەنە ئۆدەن كە ۋەكەۋەخەيان بىرەكتەۋە و ھاۋەايەنەن.

سەيرەلەۋەشدايە كە ھارىس و ديموكراتەكان بىردەۋام دەنگدەرانىان بىۋە دەتەرسەندە كە ئۆگەر تەمپەبەتە بى سەرەكە، ھۆكۈمەت بىكاردەھەتە بى سزادەنى نەيارەكانى.

نەۋەنەيەكتەر، ئاە ئەفەكەي جۈنەر كە ديموكراتە بوۋ، پەيوەبوۋ كە بىھەي بارودەخە تەندروستەۋە، بايەن بىكەكەي سەررەكايەتى نەيەتە و داۋە لى ديموكراتەكان كە لى جەيە بايەن دەر بى تەمپەخەي كەندە بىكەتە. بىئەم ديموكراتەكان بىۋە ۋەزەنەبوۋە بىھە ھەبزاردەنە نەۋە ديموكراتەكان خەيانە، كامە ھارىسيان كە بى كەندە لىبەرئەۋە ئاە ئەفەكەي جۈنەر ۋەكەۋەلەيەن خەي كەندە كە بىھەيۋە ديموكراتەكان دەرەيەكەي زەر و تەنەتە سوكەيەتەشيان پەكەدە.

كامە ھارىس و بىھە كەمەيەتەكان

ديموكراتەكان بى گەشتى و كامە ھارىس بىتەيەتى باسى مەفى ئافەتتەن ئەكەدە بىئەم ھەچەنەكەيان بى ئۆۋە داكەنە نەبوۋە كە بى فەرمەنى ديموكراتەكان لى ھەندەك لى ۋەلەيتە شىنەكان لى قوتەبخەنەۋە مەنەكەنيان دەبەران بى نەخەشەنە بى گەيەنى گەزەكەيان لى نەرەۋە بى مەيان بىپەچەۋەنەۋە و دەرمەنى گەيەنى ھەرمەنەتيان پەدەدان بى بى ئۆۋەي پەرسەۋە داكە و باۋەنە بىكەن.

كامە ھارىس، پەپەشتى ئۆۋە پەسەيەي دەكەدە و پەشتەگەيەردەنى گەيەنى گەزە ئۆۋەنەيشە كەدە كە تاۋەنەبار بوۋە و ھۆكەمدرەۋەن و لى زەندەنە بوۋە.

ھەبەتە گەيەنى گەزە پەسەيەكە كە لى ئامېرىكادا پارەيەكە زەرى تەدەچەتە كە لىۋە بودجەيەۋە سەرفەدەكتە كە پارەكەي لى باجەرە ئامېرىكىەكان ۋەردەگەرتە كە بىردەۋام نەرخە بىمەي تەندروستە لى بىرەبوۋەۋەدەيە بى ئۆۋەنە. بىئەم ئۆۋە پەسەيە بى خەيەيە بى ئۆۋە زەندەنيانە دەكەرا كە بىرەۋەندەيان لىۋەدەبوۋە كە لى زەندەنى ژەندەنە بنەكە ھەيەپەۋەنە.

ئەم بابلەتی جەندەر لێ تیمی وەرزشکارانیشدا مایە بـزارى و تووێی ئێمریکەکان بوو چونکە لێ هەندەک حاکمەتدا نەڕەک لێ هەر یاریکە وەرزشیدا لێ نەو نەڕەکاندا توانای بردنەوی کەبەکەى نەبوايە، گەزەکەى خەى دگەى و ئیدی گەى پەدەرا لێ کەبەکەى مەیدەکاندا بەشداربەت کە دیسانەو ئێو زووم و غەدرەکی گەورەى لێ ژنان کرا چونکە ئێو کە جەندەرەکەى لێ نەڕەو بە مە گەو، هەیکەل و توانا و ماسولکە نەڕینەکەى لێ دەستەداو. ئێمە وەکو ئێو وایە کە پیاوێک بەرامبەر بە ژنەک کەبەکە بکات.

لێ کاتێکدا کە ئافرەت هێچى لێ پیاو کەمتر نیە وەکو مەرڤ، بەمەم لێ بوارە وەرزشى و ئێو بوارانەى کە پەویستی بە ماسولکە و هەز هەيە، پیاو بەمەدەستە. هەرۆکو چەن لێ بواری تردا ژن بەمەدەستەر لێ پیاو بەهەى پەکەتەى بایەلەجى و فسیلەجیانەو.

لێ ویلايەتە شینەکان بابلەتی هاوگەزخواری کراو بە مەنەج بە مەنەى قوتابخانە سەرەتایەکان کە باوکان و دایکان دزی ئێو مەنەجەن چونکە ئێوان پەیانوايە ئێو تەمەنە هی ئێو نیە کە ئێو بابلەتانیان بە ماسکەرەت.

“جیها نگیری” کامەما هاریس و “ئێمریکا یەکەم”ی دنا د ترەمپ

ئاراستەییکی بەهەز هەيە بە جیها نگیریکردنی جیها کە جیها نەک بەرەمەدەنەت لێ هەستی نیشتمانی و نەتەوێیەو دووربەوێتەو و دەسەزى(ولاء) تەنها بە بژەوى و بژەوى دروستکەر بەت کە لێ ئێمریکادا ملیاردەرەکانى وەکو جەرگ سەرەس و بیدە گەیت و مارک کوبا و ... هتد نوێنەرى دێکەن کە دیموکراتەکان و کاندیدەکەیان، کامەما هاریس لێو بەرەیدان و پشتگیریان ئێکەن و لێ بازنەکەى ئێواندا دێخولەتەو.

کاتێک ترەمپ ئێمە “یەکەم ئێمریکا” و “جەرگەیتەر ئێمریکا بەهەزەدەکەینەو”، هاوێانەبوونیەتی بە جیها نگیری و سەینەوێی ئێمریکا چونکە لێ جیها نگیریدا ئێمریکا زیانی پەدەگات لێ بەرئەوێی ئێگەر جیها نگیری بەو شەوێی ئێمە ملیاردەر و کەرپەرەیشنەنە دێخوازن جیها بگرتەو، تەنها تا ئێو شوێنە بەدەکات کە خزمەت بە ئێجەندەکانى چین و ووسیا ئێکات. بەمەم ئێمە استەى جیها نگیری بوونی هەيە و واکەردنی سنووری ئێمریکا بە کەچەرە نایاسایەکان، خزمەتەکی زەر بە ئێجەندەى ئێو ملیاردەرەنە ئێگەینەت کە بە کەیلەکردنی مەدەرن یەکەکە لێو ئێجەندایانە.

ئێمریکەکان دێنگدان بە کامەما هاریس یان دنا د ترەمپ بە مافی ئێوای خەیان دێزانن بە گەوێنی هەر سیستەمەک یان سیاسەتەکی

ئابووری، کەمەلایەتی کە لە خزمەتیاندا بەت و ئۆ و خۆشکەیی لە ناو و و دەر و و ئێمەریکا کە و کو ئێستەریکانی هەلیود و چەپ ئیلیتەکان بێردەکان و دنگدەری ئێمەریکی بە گەمژ و سفدەکان ئازادن بەم و کو پەندە کوردیەکان ئێستە: ئۆ و و دەستی لە ئاگردایە و کو ئۆ و کەسە نیە کە دەستی لە ئاودایە. ئێگەر پتر لە ۷۵ ملیۆن کەس گەمژ و گەل بوونایە، ئێمەریکا هەریگیز لە هەموو جیهان پەشکەوتوو تر نەدەبوو.

سەرئەنجام

هەبێژاردنی ئێمەجاری ئێمەریکا دەرباری کەسایەتی و قسەزانی نەبوو بەکو پەییۆندی ئەستەوخی بە بەرنامەیی هەبێژاردن و هەبوو. دەرنا دەر تەرمپ ئێزانی خۆکە لە چەبەزار و توو و بەرنامەکانی ترس و دەر و داواکاری و پەویستیەکانی ئێمەریکیەکانی تەدا بەهەند و رەگێرا بوو کە تەواو پەچەوانەیی کامەا هاریس بوو کە خاوەنی بەرنامەییکی و وون نەبوو بەکو تەنها کاری لەسەر ترساندن و تەقاندنی ئێمەریکیەکان ئێکرد کە ئێگەر دنگ بە و نەدەن تەرمپ، کە هاریس بەردەوام بە نازی و دژ بە دیموکراسیەت و سفیدەکرد، بێبات و هەموو ئازادیەکانیان لە زۆتەدەکان کە ئۆ و ئارگیۆمەنتەکی لاواز بوو چونکە لە ۴ ساڵی حوکمەانی پەشویدا، تەرمپ ئازادی ئێمەریکیەکانی زۆتەکرد.

لە ئەستیدا ئێمەریکا و و تەک نە کە نە تەرمپ بەکو هیچ سەرکردەیکە نەتە لە دەرستووری ئێمەریکا لەدات کە ئازادی و ئازادی ئەدەربەین یەکە لە بەندەکانی دەرستوورەکانی.

چینی مام ناو نەدی بە دەرست گرانبوونی سووتەمەنی و خواردەمەنی و تەکچوونی باری ئابووری و کە بەهەی سیاسی دیموکراتەکان و هەبەکانیان و بەخشینی ملیارەها دەرلاری باجەر ئێمەریکیەکان بە کەچەر نا یاسیەکان تەواو لە دیموکراتەکان بەزار و توو بوون.

هەر لە بەرئەو ئێنجامی ئێمە هەبێژاردنە کە بەردنە و هەبەکانی دەرنا دەر تەرمپ لێکەوتە و، تەنها دەرەانی هاریس نەبوو بەکو هەی دیموکراتەکانیش بوو و دنگدەرائی ئێمەریکا و کو پەیامەکان دایان بە گوێ دیموکراتەکاندا کە دا بەان لە کەمەگا، پەشتگوێخستنی خۆکە و داواکانیان ئێمە ئێنجامەکانی ئێستە.

لوقمان ئابەخی ۱۱/۱۱/۲۰۲۴

بہ کہ دے نووسی؟! . . برا یم فہشی

بہ کہ دے نووسی، پرسیار کی گرنگے۔ گےر کتب کا بہ، خاوان کا بہ، بزانہ کا یار کہیے! وےرزہر پتاتہ و پیواز بہ بازار و کہ یار، بہرہم دہہندے! کتب پتاتہ و پیواز نییے، لہ بہ کہ سان بہرہم دہہندے، گےور و بچووک، پیر ولاو، ژن و پیاک، ئم گرووپ و ئو گرووپ، ئم توٹو و ئو توٹو!

نووسہری مان و مامی ئم پرسیار دے داتہ و کہ بہ کہ و کام گرووپی کہ مہگاہ دے نووسے۔ و شانخانہ بہ وردی خوہندہری کتب و نووسہر کانیاں لہ بہرچاو دے گرن و زہربہیان لہ نووسہران داوا دے کہن کہ چہن بہ خوہندہری جہگاہ مہست بنووسن۔ ئو و ش قانونی بازار و کاہیے!

ئم نہک بازار کی کتب، بازار کی سینما، ادیہ، تہلہ فیزیہن و سہرجہم مہدیا و سہسیال مہدیا دے گرتہ و۔ ئو و ش بہ و مانا نییے، و مامی ئم پرسیار نہدرتہ و کہ نووسہر خہ کی کہیے و بہ کہ دے نووسی؟ ئا یا ہر نووسہر، فہیلہ سووف و زانستہ ش بہ بازار دے نووسن؟

ہندک نووسہر بہ مہست بہ کہ سان و توٹو و گرووپی جہگاہ نہزہری خہیان، دے نووسن و لہ کہ گاہ کتب و نووسینہ کانیاں و لہ گے گے ئم توٹو گرتہ درہن۔ ہندک بہ مہست بہ گرووپہ کی تایبہ نا نووسن، بہ مام خوہندہری تایبہ بہ خہیان پیدا دے کہن۔ ئو و ش زہربہی ئو نووسہرانہ دے گرتہ و کہ لہ باز نہیہ کی تایبہ بہ خہیاندا دے خوہندہ و، چ وک بابہت، چ وک ژانر و چہشنی ئدہی۔

ئو نووسہر کی خہ بہ شاعر، چیرک، مانہ و، خہریک دے کات و ئو ویتہر لہ ہواری وک شانہ، سینما، فہلسفہ، ہونہر، مہژو، فہرہنگ و زانست دے نووسہ، خوہندہری خہ پیدا دے کات۔

ہرتہلت بہشت دے یگوت: "نووسہر نا توانن بہ و خہرایییہ دے و تہکان شہ ساز دے کہن، بنووسن۔ نووسہر دے بہ بیر بکاتہ و!"۔ لہ سہردہمی ئستا کہ خوہندہ و کی کتب بہ گشتی و لہ کہمی دے دات و مندا و لاو کہ متر و و لہ خوہندہ و دے کہن و خہیان لہ بہ ژمار پلاتفہمی ئینترنہتدا دے بینہ و و زہربہی کاتہ شہ و و ژیان لہ بہر سمارتفہن و تابہلت تہدہ پتہ، خہرا خہرا نووسین و ووکہشی تہوانین و بہ شداربوون لہ تہگہیشنی گشتی، بہ تہ نہم۔ ئو و دایک

و باب و گور کانیس دگرتهو، که برردوام کاتیان به پلاتفمه کانهو درباز دبهت و نیاز به خوندنهو نابین! ئمه ئم پرسیار گرنگر دبهتهو که نووسر به که دنووسه؟ ئیا نووسر دبه خرا خرا بنووسه و بهاوی کاتهو؟ گونتر گاو، ژبه نالیست له گونتر گراسی شاعیر و ماننوسی پرسه: " بهچی چنده سا به هیت نه نووسیوه، ئیا خوندنه کانت له دست نادی؟" گراس له واما دبهتهو " نووسینی دوا به مانی من چوار سالی خایاندا!"

نووسین به ره می بیرکردنهو و بیرکردنهو دژوارترین کاری مره و کاتی گره که، به پهچوانه فرشیار به پی ویستی بازاه خرا دجولندهو. و شانخانه ئو کاته له سر نووسر به ته واو بوونی به ره مکه ی اده وسته، که بازایان به تر بکات. ئه بهته ئو و هه موو و شانخانه یکه ناگرتهو و هه یه که خمه گوره یان به اوکردنهو ی زانیین و زانیاری و بیروهزر!

به دگمه ن چیره کنووس، ماننووس، فله سووف، نووسری باب ته سیاسی، ئابووری، تهکنیک، زانست، هونه و بواری تر، له سه سیال مه دیا بابته به او دکه نهو. سه سیال مه دیا شوینی خرا خرا خوندنهو و په پین له سر ئم بابته به ئو بابته و ئم لاپه به ئو لاپه، که هه مووی له چرکه ساتدا ته ده په. ئم چرکه ساتانه بیروهزی قووی له ناکه و تهو و درفه تی چوار سا به نووسینی به مان نا به خسه نه. هه به به زری به هه زری ئو نووسر و بیرمه ندانه د نووسن، خیان له سه سیال مه دیا نابینهو، مه گره ئو ی سه سیال مه دیا و مره فی ناو سه سیال مه دیا، به ته باب ته نووسین و له که پینهو!

به کوردی به کیان، به مه دیا، به سیستم که خه له بازنه که مه گای ئیسلام-دا دینه تهو، که کهترین خوندنه ری کته به له سر گای زه وین، ئم پرسیار گرنگر دبه که نووسری کورد به که دنووسه و به که دبه بنووسه؟ به خه و نه تهو یکه که تاکه کانی له سا دا سه کته به ناخوندهو؟ به سیاسی و خوندکارانی زانستگای که به دگمه ن کته بی دوور له بواری وان ی زانستگا د خوندهو؟ نووسر دبه به که بنووسه؟

له هه موو کوردستان هه ر چوار پارچه، به دگمه ن چاپی کته به ده گاته ۵۰۰ و تیرازی کته به له دوری ۱۰۰ به ۵۰۰ و که متر لهو د خوله تهو و ئه سته به هه تهکنیکی خرای چاپی کته به، زه له و شانخانه کانی کورد، به ته ی چاپی کته بیان هه ناو ته خوار ۵۰ کته به و گره داواکار هه بوو ئه و جا کته به که له چاپ دهرتهو.

۵۰۰ و ۵۰ و ۲۰۰ و ۵۰ کته به به نه تهو یکه سه رووی په نجا ملین،

دەبەتتە چی؟ بێر لە زۆربوونی سەسیال مەدیا خوێندەری ما پێچەکانی کورد لە هەفتەدا چەند دەهەزار بوو، ئێمە بە دگمەن ما پێچەکان خوێندەریان هەیە.

نووسین و خوێندنەوە گەردراوی حەز و ویستی کەسەکانە، ویست بە فەربوون، بە وەرگرتنی زانیاری، بە تەگەشتن لە بوون و چەژ وەرگرتن لە ژیان. خوێندنەوە گەردراوی ئاگا بەخەبوونی مرەفە، ئێو مرەفە گەڕەکی بە لە بازەنە تەسک و ھۆکەشی تەگەشتن، دەرەبازی قووڵایی تەگەشتن لە دیاردەکان بە.

ژیانی ھۆکەشی بەرھەمی ئێمە تەماتیسە و عادت و دووبارەبوونەوەی و مرەفە بەر و قووڵایی تەگەشتن لە بوون و ژیان نابا. مەدیا و سەسیال مەدیای زانیاری بەرتەسک بەخەش، زۆرترین کاتی شەو و ڕۆژی مرەفە بە گەشتی و مرەفە کورد بە تەبەتە لە خە دەگەڕێ و ئێو شە، چەنەتی کە مەگای کوردستان دەرەخات کە زۆرتر و زۆرتر بەر و ھۆکەشیبوون دەکەشێ.

مەدیا و سەسیال مەدیای دەر وە ی کورد زۆرترین دەور و کاریگەری دەگەن بە ئێو ی مرەفە کورد لە بازەنە تەوانینی بەرتەسکدا بەمەندەتەو. نەتەو یەک کە تاکەکانی دوور لە زانیاری بە تەگەشتن لە خە و سەردەم بەمەندەتەو، گەنەن لە ژیانیدا پەک نایات!

برایم فەتەشی

۱۴/۱۱/۲۰۲۴

نامە ی نە یەم و دە یەم . . شەما بارەوانی

نامە ی نە یەم

ئازیزە کەم، نەخەر، هیچ لە مردن ناترسم. بەچی بترسم؟ جا چی ھەیه دوا ی مردن تا لە ی بترسم؟ ئێو ی من لە ی حا ی بووم، تەنھا دەم ھە ی و ھێچی تر. کەواتا بەچی بترسم؟ ھەموومان مردنەک قەردارین. ئێمە یان بە یانی، ھەر دە بە بمرین. بە ی من ھەرگیز “مردن نامتە قەندە، بەکو ئێو ی دەمتە قەندە ژیانە!” * ئازیزی من، ئێفسووس!

بـ ویستی خـمان لـ دایک نـبووین و بـ حـزی خـشمان نـژیاین. دـی
هـر هیچ نـبـت با مردنـک بمرین بـ دـستی خـمان و بـ دـی خـمان
بـت و مـمـتی هیچ کـسـکی پـویست نـبـت. ئازیزـکـم، ئارـزوو دـکـم
دوای مردنم تـرمـکـم بسووتـنن. بـرت نـچـت بـر لـ سووتاندنـک
هـر بـشـکی لاشـم کـ سوودی بـ ئـوانی تر دـبـت، مـبـستم گورچیلـ و
هـرشتـکی ترمـ، بـبـخن بـو هـزارانـی کـ پـویستیان پـیـتی. دوای
ئـو گـم تـبـردن. دـنیام کاهینـکان وکـ چـن لـ ژیاندا دـستیان
لـ ژیانمان وـردا، بـ مردنـکـشمان ئاوا و گـگـ نادـن تـرمـکـم
بسووتـنن. دـی گـر لـ گـستانان ناشتم، لـسـر گـگـگـم بنووسن:
هیچ. بیرم چوو ئـو وشت پـ بـم، با هیچ کاهینـک لـ کاتی
ناشتنـکـمدا ئامادـ نـبـت، نـشمبـم بـ هیچ پـرستگایـک.

*محـممـد زـفـراف، چـنـبازـکان(نـمان)، وـرگـانـی: مـدینـ ئـحمـد.

نامـی دـیـم

ئازیزـکـم، وـکو من مـبـ، هـوـدـ سوریا لیستانـ بـی و زیاتر یاخی
بـ. تا بـت دـکـرت مـنـر بـ. مـنـرـکان بنیاتنـری جیهانن. بـوا
بکـ منیش هـندـ کـسـکی سونـتی و کـیلـی دـستی قـدـر و ئـرـ نیم.
استـ کـسـکی هـندـک نـستالـژیکم و جارجار حـزم لـیه بـمـو
کـانـی اـبردوو و لـ زـمـنی منداـیدا گیر بـم، دـنیا بـ ئـو
تـنها عاتیفـیـکی کاتیـ. من چـندـ پابـندم بـ اـبردوو، هـندـش
کـسـکی واقعیـم و سـرـبـ ئـستام. هـموو نووسین و کتـبـکـانم
بخوـنـو، ئینجا دـزانیت کـ من چـندـ کـسـکی مـنـر، یاخی و
ناپابـندم به کـدـکان. هیچ کاتـک حـزم نـکردوو لـ کـسـ بـچم و
کـپی ئـویتر و ئـوانی تر بم. هـمیشـ هـوـم داوـ جیاواز و خـم بم.
بـ ئـو و شـبـجی زـرم لـ پـناو بـچوون و بیروباوـی دـرـباوم داوـ.
دووچاری زـر ئاستـنگ و ناخـشی و کـشـ بوومـتـو. زـر جوـنـم پـ
دراوـ. زـر سووکایـتیم پـ کراوـ. زـر کـس لـم دوورکـوتوونـتـو.
گـری لـ چاپدانی بیرـوـریـکـانم کراوـ. تـنانـت هـشـشـی
کوشتنیشم لـ کراوـ. چاوـیـچوونـ زیندان و تـنانـت تـیرـرکردنیشم
دـکـم. ئاواپـ ئازیزی من، مادام بـیارت دا خـت بیت و لـ وانی تر
نـچـت و قبووی نـکـیت پاشکـ و سـبـری ئـوم و ئـوی تر و ژمارـیـک
لـ ژمارـکان بیت. دـبـ ئامادـی باجدانیش بیت. دـبـ بـرگـی ئازار
و فرمـسـک و تـنیایش بـگـرت. ئازادی خوـن و باجی دـو، باج.
هـرکاتـک هـستکرد کـمـگا و دـوـرـبـر هیچ کـشـیـکیان لـگـگـتدا
نییه، مـبـستم کـشـت بـ نانـنـو، لـو دـنیا بـ تـ ساختـچی و

دوو وویت. مرقی هشیار و کاسی شنیر ه میشه لگگ ک م م ک بت ل ک شم ک ش، ش، ناک کی و مللاندایه. م ب ستم ه موو ئ و بتان ی ک نیچ باسی ل و کردوون. س یر، شنیر بیت و توانای خ گونجا ندنت لگگ ک م گادا ه بت! نازیزی من، منیش و کو ژان ژاک س هچ کا تک "زناک م ل ناو خ کدا بژیم، ه نند گونا ه ک م ل ئ ستی ئ واندای، ه نده ل ئ ستی مندا نیی. " گوتم د ب ب رگی دوورک و تن و ی ئ وانی تر بگریت و خت لگگ ت نیاییدا ا ب نیت. ب، ت نیایی ناسنام ی مرق هشیار کان. نازیزی من است "ت نیایی ئ و ج گای ی مرق تیدا ئ وانی تر ل دست دات، و ل خی تدا د د ز ت و. " نازیزی من، "من ت نیام

ت نیام

ت نیام و ک س گ. " *

پ ویست ت ش خرا ل و دزان دور ک ویت و ت نیایی بک یت ب ناسنام ت. ب، ئ وان ه موویان دزن. نازیزی من "در ئ و ک س نیی ما کت د د زت، ب کو دزی است قین ئ و ی بوونت د د زت. " د زانم ک " ب ک س و ت نیایی چ ند پ ویست ب داه نان، ه نند ش ترسناک ب ل د ستدانی مرق و ع قی مرق. " و ل چارمان نیی و د ب ب یند پ راو زترین جوگرافیای ئ و بوون ن فر تی و ل وانی تر دوور دور بک وین و. نازیزی من، است من ه مووانم ل دست دا، ب م ل ک تاییدا ت نیاییم ب د سته نا. .

* با ف ل س فیان بیر بک ین و " ئ و 25 بیرم ند ی ژیا نی ئ م یان گ ی، " ع لی حوسن، و رگ گانی: نازاد ب رزنجی، چاپی ی ک م، ل ۳۵۴-۳۵۵.

* ئ ش.

* ژانر کانی تر، توانا ئ مین.

* جوبران و هون ر و نووسین، ژیفان خ رانی، ما پ ی (وش)،
PM:10:42:18/10/2017.